

عدالت

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

ماهnamه‌ی تخصصی، حقوقی و فرهنگی - سال چهاردهم / شماره‌ی مسلسل ۱۲۰ / دلو ۱۳۹۱

هیأت تحریر:

- ❖ قانونپوه محمد اشرف رسولی،
- ❖ پوهندوی عبدالقادر عدالتخواه،
- ❖ قانونوال سید یوسف حلیم،
- ❖ الحاج سید محمد هاشمی،
- ❖ دکتور عبدالرؤف هروی،
- ❖ قضاوتپوه حضرت گل حسامی،
- ❖ اکادمیسین عبدالاحد عشرتی
- ❖ قانونپال عبدالقدیر قیومی
- ❖ قانونپال ایسه احرار،
- ❖ اسماعیل حکیمی،
- ❖ معاون سر محقق سیف الرحمن ستانکری،
- ❖ قانونمل محمد رحیم دقیق،
- ❖ حلیم سروش،

صاحب امتیاز

وزارت عدالت د. ج. ۱۰۱

مدیر مسؤول

حلیم سروش
(۰۷۷۱۲۰۱۹۷۸)

ویراستار

عبدالقيوم قیومی

دیزاین جلد و صفحه آرایی

احمد کریمی

امور تایپ و حروفچینی

عبدالکریم قریشی و محمد فهیم صادقی

Website:
www.moj.gov.af

قیمت ۵۰ افغانی

فهرست

مقالات

۳	⇒ د معنوی ضرر مدنی مسولیت... 『 خبرنواں سیف الرحمن ستانکنزی ****
۱۴	⇒ حجیت قیاس در استنباط احکام شرعی (قسمت دوم) 『 مومن حلیمی ****
۲۶	⇒ حکومت داری خوب و رابطه آن با حقوق بشر 『 احمدی ****
۳۴	⇒ چشم اندازی بر وکالت دفاع در روند قانون گذاری افغانستان(قسمت دوم) 『 عبدالقدیر قیومی *
۶۲	⇒ مروری بر روند انتخابات 『 قانونیار محمد رفیع عمری ****
۷۹	⇒ د افغانستان د قاضیانو لپاره، د لارښود کتاب خخه ژباهه 『 ح- ابوالتقی ****

گزارش‌ها

۸۵	❖ سفر وزیر عدیله به ولایت هلمند ****
۸۷	❖ تدویر کنفرانس پالیسی و استراتیجی پنج سال آینده وزارت عدیله ****

د معنوي ضرر مدنی مسؤوليت او د هخه د تعويض خرنکوالی

څيړنواں سيف الرحمن ستانکزى

مدنی مسؤوليت مرکبه اصطلاح یوه کلمه بی مدنی اوبله بی مسؤوليت ده. مسؤوليت عربی کلمه او جعلی مصدر په لغت کې دضمانت، ضمانت، تعهد مؤاخذی او داسی نورو په معنی ده. په فقه کې له مدنی مسؤوليت خخه په ضمان سره تعبیر شوی دی. دمدنی مسؤوليت معنی نسبت ضمان ته ډيره پراخه ده په او سنی حقوقی ترمنولوژۍ کې ضمان او مسؤوليت متراو د ګڼل شوی دی. مسؤوليت لوړۍ په دوه ډوله دی.

الف- ادبی مسؤوليت: هغه دی چې شخص دا خلاقي قواعد مخالف عمل مر تکب شي. په دی صورت کې شخص دادبی مسؤوليت مرتكب پیژندل کیږي.

ب- قانونی مسؤوليت: د شخص هغه حالت دی چې داسی فعل مرتكب شي چې دبل لپاره دضرر سبب شي او د قانونون له محاسبې سره مخ شي.
قانونی مسؤوليت هم په دوه ډوله دی:

الف- مدنی مسؤوليت. په اصطلاح کې د شخص حالت ده چې د فعل مرتكب په داسی ډول شوی وی چې د مؤاخذی موجب و ګرځی. (۱)

ب- جنایی مسؤوليت: هغه دی چې شخص تولی ته دضرر رسونکې فعل مرتكب شي او د دولت په وړاندی مسؤول و پیژندل شي، ئکه چې دولت د تولنې ممثل دی او د داسی افعالو د جزا په لپاره په

هر ھیواد کی دجزا قانون تاکل شوی دی۔^(۲) دافغانستان په حقوقی نظام کی خارنوال په جزای مسؤولیت کی دمدعی په صفت کی قرار لری۔

اخلاقی مسولیت: هغه مسولیت دی چې قانون جورونکی (مقنن) خوک ورباندی ملزم کری نه وی یعنی قانون جورونکی چاته په کولو اونه کولو بی امر نه وی کپری۔ یواخی دوجдан او اخلاقی قواعد دالزام لاندی وی۔ لکه دانسان مسولیت دخپل خان په مقابل کی۔ اخلاقی مسولیت داجرا ضمانت نه لری او نه هم حقوقی اغیزی لری بلکی یواخی دوجدان مسولیت لری۔

مدنی مسولیت موجبات

مدنی مسولیت په لاندی دووموجباتو منځ ته رائحي:

الف - قهری مسولیت: هغه مسولیت ده چې پرته له دی چې داشخاصو په منځ کی کوم عقد او تروون شتون ولري ديو کار په کولوسره بل لوري ته په قهری ڈول دقانون دحکم خخه پرته ضرور ورسیزی۔ مسؤول او ضرررسونکی دنوموری کار په کولوسره ملتزم نه وی۔ لکه چې خوک دبل چا په مال او یا مشروع حقوقو سلطه اوواک پیدا کپری اوله دغی لاري دبل لوري په مال، معنوی حقوقو او یا بدنه تاوان ورسوی او یا یی له منځه یوسی۔ برابرہ ڈول چا پخپله چاته تاوان ورسوی او یا بل چاته دتاوان رسولو لارښونه وکپری، په دواړو صورتونو کی مدنی مسولیت ورته متوجه کپری۔ په قهری مسولیت کی دواړو لورو (تلف کونکی او هغه شخص چې مال او داسی نور بی تلف شوی) په منځ کی هیڅ ڈول عقد او قرار داد شتون نه لری، بلکی ضرررسونکی ده گه تکلیف په بنست چې دیولنی ده ر شخص لپاره ثابت وی، دخساری په ورکولومکلف کپری۔

ب - عقدی مسولیت: هغه تعهد دی چې دخصوصی او یا عمومی قرار داد دتخلاف خخه دواړو لورو ته متوجه کپری او ده گه عقد او قرارداد چې ددواړو لورو منلی دی، دماتولو اونقض په بنست مدنی مسولیت ضرر رسونکی ته متوجه کپری۔

مدنی مسولیت ارکان: مدنی مسولیت دری رکونه لری: ۱- خط او تیری ۲- ضرر ۳- دتیری او تجاوز په منځ کی دسیبیت اړیکی۔

الف - خط: هغه ده چې شخص ديو کار په کپری کی خطا شی او په پایلی کی دچامال له منځ یوسی او یا دچا بدنه یا ابرویامال او داسی نورو ته تاوان ورسوی۔ یا په عقد کی خطا شی۔ حقوق پوهانو د عقد خطه داسی تعییر کپری دی: د عقد کونکی هغه کپنے ده چې ده گه خه سره منافی وی چې د عقد او تروون په وخت کی بی منلی وی۔

ب- ضرر: دانسان په حق یا مشروع مصلحت باندی تیری دی، برابره ده چې دغه انسانی حق او مشروع مصلحت بدنه په روغتیا، دژوند په حق، مال، شرف، عاطفی او داسی نورو پوری تړلی وی.

ضرر په عام ډول په مختلف اعتبا رنوه سره په لاندی ډولونو ويشل شوی دی:

- ۱- ضرر داصل په اعتبار سره په معنوی او مادی ضررسره ويشل شوی دی.
- ۲- مادی ضرر په بدنی او مالی ضرر سره ويشل شوی دی.
- ۳- دخطا خخه دحاصل شوی فعل په اعتبار سره ضرر په مباشر او غیر مباشر سره ويشل شوی دی.

۴- دعاقدینو دارادی ډپه یه ډلو په نسبت ضرر په متوقع او غیر متوقع سره ويشل شوی دی.

الف- بدنی ضرر: هغه ضرر دی چې دانسان بدنه پیښ شی او په پای کی مالی یا معنوی ضرر انسان ته پیښ شی لکه چې یوشخص دانسان دمرګ لامل و ګرځی. بدنه غږی بی له فعالیت خخه وغورزی او په پای کی دانسان دمرک باعث شی. یا یواخی بدنه غږی بی له فعالیت خخه وغورزی، دانسان په بدنه کی دضرر او تکلیف سبب شی او په بدنه کی کمزوری پیدا شی.

ب- مالی ضرر: هغه ضرر دی چې دانسان مال ته ضرر ورسیبری یا بی له منځ یوسی یا یی عیجن کړی او یا بی داستفاده خخه وغورزوي.

ج- معنوی ضرر: هغه اذیت او تیری دی چې دانسان په حق او مشروع مصلحت باندی صورت و مومی. په پایلی کی متضرر شخص ته معنوی درد پیدا شی لکه چې دانسان په شرف یاعزت یا ارادی یا کرامت یا عاطفی او یا اجتماعی موقف باندی تیری وشی.^(۳) یاه ګه غیر مادی ضرر دی، چې دانسان شرف او مقام ته ورسیبری او یا دتیری په سبب دمتضرر بدنه غم او درد ورسیبری. دوکتور سنہوری وابی: معنوی ضرر هغه ده، چې مال بی له منځ نه وی وړی، یواخی غیر مالی مصلحت ته ضرر رسیدلی وی، لکه بدنه بسکلا له منځ وړی وی، بدنه او یاد بدنه غږی ته درد پیښ شوی وی، توهین بی شوی وی. دوکتور مرقس وابی: معنوی ضرر هغه تیری او تجاوز ده، چې حق او یامشروع مصلحت ته رسیدلی وی او ددغه ضرر په سبب سره دحق او مشروع مصلحت خاوند ته درد او اذیت ورسیبری. که خه هم مالی خساره او قیمت لرونکی منفعت بی له منځ نه وی وړی.^(۴)

یاهر هغه ضرر ده چې دانسان ابرو، عاطفی او شعور ته ورسیبری یا هغه ضرر دی، چې دشخص معنوی حقوقو ته پیښ شی.^(۵)

معنوی ضرر ته ادبی ضرر هم ویل کېږي. معنوی ضرر د معاصرو فقهاءو فقهی اصطلاح او ادبی ضرر قانونی اصطلاح ده او په هغه خه بی اطلاق کېږي چې دمادی ضرر په مقابل کی واقع وی ادبی

ضرر او معنوی ضرر توپیر نه لري.(۶) يواخی علی خفیف دادبی او معنوی ضرر په منځ کي داسي توپير کوي:

ادبی ضرر هغه ده چې د فعل او ياقول په واسطه دتحقیر او توهین په ډول دانسان شرف او عرض ته ورسیبری لکه په قذف او ياه کتڅلوا سره. يا دچا بدن ته درد ورسیبری او ياه معامله کي بي تحقیر کړي.

معنوی ضرر: ده ګه غیر مالي مصلحت له منځ تلل دي، چې کړل بي الرامي وي. لکه چې یوتن ديوکار په کولو مکلف وي، خو دي بي له کړو خنځه ډډه وکړي. دبيلګي په ډول : مستاجر داجاره شوی شي له تسلیمدو خنځه موجر ته ډډه وکړي یا هغه شخص چې دبل شخص مال ورته په وديعي سره اينښو دل شوی وي، نوموري شخص دمال خاوند ته دمال له تسلیمدو خنځه ډډه وکړي یا داچي هغه شخص چې دبل شخص مال بي په عاريسته سره اخيستوي وي اووروسته بي خاوند ته له تسلیمدو خنځه ډډه وکړي.(۷)

ダメعنوی ضرر مثالونه:

۱- هغه ضرر چې انسان ته په دين کي دفور له امله ورسیبری.

۲- هغه ضرر چې دانسان عرض او بررو، مقام او اهانت ته ورسیبری.

۳- هغه ضرر چې دانسان کرامت ته ورسیبری.

۴- هغه درد چې انسان ته ددادسي و هلڅ خنځه ورسیبری، چې اثر بي پاتي نه وي.(۸)

فقهاوダメعنوی ضرر خپني فرعی مثالونه په لاندی ډول بنودلی دي:

۱- په زنا، لواط او دنسپ په نفي کولو سره قذف ويل چې جزا بي دقدف حد وي.

۲- په فعل او قول سره دشخص دادسي تورول چې دقدف دحد خنځه پرته يواخی دتعزير ور

وي.(۹)

۴- مباشر ضرر: هغه ضرر دي، چې دخطا کوونکي دفعل نتيجه وي او په وجود او شتون کي بي نور عوامل شتون ونه لري.

۵- غيرمباشر ضرر: هغه ضرر دي، چې ده ګه خطدا طبیعت نتيجه وي، چې ضرر بي وجود ته راوستلي وي او په دې سره دضرر او خطدا په منځ کي رابطه قطع کيږي.

عقدی ضرر: هغه ضرر او تبری دې چې هغه التزام ګټبوډ کړي چې دعقد خنځه پیدا شوی وي. لکه چې دعقد یولوری په خپل التزام باندی وفا ونه کړي يا دعقد په تنفيذ کي تاخیر وکړي يا

بې تفیید پە عیب سره عملی کېرى اويا دعقد يولورى، عقد عملى نه کېرى او دتفیید خخھە بى ددھ وکېرى.(۱۰)

ج- دارىيکو دسبب مفهوم او دھەغە اثبات: دمدنى مسولىت دشتون لپاره داضرورى ده چى دخطا او ضرور پە منع کى مباشرە رابطە شتون ولرى اوھەغە ضرور چى متضرر تە رسيدلى وي، دضرر رسونىكى شخص لە خوايى صورت موندلى وي، يواخى دھەغى خطا شتون چى ضرور بى واقع كېرى دى، دمدنى مسولىت موجب نشى كىدىلى.

پە خطا کى دسبب شتون دضرر رسونىكى دمدنى مسولىت لپاره اساسى شرط ده. دمدنى مسولىت لپاره داضرورى ده چى دخطا او ضرور پە منع کى اپىكى شتون ولرى، لە چى طيىب دناروغ پە درملەنە کى خطا شى، خودغە خطا دھەغا تاوان سبب نه وي چى ناروغ تە رسيدلى وي، بلکى دبل سبب پە ذرييە ضرر ناروغ تە پىيىن شوى وي. دمثال پە چول رنخورپوه دناروغ پە جراحى عملياتو کى بى غورى و كېرى، خوناروغ دزۋە ناروغى لە كېلە وفات شى. پە دى صورت كى دناروغ دمرگ سبب درنخورپوه بى غورى نه ده، بلکى دناروغ دمرگ سبب دزۋە ناروغى ده.

داسلاھى شريعەت لە نظرە دحق خخە پىرە اوبي موجب هەر دول تىرى دخللىكۇ پە نفس او مال باندى حرام دى، فقهاء ليكى: پە اصل کى هەر دول ضرور لە دليل خخە پىرە حرام دى، خومرە چى دضرر شدت ئىپەرىپەر پە ھەمھەنگە اندازە بى حرمەت زياتيرى.(۱۱) ھەدارنگە هەر دول اذىت او ضرر رسول بل شخص تە حرام دى. اللە(ج) فرمائى: والذين يؤذون المؤمنين والمؤمنات بغير ما أكتسبوا فقد احتملوا بهتانوا ثم مبينا.(۱۲) ژبارە اوھەغە كسان چى مۇمنانو اوھۇمنو بىسخۇ تە بى لە خە ستۇننى جورۇي، بى شىكە چى دوى غىت تور او بىنكارە گىناھ پە غارە اخلى.

دالوسيط تفسير مؤلف ليكى: ھەغە كسان چى مۇمنانو (نارينە او بىنخىئىنە) دموجب خخە پىرە ضرور او اذىت رسوى او پە اپە اپە اونفسونو بى تىرى كۆي، دوى دسترى گىناھ مرتىك بىشى دى.(۱۳) قرطىي دپورتىي ايت شريف پە تفسير كى ليكى: مراد لە اذىت خخە پە فعل اويا قول سره بل تە اذىت او ضرر رسول دى لە بېھتان اويا فاحش دروغ ويل. ھەدارنگە لە دغە ايت شريف خخە داھم معلومىپەرى چى پە مجموع كى بل مسلمان تە ضرر رسول حرام دى.(۱۴)

دمعنوي ضرر دشتون او ھەدارنگە دتعويض لپاره بى لاندى شرطونە ضرورى دى:

۱- معنوي ضرر شخصى وي. لە دى كېلە يواخى ھەغە شخص بى غوبىتىھ كولاي شى چى معنوي ضرر ورته رسيدلى وي، كە چىرى دمعنوي ضرر متضرر دتعويض دغوبىتلىو خخە چەھ و كېرى، بل خوک بى دتعويض غوبىتلىو حق نە لرى. داھغانستان مدنى قانون د(۷۷۸) مادى ددرىمىي فقرى كى

دمعنوی ضرر بل ته دانقال په هکله ليکي: دمعنوی ضرر خخه پیدا شوي تعويض بل چاته نه نقلېږي، مګر داچي اندازه بې ددواړو خواوو په موافقی يا دمحکمې په قطعی حکم تاکل شوي وی. داردن مدنۍ قانون په ۲۶۷ مادې دریمي فقری کې دمعنوی ضرر دتعويض په هکله دافغانستان دمدنۍ قانون په خير ورته احکام اینښودلي دی. دمضر مدنۍ قانون په (۲۲) ماده کې دمعنوی ضرر خخه دپیدا شوي تعويض په هکله ليکي: دمعنوی ضرر تعويض له متضرر خخه پرته بل چا ته نه انتقالېږي مګر هغه وخت چې دمتضرر او ضرر رسونکې په معین تعويض باندي اتفاق کړي وی او یا متضرر دمحکمې په وراندې دتعويض غوبنسته کړي وی.

۲- ضرر باید سمدلاسه واقع شوي وی. یواحی هغه ضرر دتعويض وړ دی چې سمدلاسه واقع شوي وی او هغه ضرر چې دواقع کيدلو احتمال بې وی، دتعويض وړ نه دی.

۳- ضرر باید مباشر او مستقيم وی. یعنی دمضر فعل او ضرر په منځ کې بله پېښه شتون ونه لري. (۱۵) مباشر ضرر هغه ده چې د خطأ کوونکي د فعل نتيجه وی او د ضرر په شتون او وجود کې نور عوامل شتون ونه لري. په دی هکله دافغانستان مدنۍ قانون په (۷۷۹) ماده کې داسي حکم کوی: محکمه به تعويض درسیدلی ضرر په تناسب تاکي، په دی شرط چې ذکر شوي ضرر په مستقیمه توګه دمضر فعل خخه پیدا شوي وی.

۴- دضرر تعويض مخکي وړ کړل شوي نه وی. که چېږي دضرر تعويض مخکي وړ کړل شوي وی، وروسته دتعويض وړ نه وی. (۱۶)

دمعنوی ضرر دتعويض حکمت او موخي:

۱- دمتضرر قناعت او د هغه رضا لاس ته راول.

۲- په خانګړي ډول دضرر رسونکي شخص مجازات کول. دمضر فعل په کولو سره دمتضرر شخص په مشروع او روا منافعو باندي تیری شوي دی او د تعويض په لازمي کولو سره ضرر رسونکي شخص دڅل غیر مشروع کړو پايلو ويني او په پاي کې ددي موجب ګرئي چې له دی خخه وروسته احتیاط وکړي.

۳- دعدالت تحقق. عدالت ددي غوبنسته کوی چې دضرر تعويض په تیری کوونکي تحمل شي، ځکه چې هغه ظالم او تیری کوونکي دی له دی کبله دهرچا خخه ددي وړ ده چې دڅل تیری اغیزی تحمل کړي.

۴- داجتماعی نظم اوامنیت ساتل، هر هغه خوک چې بل ته ضرر ورسوی، باید مسؤول و پیژندل شی، تر خو له یوی خوا دانتقام او خپل سریو مخه و نیول شی او له بلی خوا دتعویض تحمل دضرر رسونکو اونور خلکو لپاره عبرت شی.

۵- متضرر ته دحق رسول. ضرر رسونکی بل شخص ته ضرر رسولی دی او دهه په مشروع حق یې تیری او تجاوز کړی دی، دمتضرر خنځه حمایت او هغه ته دحق رسول ددی غوبښته کوي، چې متضرر ته تعویض ورکړل شی.

۶- د تیری مخنيوی. کله چې مضر شخص د خپل مضر فعل په کولو سر دخساری په ورکولو محکوم شي، دغه کار ددی لامل کېږي چې د تیری کونکی د تیری مخه و نیول شی. (۱۷) د معنوی ضرر تعویض:

محکی له دی چې د معنوی ضرر دتعویض په اړوند د فقهاء او د افغانستان حقوقی نظام و خیرو به به داوی چې تعویض تعريف کړو: تعویض یواندازه مال دی، چې دخساری او تاوان د جبران په موخه متضرر ته ورکول کېږي. (۱۸)

معنوی ضرر دانسان معنیاتو او غیر مالی مقام ته رسپری، له دی کبله د معنوی ضرر دتعویض اندازه ستونزمن کار دی، د معنوی ضرر اثار او اغیزی دمدادی ضرر سره زیات توپیر لري، له دی کبله د معنوی ضرر دتعویض اندازه په مادی شی سره سخت کار دی او داندازی له مخی د معنوی ضرراومادی ضرر تعویض یو دبل سره زیات توپیر او اختلاف لري.

داسي معيار او اصل شتون نه لري، چې دانسان ابرو، شرف او معنوی حیثیت ورباندي اندازه شي. سره له دی چې د معنوی ضرر اندازه سخت کار دی، خوبياهم دغه ډول ستونزی د معنوی ضرر دتعویض مانع نه ګرځی. معنوی ضرر په پیسو تعویض کیدلی نشي، خو داسي لاري شته دی، چې معنوی ضرر ورباندي جبران او یا دمتضرر قهر او غوشه ورباندي سره شي. لکه چې متضرر، ضرر رسونکی شخص ته ابرا و کړي او په دغه ابرا سره له متضرر شخص خنځه غم او خفگان لري شي. (۱۹)

محکی له دی چې دعلماؤ نظریات د معنوی ضرر دتعویض په اړه بیان ګړو، به به داوی چې دعلماؤ د اختلاف خای او محل د معنوی ضرر دتعویض په اړه روشنانه ګړو.

معنوی ضرر کله خالص وي، له مادی ضرر سره ګد نه وي او کله خالص نه وي، بلکې د مادی ضرر سره یو خای وي. دهه معنوی ضرر په اړه چې دمدادی ضرر سره ګډ وي، علماء يې دتعویض په

ورکه باندی اتفاق لری او هجه معنوی ضرر چی خالص وی اوله مادی ضرر سوه یو خای نه
وی. دنوموری ضرر دتعویض په اړه علماء اختلاف لری.

پخوانیو فقهاء دمعنوی ضرر دتعویض دضرر په اړه خیرنه نه ده کری او په خپل اجتهاد سره یی
په دی اړه، خه احکام هم نه دی وضع کړی دی. (۲۰)

الموسوعه الفقهیه لیکی: مونږهیث فقهی نه دی پیدا کړی، چی دمعنوی ضرر خخه یی تعییر کړی
وی، دمعنوی ضرر دتعویض په اړه خیرنه او تحقیق کول نوی ده. همدارنګه مونږ دفقه په کتابونو
کی نه دی لیدلی، چی فقهاء دمعنوی ضرر دتعویض په اړه احکام دشرعی مصادر دو خخه راویستلی
وی. (۲۱)

دمعنوی ضرر دتعویض په اړه فقهاء دوه ډلي شوی دی:

الف- جمهور فقهاء وايی چی دمعنوی ضرر تعویض غوبنتل جواز نه لری اونه هم دتعویض وړ
ده او دغه نظریه د ځینیو مذهبی اشخاصو اومجالسولکه مجمع الفقه الاسلامی له خوا تایید شوی دی
اووایی چی: هغه معنوی ضرر چی خالص وی او بوائی معنوی او ادبی اړخ ولری، دتعویض وړ نه
دی. (۲۲) او په لاندی دلایلو استناد کړی:

۱- دپخوانیو فقهاء اجماع په دی معقده شوی، چی په معنوی ضرر کی تعویض نشته، یواحی حد
تعزیر او تادیب په کې . دی

۲- په معنوی ضرر کی دتعویض اخیستل ددی معنی لری، چی انسان دخپلی ابرو او شرف په بدل
کی مالی عوض اخلي او دا جواز نه لری.

۳- په معنوی ضرر کی مالی خساره نشته دی، خکه معنوی ضرر محسوس نه دی او اندازه او تحدید
بې ممکن نه دی له دی کبله دتعویض اندازه بې هم ستونزمن کار دی او دا هغه نظر دی چې
داسلامی فقهی دعا موقاعد سره سمون لری. علی خفیف، الضمان ، ۵۵ مخ.

۴- معنوی ضرر په مالی تعویض سره جبیره کیدلی نشي، که خه هم دقیق شخص لپاره دمعنوی ضرر
په بدل کی تعویض ورکول، یو ډول ګواښ او عبرت دی، خود بهایه او غنی شخص په حق کې ګواښ
نشی کیدلی. حال دا چې بدنه عقوبت لکه حد یا تعزیر او یا تادیب دقیق او بډایه تیری ګونکو لپاره
ګواښ او عبرت کیدلی شي .

په تیری ګونکی باندی دجزا پلی کول دمتضرر قهر او غوشه سپوی، له متضرر خخه شرم لری
کوی او اعتبار او حیثیت بې اعاده کړی. (۲۳)

۵- دعلم دخاوندانو عمل داسی دی، چې په معنوی ضرر کې په تعویض سره حکم نه کوي اوضمان په مثلی شی کې په مثلی اوپه قیمتی شی کې قیمت دی او معنوی ضرر لکه دانسان ابرو اوشرف نه مثلی او نه هم قیمتی شی دی.

۶- ابن نجیم (رح) لیکی: که یوشخص بل شخص ته په قول يا فعل سره اذیت او ضرر ورسوی، ضرر رسونکی شخص تعزیر کېږي، که خه هم تعزیر بې په سترګو برګولوسره وي. (۲۴)

ب- خینی معاصر علماء وايې چې: په معنوی ضرر کې مالی تعویض ورکول جواز لري او په لاندی دلایلو استناد کوي:

۱- امام ابویوسف(رح) وايې: که خوک دبل چا له خوا په سرتی شی اووروسته بې تې بشه شی او غوبنه زرغونه کړي، په دی ډول تې کې ددرد تعویض شته دی. (۲۵) دمالی عقوبت او معنوی ضرر تعویض په دی کې دی، چې دمعنوی ضرر تعویض متضرر ته ورکول کېږي او دمالی عقوبت عوض دولت ته ورکول کېږي. امام ابویوسف(رح) مالي تعویض ددرد په مقابل کې تعین کړ او درد ادبی او معنوی ضرر دی او په درد باندی نور ادبی او معنوی ضررونه قیاس کېږي. علما دبورتنی دليل جواب داسی کوي چې: دامام ابویوسف(رح) قول دمعنوی ضرر دمالی تعویض لپاره دمشروعت دليل نشي کيدلي، خکه دغه په خپل ذات کې حجت نه دی او اجتهادی قول دی. او بل داچې دامام ابویوسف قول دنزاع له محل خخه بهر دی، خکه چې په پورتنی فقهی جزیه کې یو اخني خالص معنوی ضرر نه دی، بلکې مادی ضرر هم شتون لري او تعویض دمالی خسارې په بدل کې دی، خکه امکان لري چې په دی سره له کسب او عمل خخه هم پاتی شوی وي او په پورتنی جزیه کې درنځور پوهه داجرت او درملو پیسی هم شته دی. (۲۶)

له پورتنيو دواړو قولونو له دلایلو خخه معلومېږي، چې دجمهو رو علمائو قول راجح دي

۱- دجمهو رو علمائو دلایل قوى دی او دخینو معاصر علمائو دلایل کمزوري دي.

۲- که چېږي تعویض په مال سره جائز وه، نو مونږ ته به رانقل شوی وو، سره له دی چې معنوی ضرر پېښۍ او بیا هم مونږ ته نه دی نقل شوی دا په دی دلیل دی چې دمعنوی ضرر په مقابل کې مال تعویض نشه دی.

د افغانستان په حقوقی نظام کې د معنوی ضرر د تعویض خونګوالی:

د افغانستان اساسی قانون په (۵۱) ماده کې د دولت دمدنی مسئليت په اړه داسی حکم کوي: هر خوک چې له اداري خخه بې موجبه زیانمن شی د تاوان اخیستلو مستحق دی او کولای شی د تاوان تر لاسه کولو لپاره په محکمه کې دعوی اقامه کړي. نوموری ماده د مطلق تعویض او تاوان

حکم کوي، له دی کبله که چيری خوک له اداري خخه بي موجهه که په مادی ضرور اويا معنوی ضرر سره زيانمن شوي وی دتاوان اخيستلو مستحق دی، حکمه دزيان کلمه هم مادی اوهم معنوی زيان اوضرر ته شامله ده.

داغفانستان مدنی قانون (۷۷۸) مادی په لومړي فقره کي دمعنوی ضرر دتعویض اوتاوان په اړه داسی حکم کوي: تعویض ورکول دمعنوی ضرر سنجولو ته هم شامل دی. دنوموري مادی دوهمه فقره دهه معنوی ضرر دتعویض اوتاوان په هکله چې دمدادي ضرر سره یواخې پیښ شوي وی، داسی حکم کوي: که په چا تیری وشی اوړېشی اودهغې په سبب بنسختي یا دهه خپلواونو ته معنوی ضرر ورسیږي، محکمه کولی شي چې بنسختي اوتر دوهه درجې پوري خپلواونو ته دتعویض په ورکولو حکم وکړي.

که خوک دزم کيدو یا بل هر مضر عمل په سبب دبل چا دقتل يا مرګ موجب وګرځي نودهغو اشخاصو دنفقی په تعویض مکلف دی چې دهغوي نفقه دمړه شوي په غاره وی اوړه غې خخه دقتل يا مرګ په سبب محروم شو. (۲۷)

مدنی قانون په (۷۷۴) ماده کي اذیت رسول دتعویض ور ګنډلی دی اوحال داچې اذیت رسول معنوی ضرر دی.

ماخذونه:

- ۱- انيس، ابراهيم، المعجم الوسيط، دوم توک، ۷۷۹ مخ.
- ۲- مرقس، سليمان، الرافي شرح القانون المدني، توک اول، مخ اول مكتبه مصر کال ۱۹۹۲.
- ۳- مصادر الالتزام، لومري توک، ۲۰۲ مخ.
- ۴- مرقس، سليمان، الرافي شرح القانون المدني، توک اول، مخ اول مكتبه مصر کال ۱۹۹۲.
- ۵- حقوقى اصطلاحاتو قاموس، ۱۶۶ مخ.
- ۶- محمد بوستان، الضرر في الفقه الاسلامي، ۲۹ مخ، دارشيليا.
- ۷- علي خفيف، الضمان في الفقه الاسلامي، ۴۶ او ۴۷ مخونه، دار الفكر العربي.
- ۸- علي خفيف، الضمان في الفقه الاسلامي، ۵۴ او ۵۵ مخونه.
- ۹- دوكتور محمد بن المداني، بوساط، ۳۰ او ۳۳ مخونه.
- ۱۰- مناوي، فيض القدير، شيرم توک، ۴۳۱ مخ.
- ۱۱- الشیخ عبد العزیز بن احمد السالمه، التعویض عن الضرر المعنوی، ۱۳۴ مخ.
- ۱۲- داحزاب سورت، ۵۸ ایت.
- ۱۳- دوكتور محمد سيد طنطاوى ، التفسير الوسيط للقرآن الكريم، يولسم توک، ۲۴۵ مخ، ترقیم الشاملة موافق للمطبوع

= ١٤- أبو عبد الله محمد بن أحمد بن أبي بكر بن فرج الأنباري الخزرجي شمس الدين القرطبي ،الجامع لأحكام القرآن
تفسير القرطبي،خوارلسن توك،٣٤٠ مخ،تحقيق : أحمد البردوني وإبراهيم أطفيش،دار الكتب المصرية – القاهرة،الطبعة الثانية ،
١٣٨٤هـ - ١٩٦٤ م

١٥- ناصر،كتور زيان،مسئوليٍت مدنٍ،٢٨٦ مخ.

١٦- مسئوليٍت مدنٍ،١١١-١١٠-١١٢ مخونه.

١٧- مسئوليٍت مدنٍ،٤٣-٤٤-٤٥ مخونه.

١٨- حقوقى اصطلاحات قاموس ٧٩ مخ.

١٩- إبراهيم الد سوقي أبو الخليل،تعويض الضرر في المسؤولية المدنية،١٢٩ او ١٣٠ مخونه،كلية الحقوق جامعه الكويت.

٢٠- دوكتور سلمان بن صالح الدخيل،التعويض عن الضرار المترتب على المماطلة في الديون،موقع المسلم،الركن العلمي،فقه النوازل،دوم توك،دوم مخ.

٢١- الموسوعة الفقهية،ديارلسن توك،٤٠ مخ.

٢٢- القرارات والتوصيات الصادرة من الدورة الثانية عشر للمجمع " :أمانة المجمع الفقهي ، برقم ١٠٩ وتاريخ ١٤٢١ هـ .

٢٣- محمد بوستاق،التعويض عن الضرر،١٣٤ او ٣٥ مخونه.

٢٤- زين الدين،ابن نعيم،الأشباء والنظائر،١٨٨ مخ،دار الكتب العلمية.

٢٥- فخر الدين الزيلعي الحنفي،بيان الحقائق شرح كنز الدقائق،شپرم توك،مخ،مكتبة امدادیہ پاکستان

٢٦- دوكتور وهبہ الرحیلی،نظریہ الضمان،٢٥ مخ.

٢٧- دعدلی وزارت،مدنی قانون،٧٧٥ مادہ،رسمی جریدہ ،کال ١٣٥٥ .

٦ معنويٍّ ضررٍ مدنٍ مسؤولٍت أو هفته ...

حجیت قیاس در استنباط احکام شرعی

قسمت دوم

مومن حلیمی

دلائل نفی قیاس:

برخی از علماء که قبل‌اً یاد گردیدند قیاس را به حیث حجت شرعی نمی‌دانند، و بنام نفی کنندگان قیاس مشهور گردیدند آنها جهت اثبات رأی خویش به کتاب الله، سنت،

اجماع و معقول استدلال نموده‌اند، که به صورت خلاصه قرار شرح آتی ذکر می‌گردد:

۱- کتاب الله: اینها به ظاهر آیات کتاب الله استدلال کرده‌اند، که ازین جمله این قول

خداآوند (ج) می‌بایشد که می‌فرماید: اولم یکفهم انا انزلنا عليك الكتب يتلى عليهم. (۵۰)

(آیا کفایت نکرد ایشان را آنکه ما فرستادیم بر تو کتاب را که خوانده می‌شود برای شان).

و در صورت رجوع به قیاس جهت اثبات حکم در محل دیگری معلوم می‌گردد که کتاب الله کافی نیست.

و در آیه دیگری چنین می‌فرماید: ولقد صرفنا للناس في هذا القراءان من كل مثل (۵۱)

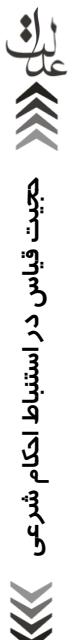
(و هر آئینه گوناگون بیان کردیم برای مردمان درین قرآن از هر مثال).

از آیه فوق الذکر معلوم می‌گردد که در قرآن کریم هر حکم بیان شده و به قیاس رجوع

صورت نمی‌گیرد، زیرا به آن ضرورت نیست.

و در آیه دیگری نیز می فرماید: یا بینا الذین امنوا لا تقدموا بین يدی الله و رسوله^(۵۲)
ای کسانیکه ایمان آورده اید در هیچ کار تقدم مجوئید بر خدا و رسولش). یعنی از حکم
قرآن و سنت پیشی نگیرید، و کسیکه قائل به قیاس است با مدلول آیه در تعارض قرار گرفته
است چون قیاس پیشی گرفتن از خدا و رسول او است زیرا قیاس در جایی صورت می گیرد
که نص در آن نباشد.

بنابر این، آیت فوق الذکر، عمل کردن به غیر کتاب الله و سنت را منع می نماید، و عمل
به قیاس، عمل به غیر آن است، و آن پیشی گرفتن بر حکم قرآن و سنت است، پس منهی
unge میباشد.

ازین جمله این قول الله تعالی میباشد که می فرماید: وان تقولوا على الله ما لا
تعلمون^(۵۳)

(شیطان برای شما امر می نماید یعنی در دلهای شما وسوسه می اندازد که بگوئید بر الله
چیزیکه نمیدانید آنرا).

و در دیگر آیت چنین می فرماید: ولا تقف ما ليس لك به علم^(۵۴)
(ای انسان دنیال و پیروی مکن چیزیرا که به آن علم و اطمینان نداری). یعنی در بی
آنچه معلومات نداری، مرو، پس هر دو آیت پیروی انسان را از چیزیکه برای علم و یقین مفید
نباشد، منع می نماید، و چونکه قیاس افاده ظن و گمان می نماید، پس مجتهد از عمل
کردن به آن منع گردیده است. و مظنون بودن حکم ثابت به قیاس، یک امر معروف و مشهور
است، زیرا قیاس به اموری موقوف میباشد که وجود آن یقینی نیست، مانند علم به درک
کردن علت در اصل و وجود آن در فرع.

در آیه دیگری چنین می فرماید: وان الظن لا يغنى من الحق شيئا^(۵۵)
(مسلمًا گمان به حق هیچ سودی را نمی رساند). پس گمان در افاده حق، مفید نیست، و
15 قیاس مفید ظن است. بناءً در اثبات حکم فایده نمی رساند.

در آیه دیگری در ارتباط با موضوع چنین آمده است: ولا رطب ولا يابس الا في كتب
مبین^(۵۶)

به قرائت رفع (ضمه) تا جمله مستقل گردد و به ما قبل ارتباط نگیرد جهت اینکه با
مقصود مناسبت پیدا گردد که آن عبارت از وجود همه احکام در قرآن میباشد، و مراد به
کتاب قرآن است، پس آیت دلالت دارد برینکه قرآن به هر چیز شامل است، و حاجت به

قياس نیست، و قیاس در صورتی حجت میگردد که ضرورت به آن محسوس گردد، بنابراین، عمل به قیاس جواز ندارد، زیرا شرط قیاس فقدان نص است، و در آیت بیان گردیده هر آنچیزیکه از احکام به آن ضرورت به آن ایجاد می شود، همه آن در قرآن ذکر گردیده است.
همچنان می فرماید: و نزلنا عليك الكتب تبینا لکل شیء (۵۷)

(و فرود آورده‌یم بر تو کتاب را برای واضح کردن بیان هرچیز). یعنی قرآن برای تمام علوم و اصول دین و فلاح دارین و هدایت بشر کافی بوده و برای تمام امور زندگی رهنماei کامل است از همین نصوص دانسته می شود که همه اشیاء در کتاب الله عبارتاً، اشارتاً، دلالتاً و اقتضاً وجود دارند. پس به قیاس حاجت نیست، زیرا قیاس اگر حکمی را بیاورد که در قرآن موجود باشد، این بدان معنا است که پس چیزیکه در قرآن است، کفایت می نماید و اگر مخالف قرآن باشد، مردود و غیر مقبول است.

و نیز می فرماید: ومن لم يحكم بما أنزل الله فاولئك هم الکفرون (۵۸)
(و هر که حکم نکند موافق آنچه فرو فرستاده خدا پس آن گروه ایشانند کافران).
بناءً، در صورت عمل کردن به قیاس، تقدم رأی بر کتاب الله، سنت و حکم به غیر ما انزل الله صورت می گیرد. (۵۹)

در آیه دیگری می فرماید: ما فرطنا في الكتب من شیء (۶۰) (کمی و کاستی نکردیم در قرآن چیزیرا).

از آیت فهمیده می شود که قرآن کتاب کامل و شامل است هیچ گونه کمی و کاستی در آن وجود ندارد. پس چیزیکه حکم آن در قرآن نباشد، آنرا بر اصل اباحت که ثبوت آن به کتاب الله صورت گرفته باقی گذاشته می شود، که درین مورد خداوند (ج) چنین می فرماید:
هو الذى خلق لكم ما فى الارض جميعاً (۶۱)

(و آن ذاتیست که بیافرید برای شما آنچه در زمین است همه را).

در آیت متبرکه، اضافت به لام تمليک، صفت حل را به اثبات می رساند، که توسط رأی به آن معرفت حاصل نمی گردد.

- سنت: در مذمت رأی و انکار عمل به آن از رسول الله صلی الله عليه وسلم اقوال زیادی آمده اند که بطور مختصر آنرا شرح می نمائیم:

از ابی هریره رضی الله عنہ روایت است که نبی صلی الله علیہ وسلم فرمود: "لم یزل بنو إسرائیل علی طریقہ مستقیمة حتی کث فیهم أولاد السبابیا فقاسو مالم یکن بما قد کان فضلوا و أصلوا". (۶۲)

(بنو اسرائیل به راه مستقیم روان بودند، تا اینکه در ایشان اولاد کنیزها کثرت یافتند، پس چیزهای که حکم آن واضح و آشکار نبود، به اشیای دیگری که حکم آن واضح بود، قیاس کردند، در نتیجه راه حق را نیافتدند و دیگران را نیز گمراه ساختند).
و همچنان نبی صلی الله علیہ وسلم فرموده اند: "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى فَرَضَ فَرَائِصَ فَلَا تُضِيِّعُوهَا، وَ حَدَّ حَدُودًا فَلَا تَعْتَدُوهَا، وَ حَرَمَ أَشْيَاءً فَلَا تَتَهَكُّهُ، وَ سُكِّتَ عَنْ أَشْيَاءٍ رَحْمَةً لِكُمْ غَيْرَ نُسْيَانٍ فَلَا تَبْحَثُوا عَنْهَا". (۶۳)

(الله فرض نموده فرائص را پس شما آنرا ضایع ننمائید بلکه آنرا ادا کنید و حدود را تعین نموده پس از آن تجاوز نکنید، و حرام گردانیده بعضی چیزها را پس حرمت آنرا از بین نبرید یعنی مرتكب آن نشوید، و از بعضی چیزها جهت رحمت بر شما بدون فراموشی سکوت نموده پس از آن بحث نکنید).

این حدیث دلالت می نماید برینکه اشیاء یا واجب میباشند، یا حرام و یا مسکوت عنها، که مسکوت عنها در دائرة عفو کرده شده یا مباح قرار دارد، و مقیس از جمله مسکوت عنه میباشد که در دائرة معفونه (عفو کرده شده) قرار دارد، پس وقتیکه مسکوت عنه را بر واجب قیاس نمائیم چیزیکه الله آنرا واجب نگردنیده است واجب کردیم. و اگر آنرا به حرام قیاس کنیم، چیزیرا که خداوند (ج) آنرا حرام نگردنیده است حرام کردیم. (۶۴)

به حدیث دیگر نیز استدلال نموده اند نبی صلی الله علیہ وسلم فرموده اند: "تعمل هذه الأمة برهة بالكتاب، و برهة بالسنة، و برهة بالقياس، فإذا فعلوا ذلك فقد ضلوا". (۶۵)

(عمل می نماید این امت یک زمان به کتاب الله و یک مدت و به سنت و یک زمان به ۱۷ قیاس، پس وقتیکه همین کار را انجام دادند یعنی عمل به قیاس نمودند در حقیقت بی راه شدند).

در حدیث فوق الذکر عمل کردن به قیاس، موجب ضلالت و گمراهی معرفی شده است.

در حدیث دیگری چنین فرموده اند: "من فسر القرآن برأیه فلیتبوا مقدعه من النار". (۶۶)
(کسیکه قرآن را به رأی خود تفسیر نماید، پس باید برای خود جائی از آتش جهنم آماده سازد).

در حدیث فوق الذکر نبی صلی الله علیه وسلم إعمال رأی را در جهت عمل به آن در احکام اراده نموده است، و اما اعمال رأی، جهت وقوف بر معنای نص از حیث لسان، در حقیقت عمل به نص است نه به رأی. مثلاً: ابن عباس و زید بن ثابت رضی الله عنهم در مورد میراث (شوهر، پدر و مادر) باهم اختلاف نموده اند، ابن عباس رضی الله عنهم گفت: برای مادر در میراث ثلث جمیع المال، یعنی سوم حصة تمام مال میت سهم مادر است، زیرا خداوند (ج) فرموده اند: فلامه الثالث (۶۷) که از اطلاع این عبارت ثلث جمیع المال فهمیده می شود. و زید بن ثابت رضی الله عنہ گفت: برای مادر ثلث مابقی بعد از حصة شوهر میباشد، زیرا در آیت بیان گردیده که برای مادر سوم حصة آن مال که پدر و مادر آنرا به میراث می گیرند، میباشد، زیرا خداوند (ج) چنین فرموده است: وورثه ابواه فلامه الثالث (۶۸) و میراث پدر و مادر، مال باقی بعد از سهم شوهر میباشد که درین صورت برای مادر سوم حصة این مال است، و در حقیقت این عمل به کتاب الله است نه به رأی.

قال ابن مسعود رضی الله عنہ: (ایاکم و ارأیت و ارأیت فانما هلك من کان قبلکم فی ارأیت و ارأیت). (۶۹) ابن مسعود رضی الله عنہ فرموده است: اجتناب و خودداری نمائید از ارأیت و ارأیت یعنی رأی تو چنین است و رأی تو چنین است، پس یقیناً هلاک شدن کسانیکه قبل از شما بودند در (أرأیت و أرأیت) یعنی به آن نظر خویش تا وقت هلاک شان باقی ماندند تا اینکه توسط عذاب ها و مصیبت ها هلاک شدند. از حدیث فوق الذکر معلوم می گردد که اعمال رأی در احکام سبب نزول عذاب الله می گردد.

۲- اجماع: بعضی از صحابة کرام عمل کردن به قیاس را به اتفاق مذموم پنداشته اند، زیرا حضرت عمر رضی الله عنہ فرموده است: (إياكم و أصحاب الرأى فإنهم أعداء السنن اعيتهم الأحاديث أن يحفظوها فقالوا بالرأى فضلوا وأضلوا) و قوله ايضاً: (إياكم والمكایله قيل و ما المکایله؟ قال: المقايسة). (۷۰)

حدر نمائید از اصحاب رأی، زیرا آنها دشمنان سنت اند، حفظ نمودن احادیث ایشانرا درمانده و عاجز گردانیده و به رأی قول می نمایند و راه حق را نیافتنند و دیگران را نیز گمراه کردند. و نیز فرموده: از مکایله دوری گیرید، گفته شد: مکایله چیست؟ فرمود: قیاس. عثمان و علی رضی الله عنهمما فرموده اند: (لو کان الدين بالرأى لكان باطن الخف أولى بالمسح من ظاهره). (۷۱)

اگر دین موافق رأی می بود، هر آئینه باطن موزه به مسح کردن از ظاهر آن سزاوارتر می بود.

این قول بر مذمت قیاس و عدم حجیت آن دلالت می کند که عمل به آن صورت نمی گیرد.

ابو بکر رضی الله چنین فرموده است: (أَيُّ سَمَاءٍ تَظْلَمُنِي، وَ أَيُّ أَرْضٍ تَقْلِنِي إِذَا قَلَتْ فِي كِتَابِ اللَّهِ بِرَأْيِي: أَيِّ الْقِيَاسِ). (۷۲)

کدام آسمان برایم سایه می نماید و کدام زمین برایم قرار می گیرد وقتیکه سخن بگویم در کتاب الله به رأی خود.

ابن عباس رضی الله عنہ می فرماید: (يذهب قراؤكم و صلحاؤكم، و يتخذ الناس رؤساً علـمـاً جهالاً يقيسون الأمور برأيهم). (۷۳)

مردم صالح و قاریان شما از بین میروند یعنی فوت می نمایند و مردم اشخاص جاهل را در رأس امور خویش تعین می نمایند که ایشان امور را به رأی خویش قیاس می نمایند.
روی عبدالله بن عمرو رضی الله عنہ عن النبی صلی الله علیه وسلم آنه قال: "إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبِضُ الْعِلْمَ إِنَّهُ أَعْلَمُ بِهِ مِنْ أَهْلِهِ، وَ لَكُمْ مِّا يَقْبِضُ الْعِلْمُ بِقِبْضِ الْعَالَمِ، فَإِذَا لَمْ يَبْقَ عَالَمٌ اتَّخَذَ النَّاسُ رُؤُسًا جَهَالًا، فَسَلَّوْا، فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ فَضَلُّوْا وَ أَضْلُّوْا". (۷۴)

عبدالله بن عمرو رضی الله عنہ روایت نموده که نبی صلی الله علیه وسلم فرمود: (يقيينا الله قبض نمی نماید علم را به گرفتن که از سینه های مردم آنرا بگیرد، بلکه آنرا می گیرد به قبض و گرفتن علماء، پس وقتیکه هیچ عالم باقی نماند مردم اشخاص جاهل را پس از ایشان در رأس امور خویش قرار میدهند و از آنان پرسان کرده می شود و بدون علم فتوی می دهند و خود گمراه شدند و دیگران را نیز بی راه کردند).

از ابن مسعود رضی الله عنہ مثل این آثار روایت گردیده، که نقل این آثار از کبار صحابه در مورد انکار از قیاس و عمل به آن صورت گرفته اند. و کسی معارض آنها واقع نگردیده است پس از صحابة کرام اجماع متحقق گردید برینکه عمل به قیاس جائز نیست. (۷۵)

۴- معقول:

الف- قیاس سبب اختلاف و تنافع میان امت می گردد، زیرا بر اساس امور ظنی از استنباط علت اصل و تحقق آن در فرع استوار است، و این اموری اند که نظرها در باره آن

مختلف اند و احکام نیز مختلف می‌گردند و در یک واقعه احکام مختلف بمبیان می‌آید و به این امت متفرق و پراگنده می‌شوند، تفرق و پراگندگی و اختلاف یک امر مذموم و غیر محمود است آنچه سبب این امر مذموم می‌گردد همانا قیاس است، پس قیاس ظنی است که به حکم شرعی وصل نمی‌گردد، و عمل به آن ممتنع است، درین مورد خداوند (ج) چنین فرموده اند: **و لا تنزعوا فتفشلوا و تذهب ريحكم** (۷۶)

(و با یکدیگر اختلاف نکنید پس سست و بزدل می‌گردید (و در صورت اختلاف) قوت تان از بین میرود).

که درین آیت خداوند (ج) از تنازع و اختلاف منع فرموده اند.

طوریکه قبلًا ذکر گردید، اساس قیاس، امور ظنی بوده و قیاس یک نوع از ظن و گمان میباشد، و ظن عقلاً ممنوع است، زیرا احتمال خطاء در آن وجود دارد، بنابر این از هر ممنوع تحرز و اجتناب واجب است.

ب- به قیاس ضرورت نیست، زیرا نصوص شرع در کتاب الله و سنت طور کافی موجود میباشند، و در شریعت بر واجب، حرام، مندوب و مکروه تنصیص صورت گرفته است، و به چیزیکه در شریعت تنصیص نه آمده باشد مباح است، زیرا اصل در اشیاء اباحت است بدليل این فرموده خداوند (ج) که می‌فرماید: **هواذى خلق لكم ما فى الارض جميعاً** (۷۷) ترجمة آیت قبلًا ذکر گردیده است.

بنابر این، به قیاس حاجت باقی نمی‌ماند، زیرا خداوند (ج) بر حکم همه امور تنصیص نموده اند، و قیاس در چیزیکه به آن تنصیص نه آمده باشد صورت می‌گیرد. (۷۸)

ج- شارع برای اشیای متماثل، احکام متفرق و برای اشیای مختلف یک حکم را ارائه فرموده اند. و عقل بر عکس آن تقاضا می‌نماید، زیرا شرع به اشیای متماثل یک حکم و به اشیای مختلف احکام متفرق را مناسب می‌بیند. و شارع بعضی احکام را مشروع گردانیده که عقل در آن دخالت ندارد. بنابراین، از تحقیق مذکور پدیدار گشت که قیاس بر مقتضای عقل وارد نگردیده است.

مثال: شارع در اشیای متماثل احکام متفرق را ذکر نموده است، که مسئله قصر در نماز چهار رکعتی در سفر از انواع رخصت‌ها میباشد نه در دو و سه رکعتی، فضیلت شب قدر بر شب‌های دیگر و مکه و مدینه را نسبت به اماکن دیگر فضیلت داد، باوجود آنکه نمازها،

ازمنه و امکنه با یکدیگر مماثلت دارند. و بر زن حائضه قضایی روزه را واجب گردانیده، و نماز را از او ساقط نموده است، باوجود آنکه هر دو عبادت اند.

همچنان شارع در اشیای مختلف یک حکم را ارائه فرموده، مثلاً: تیمم بر خاک را مانند وضو موجب طهارت گردانیده است، باوجود آنکه خاک اعضای بدن را ملوث و گرد آلود می سازد و آب آنرا پاک و نظیف می گرداند. و ظهار را مانند قتل خطاء موجب کفاره گردانیده است، باوجود فرق واضح در بین آنها.

شارع بعضی احکام را مشروع گردانیده که عقل در آن دخالت ندارد، مانند اباحت نظر

کردن به کنیز خوبصورت و نظر کردن به صورت زن حرمه بد چهره را حرام قرار داده است

و به پائین کردن نظر امر فرموده است، باوجود آنکه میل و رغبت نفس به زن اولی و علیه

نفرت از دومی موجود می باشد. و قطع کردن دست را در سرقت اندک واجب و در غصب

نمودن مال زیاد آنرا واجب نکرده است. و تطبیق حد را بالای شخصی لازم نموده که کسی

را قذف نموده و متهم به زنا نماید و بر کسیکه دیگری را به کفر قذف نماید یعنی به او

نسبت کفر نماید واجب نگردانیده است، باوجود آنکه کفر نسبت به زنا شدیدتر است. و همچنان شارع در شهادت زنا چهار نفر عادل را شرط گردانیده و در شهادت قتل به دو

نفر اکتفا نموده، باوجود آنکه قتل نسبت به زنا غلیظ تر است. (۷۹)

نتیجه گیری :

از مقاله گذشته نتایج ذیل بدست می آید:

۱ - قیاس مصدر چهارم از مصادر تشريع و فقه اسلامی می باشد. و در مرتبه

بعد از اجماع قرار دارد، که با وقائع و قضایای جدید هماهنگی دارد، زیرا نصوص

قرآنی و سنت پیامبر صلی الله علیه و سلم محدود اند، وقائع و قضایای که در بین

۲۱ مردم واقع می گردند غیر محدود و بی انتهاء می باشند. بنابر این امکان ندارد که

نصوص محدود تنها مصدر تشريع قضایای غیر محدود و بی انتهاء قرار گیرند.

۲ - قیاس کدام حکم را ثابت نمی سازد. بلکه حکم را که در مقیس علیه ثابت

بوده ظاهر می گرداند، یعنی در قیاس اثبات و انشاء حکم مراد نمی باشد.

۳ - در این مقاله حجیت قیاس در استنباط احکام شرعی، موارد اتفاق علمای

اصول، دلایل اثبات قیاس و دلایل نفی قیاس به پژوهش گرفته شده اند.

منابع:

- ٤- در این مقاله از منابع معتمد استفاده صورت گرفته است .
- ٥- احادیث که در این مقاله ذکر شده از منابع معتمد آن تخریج شده ان
- ١-اصول الشاشی، ص: ٩١.- فواتح الرحموت بشرح مسلم الثبوت، ج: ٢، ص: ٢١.
- ٢-القشيری النیشاپوری الشافعی، الامام ابوالحسن مسلم بن حجاج، صحيح المسلم ، داراحیاء التراث العربي، بیروت، لبنان، فی الصوم، رقم الحديث: ١١٤٨.
- ٣-سورة الحشر / ٧.
- ٤-المستصفی من علم الأصول، ج: ٢، ص: ٥٦ . - التقریر والتحبیر، ج: ٣، ص: ٢٤٢.
- ٥-الأصحابی، ابوعبدالله مالک بن انس، الموطأ، مؤسسة الرساله، بیروت – لبنان، الطبعة الأولى، ج: ٣، ص: ٦٩١.
- ٦-سبل السلام شرح بلوغ المرام، ج: ١، ص: ٢٣.
- ٧-سورة الإسراء / ٢٣ .
- ٨-سبل السلام شرح بلوغ المرام، ج: ٢، ص: ١٦٣.
- ٩-صدر الشریعه عبدالله بن مسعود حنفی، التوضیح، دارالفکر، بیروت – لبنان، الطبعة الثالثة، ج: ٢، ص: ٥٣.
- ١٠-فواتح الرحموت بشرح مسلم الثبوت، ج: ٢، ص: ٢١١.
- ١١-سورة الحشر / ٢.
- ١٢-التوضیح شرح التنقیح، ج: ٢، ص: ٥٤.
- ١٣-سورة الحشر / ٢.
- ١٤-ملخص ابطال القياس والإحسان، ص: ٢٧.
- ١٥-الظاهري، محمد على بن احمد بن سعيد بن حزم، الإحکام فی اصول الأحكام، دارالفکر، بیروت – لبنان، ج: ٢، ص: ٩٤٧.
- ١٦-سورة البقرة / ١٧٩.
- ١٧-سورة البقرة / ٢٢٢.
- ١٨-سورة المائدہ / ٦.
- ١٩-سورة المائدہ / ٩١.
- ٢٠-فواتح الرحموت بشرح مسلم الثبوت، ج: ٢، ص: ٣١٢.- إرشاد الفحول، ص: ١٧٦.
- ٢١-سورة النساء / ٨٣.
- ٢٢-سورة الزمر / ٢٢.
- ٢٣-سورة الحج / ٤٦.
- ٢٤-سورة النساء / ٨٣.
- ٢٥-سورة النساء / ٥٩.

- .٢٦-إرشاد الفحول، ص: ١٧٦
- .٢٧-سورة يس / ٧٩
- .٢٨-سورة يس / ٧٨
- ٢٩-السجستانی الأزدی، الامام الحافظ ابوداود سلیمان بن اشعث، سنن ابی داود، دارالحدیث، بیروت، لبنان، الطبعة الأولى، ١٣٩١ هجری - ق، ١٩٧١ م، الأقضییة، ص: ١١
- ٣٠-حدیث قبلًا تخریج گردیده است.
- ٣١-سبل السلام، ج: ٢، ص: ١٥٨
- ٣٢-الآمدی، الإحکام فی اصول الأحكام، ج: ٣، ص: ٧٦
- ٣٣-سنن الترمذی، ج: ٤، ص: ٤٣٩
- ٣٤-سورة المائدۃ / ٣
- ٣٥-إرشاد الفحول، ص: ٢٢٧
- ٣٦-ملخص ابطال القياس والإحسان، ص: ٥٦
- ٣٧-سورة النساء / ١١
- ٣٨-الزحیلی، الدکتور وہبہ، اصول الفقہ الإسلامی، دارالفکر، بیروت - لبنان، الطبعة الثانية، ١٤٠٥ھ ج: ١، ص: ٦٢٧
- ٣٩-الهندی، علاء الدين علی المتقى بن حسام الدين، کنزالعمال فی سنن الأقوال والأفعال، مؤسسة الرسالہ، بیروت - لبنان، الطبعة الخامسة، ١٤٠٥ھ - ق، ج: ١٢، ص: ٥١٣
- ٤٠-ابن القيم الجوزیہ، محمد بن أبي بکر ایوب الزرعی ابوعبدالله، إعلام الموقعن عن رب العالمین، دارالفکر، بیروت - لبنان، الطبعة الثانية، ج: ١، ص: ٦٥ - ٦١
- ٤١-روضۃ الناظر، ج: ٢، ص: ٢٣٨
- ٤٢-البیهقی، الحافظ أبویکر أحمد بن حسین بن علی، السنن الکبری، دارالمعرفۃ، بیروت - لبنان، الطبعة الثانية، ج: ٤، ص: ٣٠٣
- ٤٣-تلخیص الحبیر فی تخریج أحادیث الرافعی الكبير، ج: ٤، ص: ١٩٥
- ٤٤-سنن الدارقطنی، ج: ٤، ص: ٢٠٦
- ٤٥-تلخیص الحبیر فی تخریج أحادیث الرافعی الكبير، ج: ٤، ص: ١٩٥
- ٤٦-روضۃ الناظر، ج: ٢، ص: ٢٣٨ - اصول الفقہ الإسلامی، ج: ١، ص: ٦٢٩
- ٤٧-همان اثر، ص: ٢٣٩ - همان اثر، ص: ٦٣٠
- ٤٨-الشیخ زکی الدین شعبان، اصول الفقہ، دارالكتب العلمیة، بیروت - لبنان، الطبعة الثانية، ص: ٦٦
- ٤٩-ابواسحاق الشاطبی، ابراهیم بن موسی للخمنی الغرناطی المالکی، المواقفات فی اصول الشریعہ، دارالباز، مکہ المکرمة، الطبعة الثانية، ج: ٤، ص: ٢٣٠
- ٥٠-سورة العنكبوت / ٥١

- ٥١-سورة الإسراء / ٨٩
- ٥٢-سورة الحجرات / ١
- ٥٣-سورة البقرة / ١٦٩
- ٥٤-سورة الإسراء / ٣٦
- ٥٥-سورة النجم / ٢٨
- ٥٦-سورة الأعمام / ٥٩
- ٥٧-سورة النحل / ٨٩
- ٥٨-سورة المائدۃ / ٤٤
- ٥٩-ملخص ابطال القياس والإحسان، ص: ٤٣۔ - إرشاد الفحول، ص: ١٧٥.
- ٦٠-سورة الأعمام / ٣٨
- ٦١-سورة البقرة / ٢٩
- ٦٢-القزوینی، الحافظ ابوعبدالله محمد بن یزید، سنن ابن ماجہ، المکتبۃ العلمیۃ، بیروت - لبنان، الطبعۃ الثالثۃ، مقدمة: ٨
- ٦٣-النووی، الإمام یحیی بن شرف الدین، ریاض الصالحین، مکتبۃ الریاض الحدیثۃ، الریاض، المملکۃ العربیۃ السعودیۃ، ج: ٢، ص: ٣١٠.
- ٦٤-اصول الفقه الاسلامی، ج: ١، ص: ٦١٣ - المستصفی من علم الأصول، ج: ٢، ص: ٦٤
- ٦٥-الهیثمی، نورالدین علی بن ابی بکر، مجمع الزوائد و منبع الفوائد، دارالکتب العلمیۃ، بیروت - لبنان، الطبعۃ الثانية، هـ ١٤٠٨، ج: ١، ص: ١٧٩.
- ٦٦-صحیح المسلم، منافقین، ج: ٤٠ - مسند احمد، ج: ٥، ص: ١١٥
- ٦٧-سورة النساء / ١١
- ٦٨-همان سورہ و همان آیہ.
- ٦٩-صحیح البخاری، اعتصام، ج: ٧ - سنن ابن ماجہ، مقدمة، ٨
- ٧٠-الأمدى، الإحکام فی اصول الأحكام، ج: ٣، ص: ٦٩
- ٧١-السمرقندی، الحافظ عبدالله بن عبدالرحمن الدارمی، سنن الدارمی، دارالکتاب العربي، بیروت - لبنان، الطبعۃ الأولى، هـ ١٤٠٧، ق، مقدمہ، ١٧
- ٧٢-سنن ابی داود، طہارت، ٦٣
- ٧٣-الزیلیعی، ابومحمد بن یوسف الحنفی نصب الرایہ لتخریج أحادیث الہدایہ، دار إحياء التراث العربي، بیروت - لبنان، الطبعۃ الثالثۃ، هـ ١٤٠٧، ق، ج: ٤، ص: ٦٤
- ٧٤-مجمع الزوائد، و منبع الفوائد، ج: ١، ص: ١٧٩ - صحیح البخاری، باب اجتناب الرأی والقياس، اعتصام، ٧
- ٧٥-تلخیص الحبیر فی تخریج أحادیث الرافعی الكبير، ج: ٤، ص: ١٩٥
- ٧٦-سورة الأنفال / ٤٦

.٢٩ سوره البقرة /

.٧٨ الموققات في اصول الشرعية، ج: ٣، ص: ٤٢١.

.٧٩ همان اثر و همان صفحه.

علق

بینت قیاس در استنباط احکام شرعی

حکومت داری خوب و رابطه آن با حقوق بشر

« احمدی

حکومت داری خوب و حقوق بشر دو مقوله کاملاً مرتبط و نزدیک بهم است که تحقق هریکی آن ارزش‌های دیگری را در جامعه نهادینه می‌سازد، پس نیاز است تا ارتباط این دو مفهوم را به صورت مختصر بررسی نماییم. در این مقاله تلاش شده تا روی مفهوم حکومت داری و حکومت داری خوب بحث و ارتباط آن را با حقوق بشر بررسی نماییم.

حکومت داری خوب Good governance اصطلاحی است که در این اواخر در قاموس توسعه، حقوق بشر، دموکراسی و مدیریت دولتی زیاد به کار برده می‌شود. پس ابتدا باید "مفهوم حکومت" داری را بدانیم.

مفهوم حکومت داری:

چنانچه گفته شد حکومت داری خوب اصطلاحی است که در سالهای اخیر بیشتر مورد توجه قرار گرفته، خود حکومت مفهومی قدیمی تر از حکومت داری خوب است. مفهوم حکومت داری خوب که از نظر دانشمندان و حقوق بشر عامل مهمی در سعادت شهروندان کشور به حساب می‌آید، در سالهای پیش از جنگ جهانی دوم کمتر استفاده شده ولی در طول دهه ۱۹۸۰ با مفهوم جدیدی ظهرور کرده است که به چیزی فراتر از حکومت اشاره دارد. بنابراین باید فهمیده شود که حکومت داری چیست؟

از نظر واژه شناسی حکومت داری به کلمه یونانی Kubernan به معنی "هدایت کردن" یا "داره کردن" برمی‌گردد، که افلاطون نیز آن را در رابطه با چگونگی طراحی سیستم حکومت (System of rule) استفاده کرده است. در فرهنگ اکسفورد مترادف با واژه

حکومت "Government" استفاده شده. در اینجا حکومت داری عمل (Act) یا روش Governing حکم راندن Manner است.

پس حکومت داری به معنی "حکمرانی یا کنترول کردن با استفاده از اختیار و همچنین بودن در حکومت" است. اما در طول دهه ۱۹۸۰ اندیشمندان سیاسی از این اصطلاح برای متمایز کردن آن از کلمه حکومت نیز استفاده کرده اند، که شامل بازیگران جامعه مدنی نیز میشود. ارائه تعریف متفق القول از حکومت داری کار ساده نیست اما تعاریف زیر در فهم حکومت داری مارا کمک خواهد نمود:

"حکومت داری یعنی اداره کردن قواعد سیاسی رسمی یا غیر رسمی یک بازی حکومت داری اشاره دارد به آن معیار های که شامل وضع قواعد برای اعمال قدرت و حل و فصل تعارضات در چهار چوب آن قواعد است".

"حکومت داری مجموعه ای از روشهای است که منجر به اداره کشور میشود". یا بعبارت دیگر "حکومت داری مجموعه ای از روشهای فردی و نهادی، عمومی و خصوصی است که امور مشترک مردم را اداره میکند".^۱

همچنان گفته می توانیم که؛ حکومت داری پروسه ای پیوسته است که از طریق آن منافع متضاد و یا متنوع را همساز می نماید و اقدام همکاری جویانه اتخاذ میگردد". علاوه بر آن حکومت داری نوع قرار داد است که مردم و نهاد ها بر سر آن توافق کرده چون تصور میکنند به نفع آنها است.^۲

کمیسیون اقتصادی و اجتماعی ملل متحد برای آسیا و اقیانوسیه UNESCAP از حکومت داری چین تعریف ارائه نموده است "حکومت داری در مفهوم ساده آن عبارت است از فرایند تصمیم گیری و فرایندی که به وسیله آن تصمیمات اجرا میشود".

حکومت داری خوب Good governance

حکومت داری خوب اصولا برای این ارایه شده است تا بخشی از برنامه های ایجاد دولت های توانمند ساز enabling states باشد. یعنی دولت های که فضای مناسب را برای مانور موسسات و شهروندان فراهم می نمایند و موجب رشد، توسعه و بهره برداری موثر از منابع میشوند. دولت توانمند به معنی دولت حداقلی نیست بلکه از آن می توانیم تحت

^۱. گزارش کمیسیون حکمرانی جهانی ۱۹۹۵ میلادی.

^۲ "unescap, internet site". What is good governance

عنوان دولت رفاه نیز یاد کنیم. زیرا دولت علاوه بر تامین امنیت باید به شهروندان خدمات درست ارائه نموده، ارزش‌های حقوق بشر را پذیرفته و برای توسعه و محیط زیست سالم تلاش ورزد.

از حکومت داری خوب نیز تعریف واحدی ارائه نگردیده است اما می‌توانیم حکومت داری خوب را چنین تعریف نماییم:

"حکومت داری خوب Good Governance" متضمن احترام سیاستمداران و سازمانها به حقوق بشر، اصول دموکراسی و حاکمیت قانون است" اتحادیه اروپا حکومت داری خوب را چنین تعریف نموده است "حکومت داری خوب مدیریت شفاف و پاسخگو منابع در یک کشور با هدف تضمین توسعه اقتصادی و اجتماعی عادلانه و پایدار است".

همچنین حکومت داری خوب به این شکل نیز تعریف شده است "رژیم سیاسی که الزامات کیفی خاصی را تضمین می‌کند، به عنوان مثال نبود فساد، احترام به حقوق بشر، شفافیت در دستگاه‌های دولتی و اراده سیاسی که باید در مقابل رای دهنده‌گان پاسخگو باشد".^۳

برای بررسی بهتر و بیشتر مفهوم حکومت داری خوب Good governance لازم است نگاهی اجمالی به ویژگی‌های حکومت داری خوب داشته باشیم. بهترین سند برای بر Shermanden ویژگی‌های حکومت داری خوب استاند برنامه سازمان ملل متحد برای توسعه پایدار است که در ۱۹۹۷ میلادی منتشر شده در این سند ویژگی اساسی زیر برای حکومت داری خوب نام برده شده است:

مشارکت Participatory

مشارکت یکی از اصول و ارزش‌های حقوق بشر است که در حکومت داری خوب باید جدا رعایت گردد، این بدین معنی است که همه زنان و مردان باید در حرکت تصمیم‌گیری یک کشور مشارکت داشته باشند. آنان باید به طور مستقیم یا با همکاری در نهادهای حقوقی که منافع همگان را در نظر دارند، در این تصمیم‌گیری‌ها مشارکت نمایند. چون مشارکت مردان و زنان سنگ بنای حکومت داری خوب است. عرصه چنین مشارکتی بر پایه آزادی انجمن‌ها، احزاب، سخنرانی و افزایش زیر ساخت‌های مشارکت نهفته است. بنا مشارکت می

^۳. نشریه حقوق اساسی، سال سوم شماره چهارم تابستان ۱۳۸۴ نوشته از مهدی هداوند.

تواند مستقیم یا از طریق نهادها و نمایندگان واسطه قانون باشد. مشارکت مستلزم آن است که مشکل و سازماندهی شود.

قانون گرایی (حاکمیت قانون) Rule of law

حکومت داری خوب مستلزم ساختارهای حقوقی عادلانه ای است که بی طرفانه اعمال شوند. پس در حکومت داری خوب نیاز است تا قوانین و ساختارهای حقوقی عادلانه بوجود آید و از هر نوع بی عدالتی و نقض حقوق انسانها جلوگیری گردد. حکومت داری خوب همچنین منوط به حمایت کامل از حقوق بشر بویژه حمایت از حقوق آنهای است که در اقلیت هستند. اعمال بی طرفانه قوانین مستلزم وجود قوه قضائیه مستقل و نیروهای پولیس بی طرف و فساد ناپذیر است.

شفافیت Transparency

شفافیت نیز یکی از ویژگیهای حکومت داری بهتر بوده. شفافیت بدین معنی است که تصمیم‌گیری و اجرای آن به شیوه ای انجام شود که تابع قواعد و مقررات باشد. شفافیت همچنین به این مفهوم است که اطلاعات برای کسانی که این تصمیمات و اجرای آنها بر آنان تاثیر میگذارد، آزادانه در دسترس و مستقیماً قابل دستیابی باشد. علاوه بر آن شفافیت به این معنی است که اطلاعات به میزانی کافی ارایه و به اشکال قابل فهم از طریق رسانه‌های همگانی عرضه گردد.

احساس مسئولیت

همه نهادها و اقدامات جاری باید در خدمت تمام شهروندان باشد و آنها احساس مسئولیت مشترک در قبال شهروندان داشته باشند، زیرا حکومت داری خوب مستلزم آن است که نهادها و فرایندها سعی کنند تا در یک محدوده زمانی معقول در خدمت همه باشند.

اجماع آراء در جهت گیری‌ها

حکومت داری خوب بعنوان میانجی مطلوب به بررسی منافع مختلف پرداخته و برای رسیدن به اجماع بهترین انتخاب، منافع گروه‌ها، خط مشی‌ها و رویه‌ها را تا حد امکان در نظر گیرند.

در هر جامعه‌ای، بازیگران متعدد و دیدگاه‌های متنوعی وجود دارند، پس حکومت داری خوب مستلزم این مسئله است که میانجیگری میان علائق و منافع مختلف و نا مشابه در

جامعه برای رسیدن به وفاقی عام و چگونگی دستیابی به آن در مورد است که بهترین منفعت را برای کل اجتماع در بر دارد.^۴

سودمندی و کارآیی Efficiency

حکومت‌ها به مفهوم دموکراتیک آن تنها وظیفه تامین امنیت را به عهده ندارد، بلکه چیزی فراتر از این مسئله متوجه حکومت‌ها است، پس حکومت دموکراتیک علاوه بر تامین امنیت باید در عرضه خدمات برای شهروندان کارائی لازم را داشته باشد. یعنی اینکه نهاد‌ها و عملکرد‌ها منجر به نتایجی شود که نیاز‌های جامعه را تامین کند. همچنین مفهوم کارائی و سودمندی در حکومت‌های مدرن استفاده پایدار از منابع طبیعی، احترام به حقوق بشر و حفاظت از محیط زیست را نیز شامل می‌شود.

پاسخگویی Accountability

یکی از شرط‌های بسیار مهم حکومت داری خوب پاسخگوئی است. در پاسخگوئی تعریف از حکومت داری فراتر از برداشت‌های سطحی از حکومت داری است، یعنی اینکه نه تنها نهاد‌های حکومتی بلکه حتی بخش خصوصی و جامعه مدنی نیز باید به عموم مردم و ذینفعهای خود پاسخگو باشند. به طور کلی یک موسسه یا سازمان به کسانی پاسخگو خواهد بود که تصمیمات یا اقدامات وی بر آنها تاثیر می‌گذارد. پاسخگویی نمی‌تواند بدون شفافیت و حاکمیت قانون Rule of law باشد.^۵

نگرش استراتژیک

رهبران و مقامات باید دیدگاه کلان و درازمدتی نسبت به حکومت داری خوب، نهادینه شدن ارزشهای حقوق بشر و توسعه انسانی داشته باشند. ضمناً فهم تاریخی، فرهنگی و پیچیدگی‌های اجتماعی در این دیدگاه باید لحاظ شود.

حکومت داری خوب در اسناد و مجالس بین‌المللی:

حکومت داری خوب در بسا اسناد مهم و مجامع بین‌المللی طرح گردیده است. اصولاً حکومت داری خوب در منشور سازمان ملل متحد و حقوق بین‌الملل ایجاد شده و در سایه حمایت سازمان ملل ریشه دارد.

^۴. نشریه حقوق اساسی، همان ص ۸۱.

^۵. دیوید بیتم، دموکراسی و حقوق بشر، محمد تقی دلفروز، طرح نو، ۱۳۸۳ صفحات ۱۸۵-۱۸۶.

با این همه رویکرد حقوق بشری و حق اساسی رسیدن به توسعه مفهومی جدید است. بنا اصول و ضوابط حقوق بشری در طرحها سیاست‌ها و اهداف توسعه مورد تاکید قرار می‌گرد. حکومت داری خوب همچنین شرط اساسی دستیابی به "اهداف توسعه هزاره" است. این اهداف هشت گانه برای دست یابی به توسعه و کاهش فقر که امید میرود تا سال ۲۰۱۵ تحقق یابند عبارت اند از: ریشه کن کردن فقر شدید و گرسنگی، تحقق آموزش ابتدائی همگانی، ترویج برابری جنسیتی، توانمندی زنان و کاهش مرگ و میر اطفال، بهبود صحت مادران، حفاظت محیط زیست، توسعه مشارکت جهانی برای توسعه.

اعلامیه هزاره جهانی هزاره ملل متحد که در اجلاس هزاره به تصویب رسید ابتدا بر ارزش‌های بنیادین در روابط بین المللی تاکید نموده است که شامل آزادی و برابری به عنوان دو ارزش بنیادین مطرح گردیده است:

- آزادی: مردان و زنان حق دارند به دلخواه خود زندگی کنند و اطفال خود را با شرف و منزلت انسانی، رها از گرسنگی و بیم از خشونت، سرکوبی یا بی عدالتی پرورش دهند. حکومت‌های مردم سalar و مشارکتی بر مبنای اراده مردم، این حقوق را به بهترین وجه تامین می‌کنند.

- برابری: امکان بهره مندی از توسعه از هیچ فرد و ملتی نباید دریغ شود و حقوق و امکانات برابر مردان و زنان باید تضمین گردد.^۶

همچنین کمیسیون حقوق سازمان ملل طی قطعنامه ای^۷ به بیانی ویژگیهای اساسی حکومت داری خوب پرداخته است که قبلاً بحث شد.

سرمنشی سازمان ملل متحد در کنفرانس بین المللی "حکومت داری برای رشد پایدار و عدالت" در سال ۱۹۹۷ نیز اینگونه اظهار داشته است:

"معضل فعلی علم سیاست، باز تعریف نقش دولت است. این باور به طور فراینده تقویت می‌شود که کار کرد اصلی دولت فراهم آوردن محیطی توانمند ساز است که در آن سرمایه

^۶ اعلامیه هزاره ملل متحد، اجلاس هزاره، نیویورک سپتامبر ۲۰۰۰.

^۷ Resolution ۲۰۰۶/۶

گزاری محقق شود، ثروت پدید آید، حقوق بشر رعایت گردد و افراد بتوانند شکوفا و رشد کنند. بدین ترتیب جامعه مدنی میتواند تشکیل و نمایان شود....^۱

نماینده UNDP نیز در همین زمینه و در همین کنفرانس بر نقش حکومت داری خوب در جهت توسعه و احترام به حقوق بشر تاکید نمود.

رابطه حقوق بشر و حکومت داری خوب:

حکومت داری خوب و حقوق بشر صرفنظر از برخی مباحث تاریخی همزاد یکدیگرندو در بیشتر موارد نزدیک ترین ارتباط را با یکدیگر دارند و همراه یکدیگر توسعه یافته اند. حکومت داری خوب اصول جهانی و قابل قبول برای همه است. این اصول شامل احترام به حقوق بشر و حقوق زنان، رعایت اصل حاکمیت قانون، فضای باز سیاسی، مشارکت، تساهل و برد باری و... میباشند.

رابطه حکومت داری خوب و حقوق بشر را از اعلامیه هزاره ملل متحده نیز میتوانیم بفهمیم، چنانچه در اعلامیه هزاره ملل متحده آمده است که: "ما از هیچ تلاشی برای ترویج دموکراسی و تقویت حاکمیت قانون و همچنان احترام به کلیه آزادیهای اساسی و حقوق بشر که در جامعه بین المللی برسیمیت شناخته شده اند فروگزار نخواهیم کرد.

بنا براین تصمیم داریم که:

- به اعلامیه جهانی حقوق بشر احترام بگذاریم و از آن حمایت کنیم
- برای حمایت کامل و ترویج حقوق مدنی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی برای همه در کشورها تلاش کنیم.
- توانایی همه کشورها را برای اجرای اصول و شیوه های دموکراسی و احترام به حقوق بشر از جمله حقوق اقلیت ها تقویت کنیم.
- با کلیه شکلهای خشونت علیه زنان مبارزه کنیم و کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان را به مورد اجرا گذاریم.

^۱ UNDP, Governance for sustainable growth and equity, New York, ۲۸-۳۰ July ۱۹۹۷.

• آزادی رسانه‌ها را برای اجرای نقش اساسی آنها و حق مردم را برای

دسترسی داشتن اطلاعات تضمین کنیم.^۹

حکومت داری مبتنی بر آرای مردم (دموکراسی) و احترام به حقوق بشر و آزادی‌های اساسی دارای وابستگی متقابل و ارتباط تنگاتنگ هستند. دموکراسی مبتنی بر خواست مردم است که به صورت آزادانه برای تعیین نظامهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شان و مشارکت کامل آنها در تمام جنبه‌های زندگی شان اظهار می‌شود. در چنین بستری ترویج و حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی در سطح ملی و بین‌المللی باید کلی باشد و اجرای آن به هیچ قید و شرط وابسته نباشد. جامعه جهانی و بین‌المللی باید از تقویت و ترویج دموکراسی، توسعه و احترام به حقوق بشر و آزادی‌های اساسی در همه دنیا پشتیبانی کند.^{۱۰}

جمع‌بندی:

چنانچه فهمیده شد؛ حکومت داری خوب بیان نو از مفاهیمی چون حقوق بشر، دموکراسی، پاسخگویی، مشارکت، شفافیت و حاکمیت قانون است. تحقق هریکی از این ارزشها، مفاهیم مرتبط دیگر را نیز تقویت می‌کنند. در ضمن همه این ارزشها اصولی را طرح می‌کنند که همه اهداف در یک مسیر حرکت نموده و در یکجا جمع شوند. که بالاخره همگرایی این ارزشها در چارچوب واحد منجر به توسعه پدیده‌های اقتصادی، اجتماعی و نهادینه شدن ارزش‌های حقوق بشر و رفاه همه گانی می‌گردد.

^۹. اعلامیه هزاره ملل متحده.

^{۱۰}. نشریه حقوق اساسی، همان ص ۸۴

چشم اندازی بر وکالت دفاع در روند قانونگذاری افغانستان

عبدالقدیر قیومی

قسمت دوم

فصل سوم

وکالت دفاع در اسناد بین المللی

تامین عدالت از مهمترین اهداف داوری پنداشته شده، ضرورت داشتن حق دفاع و وکیل دفاع رانه تنها قوانین ملی پذیرفته، بلکه در مستوای بین المللی نیز مورد تائید بوده اعلامیه جهانی حقوق بشر و کنوانسیون های بین المللی بلنوبه به این حق صحه گذاشته اند و تجلیات حق دفاع در کلیه این اسناد مبارز است که طور فشرده از آن یادآوری میگردد.

۱- اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸

در ماده (۸) اعلامیه جهانی حقوق بشر آمده است:

در برابر اعمالی که حقوق اساسی فرد را مورد تجاوز قرار بدهد و آن حقوق بوسیله قانون اساسی یا قانون دیگری برای او شناخته شده باشد هر کس حق رجوع موثر به محاکم ملی را دارد.

این ماده تسجیل کننده حق رجوع اشخاص به محاکم بوده واستیفادی حق اش ایجاد می نماید تا حین تعدی، خود ویا وکیل دفاع وی به محاکم مراجعه کنند.

(۱) شناسنامه آگاهی به المان امروز ناشر: اداره کل ارتباطات (۲۰۰۳م)

در ماده دهم این اعلامیه تذکر یافته:

هر کس با مساوات کامل حق دارد دعوایش به وسیله دادگاه مستقل و بیطرفی منصفانه وعلنی رسیدگی شود و چنین دادگاه در باره حقوق والزمات اویا هراتهم جزائی که براوتوجه پیدا کرده باشد، تصمیم اتخاذ نماید.

همچنان در ماده ۱۱ این اعلامیه آمده است:

هر کس که به بزهکاری متهم شده باشد، بی گناه محسوب خواهد شد ، تا وقتی که در جریان یک دعوی عمومی که در آن کلیه تضمینهای لازم برای دفاع اوتامین شده باشد، تقصیر اوقانوناً محز گردد .

۲- میثاقها و کنوانسیون های بین المللی :

۱- میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی :

در بندهای بود ماده (۱۴) میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی که بتاریخ ۱۶ دسامبر ۱۹۶۶ به امضا رسیده روی مشروعت و حق دفاع توسط خود شخص و یا وکیل مدافع آن و حمایت قانونی شخص با تعیین وکیل طور رایگان که وظایف دولت است مطالبی آمده و تذکر رفته که وقت و تسهیلات کافی جهت تهیه دفاعیه خود و گفتگو با وکیلی که خود انتخاب کرده است ، داشته باشد .

و نیز بند (د) آن مشعر است :

در حضور خودش محاکمه شود ، شخصاً از خود دفاع نماید و یا از طریق وکیلی که خود انتخاب کرده است از خود دفاع کند .
او باید از حقوق خود مطلع گردد که اگر وکیل ندارد ، در صورتیکه مصالح محکمه اقتضا نماید توانائی برای پرداخت (دستمزد وکیل) را نداشته باشد بدون پرداخت هزینه ای ، وکیلی برای اوتیین میگردد .

۲- کنوانسیون حقوق اطفال :

کنوانسیون حقوق اطفال که از جانب مجمع عمومی سازمان ملل متحد بتاریخ ۲۰ نوامبر ۱۹۸۹ در ۵۴ ماده تصویب و در (۲) دسامبر ۱۹۹۰ قدرت اجرائی یافته، حقوق طفل از زوایای متعدد بررسی و شخصیت انسانی و ذاتی آن مورد حمایت قرار گرفته است.

از جمله کنوانسیون به اظهار نظر طفل احترام گذاشته و به آن اهمیت داده ، در فقره ۲ ماده (۱۲) کنوانسیون مذکوره، آمده است :

به این منظور طفل مخصوصاً باید این فرصت را داشته باشد که هر نوع اقامه دعوی اداری و یا قضائی که روی اوتاثیرمی گذارد ، چه بصورت مستقیم یا از طریق نماینده اش

ویا از طریق یک مجمع مناسب به طرزی که بامقررات قانون ملی سازگارباشد صدایش شنیده شود که هدف از این مطلب تعیین نماینده یا وکیل دفاع میباشد تا از حقوق وی دفاع نماید.

(۱) اسناد بین المللی حقوق بشر از نشرات مستقل حقوق بشر.

ونیزدربند ۲ فقره (۴۰) ماده (۲) کنوانسیون این مطلب را میخوانیم:

از اتهام واردۀ علیه خود، مستقیماً و بدون تاخیر و در صورتیکه مناسب باشد، از طریق والدین ویا سرپرستان قانونی اش مطلع شود واز کمک‌های قانونی و دیگر کمک‌ها برای آماده ساختن ارایه دفاعیه خود برخوردار باشد.

۳- کنوانسیون حقوق کودک مصوب (۲۰) نوامبر (۱۹۸۹) میلادی:

این کنوانسیون که با توجه به ضرورت تامین حقوق ویژه کودکان به تأسی از قرارداد ۱۹۲۴ ژنوبه امضا رسیده، حقوق کودکان را از جهات مختلف خاصتاً شخصیت کودک و آزادی عقیده بررسی و مطابق ماده (۱۲) آن حق آزادی بیان را داشته، فقره (۲) مذکور مشعر براین است:

برای این منظور به کودک امکان داده می‌شود که در دادگاه‌ها و در تمام مراحل قانونی مستقیم، یا با کمک وکیل ویا نهاد مسؤول و مناسب دیگر، مطابق قوانین موجود، محکمه شود. همچنان ماده (۳۷) کنوانسیون که ممنوعیت شکنجه و تضمین قانونی در اجرای مجازات در قسمت کودک را پیش‌بینی و متنکی برآن شکنجه و رفتار غیرانسانی، توهین آمیز و توقيف غیرقانونی ممنوع قرارداده شده در بنده (د) این ماده آمده است.

هر کودک زندانی حق استفاده ازوکیل را برای دفاع از خود دارد و باید در دادگاه قانونی و ناوابسته که جانبدار دولت، حزب، فرقه یا آینیی نباشد، محکمه شود. کودک حق دارد به دیگر مراجع صلاحیت دار قانونی در مورد حکم خود شکایت کند و به کار او سریعاً رسیدگی شود.

(۱)

فصل چهارم

وکالت دفاع در قوانین اساسی افغانستان

۱- نظامنامه اساسی دولت علیه افغانستان (۱۳۰۱) ش.

نظامنامه اساسی دولت علیه افغانستان نخستین سند سیاسی و حقوقی بعد از استرداد استقلال کشور بوده، که پایه‌های حقوقی، اجتماعی و سیاسی توسط آن استحکام یافته

و تدوین قوانین را در مملکت مشروعيت داد ، استقلال محاکم از هرگونه مداخله از پيشبييني هاي است که درين نظامنامه مسجل و در ماده (۵۱) آن توضيح يافته که :

(در حضور محاکم هر کس برای محافظه حقوق خود همه وسایط مشروع را پیشنهاد نموده میتواند) و ما میتوانیم از استعمال جمله وسایط مشروع ، حق داشتن وکیل مدافع را دریابیم .

در ماده (۲۵۴) نظامنامه تشکیلات اساسیه از جمله اسناد حقوقیه که از محاکم صادر می شود، وکالت خط را نیزنام برد است . و وکالت خط های که از خارج اصدار می شده تصدیق قونسلگری را حتمی پنداشته واژ آن نام برد شده است .

در ماده (۱۸۰) این نظامنامه آمده است :

محاکمه های مامورین مطابق نظامنامه اصول محاکمات جزائیه ، اجرای محاکمه و موافق نظامنامه جزای ملکی اعطای حکم می نماید ، در محاکم مامورین ، محاکمه بصورت علنی اجرا می شود و مظنون به استخدام وکیل ، مختار و صلاحیت دارد است .

اما دیوانهای حرب تابع اجراءات با شرایط عسکری بوده ماده (۱۸۲) این نظامنامه حکم می کند :

در دیوانهای حرب نه محاکمه بصورت علنی اجرا می شود و نه وکیل های دعاوی قبول می شوند .

همچنان در باب دوم که قوه عدليه و انظباطیه عنوان يافته ماده (۲۰۷) مشعر است :

در محاکمه های افغانستان محاکمات علانيه اجرا می شود ، هر مظنون و يا مدعی و يا مدعی عليه برای مدافعت حقوق خود در صورت رضای خصم و يا عذر شرعی بگرفتن وکیل های دعوی اختیار دارد .

در نظامنامه اصول محاکمات جرائم مامورین ، منتشره قوس ۱۳۰۶ طی صفحات ۳، ۲، ۶، ۸، ۷، ۹ و ۱۰ از وکیل دایره نام برد شده که هرگاه مامور به اداره خساره برساند وکیل متذکره هنگام محاکمه حضور بهم میرساند .

۲- اصولنامه اساسی دوره محمد نادر شاه (۱۳۱۰) ش .

اصولنامه اساسی (۸) عقرب ۱۳۱۰ دومین سند سیاسی و حقوقی میباشد که در ماده (۹) آن ازتساوی حقوق به عنوان حقوق بلا تفریق دینی و مذهبی اتباع تذکر بعمل آمده در ماده (۱۰) و (۱۱) این اصولنامه اساسی ، آزادی حقوق مشروعه و حریت شخصیه از تعرض مصون است .

فصل محاکم ماده (۹۱) این اصولنامه چنین وضاحت دارد که :

(در حضور محاکم هر شخص برای محافظه حقوق خود همه وسایط مشروعه را پیشنهاد نموده میتواند). این پیشبینی قانونی به نظرما همانا موجودیت وکیل مدافع رامعنی میدهد، گرچه نظام نادرشاهی در آن مظاهری از دیموکراسی و آزادی جا نداشته وازنگاه تامین عدالت منحص ودارای شیوه استبدادی بوده است.

۳- قانون اساسی (۱۳۴۳-ش) دوره زمام داری محمد ظاهر شاه :

با تصویب این قانون اساسی دیموکراسی معاصر در کشور تبلور نموده آزادی های در کلیه عرصه ها خاصتاً حمایت های قانونی ، کرامت انسانی ، مصونیت مسکن ، بیان ، محرومیت مخابرات ، اجتماعات و تظاهرات و تاسیس جمعیت ها تسجیل یافته همچنان در ماده (۲۶) قانون اساسی آمده است :

(هر شخص حق دارد برای دفع اتهامی که قانوناً به او متوجه شده وکیل مدافع تعیین کند). بناءً میتوان گفت که قانون اساسی (۱۳۴۳) نخستین وثیقه ملی و حقوقی کشور میباشد که در آن حق انتخاب وکیل مدافع وضاحت داده شده و رهنمودی درین عرصه برای سایر قوانین اساسی افغانستان در مستوی اعتبرترین سند تقنی نی پنداشته میشود .

(۱) گرچه در متون تاریخی و کرونولوژی قوانین اساسی از قانون اساسی دوره امیر حبیب الله کلکانی نیز نام برده شده ، اما از اینکه اسنادی در آن باره بدست نیست ، نمیتوان روی قانون اساسی مذکور به بحث پرداخت .

۴- قانون اساسی سال ۱۳۵۵ هـ. ش :

با اعلام نظام جمهوریت (۲۶ سلطان ۱۳۵۲) در سیستم سیاسی و حقوقی کشور تحولاتی رونما و قانون اساسی ۱۳۵۵ مبتنی با مقتضیات نظام جمهوری به تصویب لویه جرگه رسیده این قانون حقوق و آزادی های را برمیانی تامین عدالت پیشگیری و در ماده (۲۷) آن می خوانیم که :

تمام مردم افغانستان اعم از زن و مرد بدون تبعیض و امتیاز در برابر قانون حقوق و وجا بیب مساوی دارند .

این تساوی حقوقی توأم با حق دفاع مرتبط به مسایل حقوق مدنی و جزایی بوده، دفاع از حق برای اتباع درسطح قانون اساسی تضمین و درماده (۲۷) آن می یابیم که : هر شخص حق دارد برای دفع اتهامی که قانوناً علیه او وارد گردیده، وکیل مدافع تعیین نماید.^۱

۵- کودتای ۷ ثور ۱۳۵۷ - ۶ جدی ۱۳۵۸ ش :

کودتای (۷) شورپدیده منفور و فاجعه آفرین برای مردم افغانستان بوده، تاثیرات سؤ آن اوضاع سیاسی ، مدنی ، حقوقی ، اجتماعی و اقتصادی کشور را جریحه دار و آن را آسیب پذیرنمود .

رژیم دست نشانده و پوشالی که تره کی به مسند آن تکیه زد علناً مغایرت داشت با عدالت و تامین حقوق افراد ، زیرا آنها از سنگرnam نهاد حقوق دهقان و کارگر علیه عدل و انصاف دربرابر وطن ، مردم و حتی سجایی انسانیت جبهه گرفتند و با قانون دشمنی ورزیدند .

شورای نظامی و متعاقباً شورای انقلابی با اصدار فرامین ظالمانه حقوق وازادی های اتباع را درهم کوفت .

فرامین هفت گانه تره کی یکی بعد دیگری حقوق مردم را پامال و در آن از آزادی های سیاسی اتباع که داشتن حق دفاع توسط خود شخص یا وکیل مدافع جزء آن میباشد اثرب دیده نمی شود، چنانچه قانون تنظیم وظایف شورای انقلابی و حکومت و طرز العمل قانونگزاری نیز که در (۵) فصل و (۳۰) ماده نافذ بوده، صرفاً صلاحیت تصویب آنرا شورای انقلابی خود کامه تره کی ویارانش داشت که با سرنوشت ملت بازی نمودند .

حفيظ الله امين در جريان صد روز زمامداری اش فرامين (۶) گانه را که در شماره (۴۱۶) جريده رسمي مؤرخ ۱۳۵۸ میزان ۱۵ به نشر رسيد صادر و در قسمتی از فرمان شماره دوم آن که بخاطر تاسيس محکمه انقلابی اصدر یافت، آمده است (بانظرداشت اينکه هيچ يك از اتباع افغانستان بعدازين بدون ارتکاب جرم و بدون حکم قانون و محکمه زنداني نمی گردد و آزادی دفاع در برابر اتهام، حق مسلم هر فرد هموطن ماست).

^۱ - قانون اساسی ۱۳۵۵ هـ. ش .

اما در عمل آن جلادخون آشام، وطن را به حالتی جهنمی مبدل و به هیچ متهمی مجال دفاع از حقوقش داده نشد ، بلکه در کشتارهای دوره تره کی هم دست بازداشته و خون دوملیون افغان بی گناه رامغایرشعاریکه سرداده بود (قانونیت ، مصوّنیت وعدالت) برخود مباح قرارداد.^۲

۶- اصول اساسی هـ، ش ۱۳۵۹ :

شورای انقلابی رژیم دست نشانده بیگانه، به رهبری ببرک کارمل مسلط برنظام حقوقی وسیاسی کشور گردیده اصول اساسی را در(۱۰) فصل (۶۸) ماده به تصویب رساند این اصول اساسی که از دیموکراسی و آزادیهای اساسی مردم فاصله گرفته روی شعارهای پوشالی دوراً واقعیت اما ظاهرآ دیموکراتیک اتکا داشت، روی عصبیت حزبی و گروهی می چرخید و آنچه در اصول اساسی وی جا گرفته بود جنبه عملی بخود نگرفت .

از جمله به اتباع مساوات در برابر قانون ، حقوق و تکالیف مساویانه، مصوّنیت منزل، آزادی فعالیت های علمی ، آزادی بیان ، حق تشکیل اجتماعات و تظاهرات مسالمت آمیز، محرومیت مراسلات ، حق شکایت ، عرض حال فردی و دسته جمعی به ارگان های مربوط و عده داده شده و تصریح یافته بود که هیچکس را نمیتوان گرفتار و توقيف نمود، مگر مطابق به احکام قانون ، هیچکس را نمیتوان مجازات نمود مگر به حکم محکمه . اما علی الرغم این پیشینی ها بیگناهان زیادی به جرم محبت به دین و وطن راهی سلول های زندان می شدند و یا در تاریکی شب آنها را به پیلگون ها می کشاندند تا به ابدیت روند و دیگر نعره دینداری و وطن خواهی را سرندهند .

در زمرة حقوقی که بمقدم روی کاغذ روا دیده بودند یکی هم داشتن حق دفاع برای متهم بوده که صرفاً در ماده (۳۰) اصول اساسی به همین جمله اکتفا شده بود که :

متهم حق دفاع را دارد، ولی روشن نبود که چطور و توسط چه کسی ؟

۷- قانون اساسی هـ، ش ۱۳۶۶ :

جوزای ۱۳۶۵ داکتر نجیب الله بقدرت رسیده او مشی مصالحه ملی را اعلام و مصمم شد تا متکی به روحیه آشتی جویانه با اپوزیسیون، مسوده قانون اساسی را توسط کمیسیونی آماده تصویب گرداند .

^۲- یادداشت های نویسنده از دوره تره کی -.

^۳- فرامین ۶ گانه حفیظ الله امین شماره ( ) / ۱۳۵۸ ش .

همانا قانون اساسی در لویه جرگه سال ۱۳۶۶ بداخل (۱۳) فصل و (۱۴۹) ماده به تصویب رسید.

این قانون اساسی مععدل ترازشرايط وحالات هردو سلف وی (تره کی وامین) بوده اعطای حقوق و آزادیهای را برای اتباع متقبل گردید. چنانچه تسجیل حق دفاع برای متهم در قانون اساسی در جمله همین آزادی ها بوده در ماده (۴۱) قانون اساسی آمده است: (متهم حق دارد شخصاً یا توسط وکیل مدافع از خود دفاع نماید) و در ماده (۴۱) تعديل قانون اساسی سال ۱۳۶۹ نیز موضوع داشتن حق دفاع ذریعه وکیل مدافع به همان عبارت بالا آمده است.

قانون اساسی دوره حکومت پرفیسور بر هان الدین ربانی که طرح آن تسویید واما بنابر پاره معضلات طی مراحل نگردید در ماده (۲۸) آن این مطلب به نظر می خورد که: متهم حق دارد شخصاً یا توسط وکیل مدافع طبق احکام قانون از خود دفاع نماید. و نیز در ماده (۲۸) دستورنامه دوره زمام داری طالبان که مجال طی مراحل نیافت آمده است:

متهم حق دارد شخصاً یا توسط وکیل مدافع مطابق احکام قانون از خود دفاع کند. اما دو سند تقنینی اخیر الذکر روی چالشهای سیاسی از مرحله تسویید پا فراترنگداشت و به معرض تطبیق قرار نگرفت.

۸- قانون اساسی ۱۳۸۲ هـ، ش:

طوریکه در بخشی از مقدمه قانون اساسی می خوانیم، این وثیقه ملی بمنظور ایجاد جامعه مدنی عاری از ظلم، استبداد و تبعیض، مبتنی بر قانون مندی، عدالت اجتماعی، حفظ کرامت حقوق انسانی و تأمین آزادی ها و حقوق اساسی به تصویب رسیده است.

فصل دوم این قانون اساسی که مشتمل بر احکام روی حقوق اساسی و وجايب اتباع می باشد، در ماده (۳۱) آن موضوع دفاع از حق، پیش بینی و علی الرغم قوانین اساسی گذشته کشور به این حق مشروع تاکید زیاد تر صورت گرفته، چنانچه آمده است: هر شخص می تواند برای دفع اتهام به مجرد گرفتاری و یا برای اثبات حق خود وکیل مدافع تعیین نماید.

فصل پنجم

وکالت دفاع در قوانین وضعی

الف: قوانین خاص و کالت دفاع:

۱- تعلیمات نامه و کالت دفاع سال ۱۳۳۶ هـ، ش:

طوريکه درسالنامه ۱۳۳۶ و ۱۳۳۷ کابل آمده است تعلیمات نامه و کالت دعوى درامورو کالت دعوى متخصصين وحسن دفاع از حقوق مردم ، ازطرف مدیريت تدوين قوانين وضع و پس از موافقت انجمن علمي وزارت عدليه مرعى الاجرا گردید (۲) .

این پدیده حقوقی نخستین سند تكنيني درمورد تنظيم امور وکلاي مدافع کشوردر (۵) عنوان ، (۷) تبصره و (۴۱) ماده تدوين يافته بود . عناوين (تعريف) مواد عمومي ، انعقاد و کالت ، شروط و کالت وختم و کالت در تعلیمات نامه جلب نظرمی نماید. (۳)

این تعلیمات نامه و کالت را چنین تعریف نموده است :

(۱) اصول اساسی ۱۳۵۹ ، قانون اساسی ۱۳۶۶ یادداشت های از دولت زمام داری استاد ربانی ، طالبان و قانون اساسی ۱۳۶۶ هـ، ش .

(۲) سالنامه کابل ۱۳۳۶ - ۱۳۳۷ ص ۱۳۶ .

(۳) مدافع و دفاع از دانشمند عبدالاحمد (عشرتی)

یک انتقال صلاحیت مشروعه است که شخص به دیگری درکدام کارصلاحیت خود را تفویض می نماید و او را قائم مقام خود می گرداند . جایزبودن و کالت ازنظر تعلیمات نامه ، داشتن صلاحیت تصرف موکل درشی میباشد ، بناءً و کالت بالاستقراض و قرض خواستن را باطل شمرده است ، زیرا وکيل اگر درخواست

متهم حق دارد به مجرد گرفتاري ، ازاتهام منسوب اطلاع يابد و در داخل ميعادي که قانون تعیین می کند در محکمه حاضر گردد دولت در قضایای جنائي برای متهم بی بضاعت وکيل مدافع ، تعیین می نماید .

محرمیت مکالمات ، مراسلات و مخابرات بین متهم و وکيل آن ، از هنوع تعرض مصون میباشد . وظایف و صلاحیت های وکلای مدافع توسط قانون تنظیم میگردد . ویژه گی های این قانون اساسی مبني بر تعیین وکيل مدافع طور مجانی برای متهم بی بضاعت و محرمیت مکالمات ، مراسلات و مخابرات با مصؤنيت آن در خوراهemit تلقی میگردد .

قرض را نسبت بخود به نماید از مال خودش تادیه خواهد شد . وکالت در استحلاف (طلب قسم) ووکیل بالتوکیل در حال اذن ازموکل وی، جواز دارد :
 وکیل از حوزه صلاحیتی که موکل برایش تعیین نموده تجاوز کرده نمی تواند .
 اگر شخص در یک مورد تصرفات اش، دونفررا وکیل تعیین نموده یکی بدون دیگری تصرف کرده نمی توانند .

انعقاد وکالت تابع ایجاب و قبول وکیل و موکل بوده ، قبول آن صریحاً یا دلالتاً صحت می یابد و سکوت وکیل از قبول وکالت حکم قبول میباشد . خیارشرط دروکالت جوازنداشته، وکالت درست و خیار باطل است .

عقل و تمیز در صحت وکالت و در شرکت شرکا شرط است و هم معقود عليه قابل وکالت باشد. اقرار وکیل خصوصیت بر علیه موکل، بدون حضور قاضی اعتبار نداشته، بلکه موجب عزل وکیل میباشد، همچنان خیانت ویا سازش وکیل با جانب مقابل موکل، موجب محرومیت وکیل از شغل وکالت میگردد . و موکل میتواند خسارات مشبته خود را از وکیل مطالبه نماید .

این تعليمات نامه اهلیت حقوقی عقل و تمیز وکیل و موکل، قدرت و صلاحیت موکل را بررسی که برآن وکیل می گیرد . معلومیت و تعیین وکیل ، معلومیت موکل به وکالت عام و تام ، تعیین و تشخیص موکل و نیز شرایط دیگری را از قبیل داشتن دیپلوم و لیسانس شرعیات یا معادل آن ، معلومات به اصول نامه ها ولواح رسمی ، اخلاق و امانت داری عدم محکومیت به جنحه و جنایت این تعليمات نامه سن سی سالگی را از شرایط وکالت دانسته است و با داشتن تصدیق جواز رسمی شغل وکالت از وزارت عدلیه و همچنان درین سند می بینیم که مرد میتواند زنی را عکس آن وکیل انتخاب نماید .

به همین منوال، مسلم وغیر مسلم میتوانند، هم دیگر شان را وکیل تعیین کنند . اختلاف تابعیت مانع صحت وکالت نیست . وکالت به استثنای قصاص که مستلزم موجودیت خود موکل است . در سایر معاملات حقوقی و جزائی و مواردی که از طرف مدعی العموم بحیث نماینده دولت اجرا می یابد صحت دارد .

در مورد ختم وکالت آمده است :

- فوت موکل ، انجام وظیفه وکالت ، انجام یافتن وکالت خط ، فوت وکیل ، جنون موکل و عزل وکیل توسط خودش .

۲- قانون تنظیم امور مدافعین : ۱۳۴۳

قانون اساسی دهه دیموکراسی مصوب لویه جرگه (الی ۲۸) سنبله ۱۳۴۳ که در آن دفاع از حق توسط خود شخص وبا وکیل مدافع وی صریحاً پیشبینی واین صراحت درقوائین اساسی قبلی کشور وجود نداشته، میتوان آنرا ارمغان دیموکراسی پنداشت .

قانون تنظیم امور مدافعین که تشکیل آن درماده چهارم قانون اداره قضایی حکومت منتشره شماره (۷۴۱) پیشنهاد گردیده در(۷) فصل پنجاه ماده درشماره (ششم) مؤخر ۱۷ دلو ۱۳۴۳ در جریده رسمی به نشر رسیده است .

این قانون بعدازآنکه صلاحیت مدافع را در انواع محاکم به بررسی گرفته و برای طرفین حق تعیین مدافع را داده، در آن کمیته مرکزی مدافعین از ترکیب لوى خارنوال، روسای محکمه استناف کابل و محکمه ولایت کابل و یکی از مدافعین سابقه دارکه توسط وزیر عدله تعیین می شده یادآوری، قبول و تردید درخواست اشتغال و قبول ستاذ برهیث مدافع از صلاحیت های این کمیته بوده است.

در فصل دوم شرایط اشتغال به پیشه وکالت جلب نظرمی کند اما با تفاوتی که تابعیت افغانی برای وکیل شرط دانسته شده، زیرا در تعليمات نامه وکالت دعوی مسلم بودن و تابعیت شان مطرح نبوده است.

ادای حلف ، پرداخت محصول حین شمولیت به ترتیب محاکم ، تخصیص مبلغی جهت مساعدت به موکلین بی بضاعت در بودجه وزارت عدله ، سپری کردن دوره ستاز ، انتخاب مدافع درستره محکمه از جمله سابقه دارترین مدافعین ، مصونیت دفتر و کیل مدافع از هر نوع اخلال و تعریض ، لباس مخصوص مدافعین حین دفاع از موکل ، حق تماس با موکل تحت توقیف برای وکیل ، حق دست یابی به اوراق و اسناد مربوط بدوسیه، صداقت موکل و حفظ اسرار اوتوسط وکیل، تأدیب وکیل در صورت تخلف وظیفوی ، رسیدگی کمیته مرکزی مدافعین از شکایاتی که علیه مدافعین صورت می گیرد . حالات و موارد تأدیب که در آن اخطار ، توبیخ ، تعطیل موسسه تایکسال ، حذف اسم مدافع از لیست مدافعین تا پنج سال و حذف قطعی اسم مدافع از لیست مدافعین متناسب باشد و خفت مدنظر گرفته شده، محتویات این قانون رامیسازد و نیز وزارت عدله مکلف گردیده تا اسناد نامه انجمن مدافعین را ترتیب و این انجمن در صورتیکه تعداد اعضای آن به پنجاه نفر برسد، تشکیل گردد.

۳- قانون تنظیم امور وکلای مدافع ۱۳۵۱ هـ ، ش :

قانون تنظیم امور وکلای مدافع سومین سند تقنی‌نی دوره سلطنت است که بداخل (۵) فصل و (۴۱) ماده بتاریخ ۹ برج دلو ۱۳۵۰ هـ ش نافذ و در شماره (۲۰۶) اول حمل ۱۳۵۱ به نشر رسیده است .

این قانون از نظر شکلی و متنی با قانون سلف خود چندان فرقی نداشته ، با آنهم تفاوت‌های چندی که بلاحظه رسید از آن یادآوری می‌گردد . به اساس ماده چهارم این قانون انجمن مرکزی وکلای مدافع را از ترکیب ذیل دانسته است :

۱- نماینده ستره محکمه :

۲- نماینده ریاست پوهنتون (روسای پوهنخی‌های شرعیات یا حقوق)

۳- نماینده لوی خارنوالی .

۴- ازوکلای مدافع سابقه دارسه نفر .

رئیس انجمن وکلای مدافع از بین اعضاء برای مدت سه سال انتخاب می‌شود .

وظیفه این انجمن قبول یا رد خواست‌های مربوط به اشتغال پیشه وکالت دفاع می‌باشد .

طبق این قانون اجازه اشتغال به پیشه وکالت منوط به ادای حلف بوده همچنان آمده است که قضات ، مامورین دولت ، اعضای شورا ، شاروال ها با معاونین و منشی آن وکسانیکه بطرد از وظایف شان محکوم شده باشند ، نمی‌توانند به شغل وکالت بپردازند و هم درین قانون آمده است که :

اقارب مانند پدر، پدرکلان، اولاد صلبی تا سه درجه ، جده، برادر و خواهر عیانی و علاتی، زوج و زوجه، عمه، خاله، کاکا، ماما و اولاد شان، خسر و خسربره با حصول وکالت خط بدون داشتن جواز نامه رسمی از همدیگرشان وکالت نمایند .

بنابر حکم یکی از مواد این قانون ، برای متهم بی‌بضاعت به مصرف دولت ، وکیل مدافع تعیین می‌شود .

بین وکیل مدافع و داوطلب وکالت مدافع، مقاوله یا قرارداد درمورد حق الزحمه عقد می‌گردد. مالیات بر عایدات ازوکلای مدافع بروی راپور محاکم اخذ می‌شود . بموجب این قانون وکلای مدافع مکلف اند پیشه خود را احترام و از تبلیغات سوی علیه همدیگرشان اجتناب ورزند

، تأثیب وکلای مدافع به ارتباط جرایم ناشی از وظیفه از صلاحیت انجمان مرکزی و کلای مدافع میباشد.

شکایت علیه وکیل مدافع از طرف خارنوالی رسیدگی می شود . دوسیه نسبتی متخلص توسط خارنوالی تعقیب و به محکمه احاله میگردد.

در صورت تخلف از این قانون، متناسب به شدت و خفت آن مجازات تأثیبی ، اخطار، توبیخ ، تعطیل مؤسسه تا یکسال ، حذف اسم مدافع از لست مدافعين تا پنجسال و حذف قطعی اسم مدافع پیشینی شده است .

حوزه تطبیق قانون حایز شرایطی است که باید در آن پنج نفر وکیل مدافع دارای جواز نامه دفتر وکالت باشند .

۴- فرمان شماره (۲۰) مؤرخ (۵) سنبله ۱۳۵۲ اریاست جمهوری افغانستان
در مورد تعیین والی ها به صفت وکیل و وکیل با لتوکیل :

در صورتیکه به اجراآتدبیر برخی از مسائل در تمام ولايات از طرف رئیس دولت وکیل و وکیل با لتوکیل تعیین گردیده است، به همین اساس والیان تمام ولايات را برای اجرای مطالب ذیل از طرف خود وکیل وکیل با لتوکیل تعیین نمودم .

۱- در قسمت فروش املاک دولتی .

۲- در قسمت خرید املاک برای دولت .

۳- در قسمت دعوی حق العبدی متوجه متوفی که وارث شرعی نداشته باشد والیان بر علاوه وظایف محله عن دالزوم وکالت های فوق را هم شرعاً اجرا نمایند.

۴- به تعییل سه مواد فوق امر صادر می نمایم (۱)

۵- قانون وکلای مدافع منتشره شماره (۶۲۷) مؤرخ ۱۳۶۵ دلو جریده رسمي:
قانون وکالت دفاع، چهارمین سند تقیینی در این عرصه میباشد که به منظور تنظیم امور مربوط به طرز فعالیت وکالت دفاع داخل (۱۰) فصل و (۳۷) ماده وضع گردیده، تأمین حق دفاع متهم و مساعدت در حقوق و منافع قانونی اتباع و سازمانها ، تحقق عدالت ، رعایت

(۱) سال نامه کابل ۱۳۵۲ هـ.ش

و تحکیم قانونیت و تربیت اتباع با روحیه اجرای دقیق و بلا انحراف قوانین و برخوردمحتاطانه باملکیت دولتی و اجتماعی از اهداف این قانون جا زده شده است .

درین قانون روی انجمن و کلای مدافع و نحوه تشکیل آن تذکر بعمل آمده، مجتمع عمومی باصلاحیت ها و طرز انتخاب کمیسیون اجرائیوی ، نحوه فعالیت کمیسیون ، وظایف و صلاحیت ها رئیس کمیسیون ، کمیسیون کنترول و تفتیش انجمن ، شرایط عضویت ، ترتیب پذیرش به عضویت انجمن ، قطع عضویت ، حقوق و مکلفیت های اعضای انجمن،حقوق وکیل دفاع به صفت نماینده ویا مدافع ، وظایف اعضای انجمن و کلای مدافع ، شعبات حقوقی ، کمک های حقوقی که وکلای مدافع انجام میدهند ، کمک رایگان به اتباع

سازماندهی کار و پرداخت معاش وکلای مدافع ،پرداخت حق الزحمه وکلای مدافع، عواید و تامینات مادی و تخفیکی انجمن و کلای مدافع ، تدبیرتشویقی و مسؤولیت انظباطی وکلای مدافع ، شکایات درمورد اعمال وکلای مدافع ، مسؤولیت انظباطی و تدبیرامنیتی ، ترتیب رفع مسؤولیت انظباطی ، تدبیرتبه وربری عمومی انجمن و کلای مدافع مورد بررسی قرارگرفته است .

انجمن و کلای مدافع درین قانون دارای شخصیت حقوقی و گروبه است که به وکالت دفاع اشتغال و به پیشنهاد وزارت عدله و منظوری شورای وزیران ایجاد و تازمان ایجاد انجمن درولایات، حیثیت انجمن سرتاسری را دارد .

تصمیم به اکثریت اعضای حاضر که دوثلث درآن اشتراک نمایند، اتخاذ میگردد.

انتخاب کمیسیون های اجرائیوی ، کنترول و تفتیش ، استماع گزارشات فعالیت کمیسیون اجرائیوی ، منظوری لواح نظم کار انجمن ، احضار اعضای کمیسیون که کارشناس انجام نداده اند ازصلاحیت های این انجمن میباشد .

کمیسیون اجرائیوی بارأی گیری سری بمدت دوسال انتخاب و رئیس با معاون آن از ترکیب کمیسیون تعیین میگردد . کمیسیون اجرائیوی صلاحیت خود را از طریق تدویر مجمع عمومی ، پذیرش اعضای جدید ، صدور جواز وکالت دفاع ، تعیین رئیس در صورت وجود چند وکیل مدافع دریک دارالوکاله ، اخراج وکیل مدافع از عضویت انجمن ، اتخاذ تدبیر برای ارتقای سطح دانش مسلکی ، سیاسی و تخصص حقوقی اعضای انجمن ، کنترول کیفیت کاروکلا ، کنترول از لواح نظم داخلی، ترتیب بودجه، گزارش حساب عواید و مصارف ، منظوری تشکیل و بودجه دارالوکاله ها و نمایندگی از انها ، نمایندگی از انجمن و کلای مدافع در سازمانهای مختلف ، نظم دادن اشتراک وکلای مدافع در تبلیغ قوانین و تربیت حقوقی اتباع و گزارش احصائیوی و مالی لازمه بوزارت عدله اعمال مینماید .

فعالیت کمیسیون اجرائیوی با رهبری دسته جمعی، علنی و گزارش دهی منظم به انجمن وکلای مدافع صورت میگیرد.

جلسات توسط رئیس کمیسیون یا تقاضای اکثریت اعضا تدویر و در صورت موجودیت حداقل دو ثلث اعضاء، روی مسایل پذیرش عضویت، اخراج و سبکدوشی وکیل مدافع تصمیم اتخاذ و در حال تساوی اراء مساله به جلسه نوبتی محول می شود.

رئیس کمیسیون اجرائیوی انجمن وکلای مدافع، کارکمیسیون اجرائیوی راجهٔ غورآماده میسازد، تطبیق تصامیم کمیسیون را کنترول میدارد، جلسات را تدویر و ریاست آن ریاست می کند، رئیس و معاون وی حق دارند تا جاییکه فعالیت وکالت دفاع اخلال نگردد، به شغل وکالت دفاع بپردازد.

کمیسیون کنترول و تفتيش، از جانب جلسه عمومی اعضا انجمن وکلای مدافع، بمدت دوسال انتخاب می شود، تعداد اعضا آنرا انجمن وکلای مدافع تعیین می دارد، این کمیسیون فعالیت مالی و اقتصادی انجمن وکلای مدافع و شعبات خصوصی آنرا تفتيش می کند. شرایط عضویت، فراغت از پوهنه‌خی حقوق یا شرعیات یا یکی از موسسات تحصیلی عالی حقوقی و یا کشور خارجی، سابقه ده سال کار حقوقی در محکم وارگانهای خارنوالی بوده است.

درخواست پذیرش به کمیسیون اجرائیوی ارایه می گردد، کاندید در صورت پذیرش سؤگند یاد می کند که وظیفه وکالت را صادقانه انجام بدهد.

قطع عضویت بنابر عدم شایسته گی بکار، تخلف متداوم از نظم داخلی کار و مبادرت به اعمال متضاد با عضویت انجمن بعمل می آید.

عضویت انجمن تابع اشتغال به وکالت دفاع شمرده شده و عضو مکلف بوده از قوانین، فرامین و سایر تصاویب شورای انقلابی، کمیته اجرائیوی، رهنمودها و مشوره های می‌تودیک وزارت عدله تبعیت نماید.

اعضا درین قانون دارای حق کاندید شدن به ارگانهای انجمن وکلای مدافع، حق اشتراك در جلسات انجمن، حق خارج شدن از عضویت انجمن، حق طرح مسایل مربوط به فعالیت انجمن، ارایه پیشنهاد راجع به بهبود کار دفاع از حقوق، منافع قانونی موکلین، مردم و سازمانها که وظیفه وکالت آنها را دارند، مطالبه معلومات و اسناد جهت کمک حقوقی از مراجع مربوط مطابق به احکام قانون، میباشد و هیچ مرجعی حق ندارد، قضیه را که بحیث وکیل مدافع بوی معلوم است، از نامبرده است جواب نماید.

اما خود داری ازافشای اسرارموکل ، امتناع از کمک حقوقی با اشخاص طرف مقابل موکل ، امتناع ازوکالت درقضایای که قبلًا منحیث قاضی ، خارنوال ، متخصص طب عدلی وغیره اشتراک نموده ازوجایب وکیل مدافع بوده است .

همچنان درین قانون ایجاد شعبات حقوقی بخاطر سازماندهی کاروکلای مدافع درشهرها ونقاط پرنفووس توأم باداشتن حساب جاری درافغانستان بانک پیشیبینی واین شعبات حقوقی امورمربوط به کمک هاوفعالیت حقوقی ، تعیین مزد وکلای مدافع ، رسیدگی به شکایات درقسمت اعمال وکلای مدافع وسایرمسایل مربوط راتنظيم نموده است .

وکلای مدافع کمک های را ازقبيل اعطای مشوره درمسایل حقوقی ، ارایه معلومات شفuoی وتحریری درباره قوانین ، اشتراک درجریان تحقیقات ومحاکمه جنائی وقضایای حق العبدی منحیث مثل مدافعين ، کمک های حقوقی رایگان به اتباع که حق الزحمه آن اzuواید انجمن وکلای مدافع ویا ازحساب دولت پرداخت می شده ، با سازماندهی وپرداخت معاش ، معاش تقاعد وتمامینات اجتماعی نیز برای وکلای مدافع درنظرگرفته شده بود .

درین قانون پرداخت حق الزحمه از کمک عواید شعبات حقوقی ومعاش وکلای مدافع هم درصورتیکه داخل تشکیل کمیسیون اجراییوی باشد ، پیشیبینی شده که تشکیل ، معاشات ، فوند حق الزحمه وکالت دفاع وتخصیص مصارف اداری واقتصادی انجمن وکلای مدافع ،تابع ثبت درارگانهای مالی بوده ازمالیات وعوارض دولتی ومحلى معاف وعواید انجمن وکلای مدافع مدرکی بوده که توسط شعبات حقوقی از کمک های حقوقی حاصل می گردیده بطوریکه اندازه انتقال پول از حق الزحمه درمقابل کمک حقوقی نباید ازسی فیصد مبلغی که به شعبه حقوقی پرداخته می شود ، تجاوز نماید .

تامین تقاعد وکلای مدافع به حساب مبلغ معین توسط انجمن وکلای مدافع ،طبق قوانین نافذ ازمعاش آنها وضع می شده است .

لازم به تذکر است درتدابیرتشویقی که دربرابر کاردوامدار ومفید بعمل می آید تحسین ، انعام پولی وتحایف قیمت دارمنظر گرفته شده وتدابیرتبیهی نیز عبارت از اخطار، توبیخ، انفال مؤقت از عضویت انجمن الی یکسال واخراج از عضویت انجمن بوده است .

هرگاه درجریان یکسال ازروز تعیین تنبه انظباطی ، وکیل مدافع مرتكب تخلف جدید نگردد ، وکیل مستوجب تنبه شناخته نمی شود . (۱)

۶- قانون تنظیم امور وکلای مدافع ۱۴۲۰ هـ ، ق منتشره سال (۷۸۶) مؤرخ ۲۲ ربیع الثانی با ضمایم آن :

این قانون که بمنظور تنظیم امور مربوط به طرز فعالیت وکلای مدافع داخل (۶) فصل (۵۴) ماده وضع شده، طبق آن هر شخص میتواند جهت دفاع از حق خویش وکیل مدافع تعیین نماید به موجب این قانون وکیل مدافع شخص حقوقی بوده، ذریعه وثیقه شرعی در محکم وسایر مراجع از حق موکل خویش دفاع می کند. اما در موارد دفاع از حقوق خویشاوندان (پدر، پدرکلان، مادر، مادرکلان، برادر، خواهر، زوج، زوجه، عمه، خاله، کاکا، ماما، خسرخوش) یا شرکا، مکلف به اخذ جواز وکالت نمی باشد.

داشتن تابعیت افغانی، عدم محکومیت به جرم جنایت، داشتن سند فراغت از مدارس دینی رسمی کشور یا خارج از آن و یا پوهنه خی های شرعیات و حقوق، ده سال سابقه کار مسلکی و عملی در ادارات قضائیا و وزارت عدله، شهرت نیک و اكمال سن (۲۵) از شرایط اشتغال بوکالت شمرده شده اما اتباع خارجی، قاضی، خارنواز، کارکنان دولت، وکیل شورا و منسوبین قوای مسلح وکسانیکه به حکم محکمه ازوظیفه طرد شده باشند، نمی توانند به شغل وکالت دفاع پردازند.

جواز وکالت بموجب این قانون نیاز از جانب وزارت عدله اعطای و این جواز که شکل و محتوی آن را وزارت عدله ترتیب و در مقابل قیمت معینه به درخواست دهنده داده می شود، سند حقوقی مطبوعی است که شهرت مکمل وکیل مدافع و تاریخ صدور جواز در آن ثبت میگردد.

جوازنامه وکالت دفاع از لحاظ صلاحیت در محکم به درجات اول (محکم ثلاثة) داشتن تحصیلات عالی و سابقه ۱۵ تا ۲۰ سال خدمت بالفعل مسلکی، دوم در محکم ابتدائیه، (۱) قانون وکالت دفاع منتشره شماره (۶۲۷) مؤرخ ۱۳۶۵ دلو ۳۰ جریده

رسمی

مرافعه واستیناف، داشتن سند فراغت از پوهنه خی های حقوق و شرعیات سابقه خدمت از ۱۰ تا ۱۵ سال، سوم در محکم ابتدائیه یا دفتر ابتدائیه محکم مرافعه با داشتن سند فراغت از مدارس دینی، پوهنه خی های حقوق

و شرعیات وحدائق (۵) سال سابقه خدمت مسلکی در ادارات قضا و وزارت عدله، اعطای می شود.

از خصوصیت های این قانون ارتقای درجه وکیل مدافع بوده و به ترتیبی است که وکیل مدافع در صورت چهار سال اشتغال بالفعل در درجه سوم و سه سال در درجه دوم و ارایه گزارش فعالیت به اداره وکلای مدافع و بررسی گزارش فعالیت، از جانب انجمن مرکزی وزارت عدله بوده، واژ شرایط دیگر ارتقا بدرجه دوم، محکوم له شدن وی در دوفیصله محکمه و ارتقای او بدرجه اول، تابع محکوم له شدنش در چهار فیصله به پیشگاه محکمه در معیاد معینه ارتقا میباشد.

از نگاه تشکیلاتی وکلای مدافع دارای انجمن مرکزی است که بترتیب آتی دروزارت عدله ایجاد می شود:

۱- وزیر عدله یا معین بحیث رئیس.

۲- مرستیال لوی خارنوالی، روسای پوهنتون کابل، معاون ریاست عمومی تقنین، رئیس قضایی حکومت و پنج تن از سابقه دارترین وکلای مدافع بحیث اعضاء.

مطابق این قانون جلسات عادی در هر سال یکبار و جلسه فوق العاده به تصمیم رئیس یا پیشنهاد دو ثلث اعضای انجمن دایر شده میتواند.

اندازه حق الزحمه در دعواهی جزائی در جنحه، مبلغ هشت هزار افغانی و در جنایت مبلغ یکصد و بیست هزار افغانی و در دعواهی نکاح و طلاق مبلغ پنجاه هزار افغانی تعیین گردیده است. وجایب وکلای مدافع همانا حفظ اسرار وظیفوی، صداقت در وظیفه، رعایت نظم محکم و ادارات، خود داری از مساعدت حقوقی به جانب مقابل، خود داری از تبلیغات سوءیله سایر وکلا، خود داری از به عاریت دادن عنوان دارلوکاله به سایر اشخاص و تجدید جواز به معیاد قانونی آن، می باشد.

همچنان وکیل مدافع مکلف به ادای سوگند در حضور انجمن وکلای مدافع نزد وزیر عدله گردیده است.

وکیل مدافع علاوه بر آنکه از عواید خود مالیه می پردازد، مکلف است تا در جلسات قضائی لباس مخصوص بپوشد.

وکیل مدافع درین قانون همچنانیکه در محکمه ای که با یکی از قضات آن قربت نسبی یا سببی دارد، نمیتواند وکالت نماید، در قضیه ای که قبلًا سمت قاضی، خارنوال، مستنبط یا اهل خبره را داشته، نمیتواند وکالت نماید.

درین قانون ازنگاه اجرای وظیفه موارد تادیبی و توصیه شفائی ، اخطار ، تعطیل شغل و کالت تا سه ماه و در حال تکرار تخلف، تعطیل شغل و کالت و یا سلب امتیاز برای وکیل مدافع مدنظر گرفته شده است که بعداز اطلاع خارنوالی توسط محکمه ذیصلاح ، صورت گرفته ، تعطیل آن از جانب اداره وکلای مدافع بمراجع ذیصلاح ابلاغ میگردد .

مؤکل درحال ضررمادی و معنوی که بالا تر تخلف وظیفوی وکیل، بوى عايد میگردد، عليه وکیل مدافع از طریق محکمه ادعای جبران ضررمی نماید .

وکیل مدافع همچنانیکه نمی تواند درمنزل شخصی اش دفتر وکالت دفاع ایجاد کند، حق تاسیس نمایندگی رانیز دارا نمی باشد .

ضمیمه نمبر (۱) قانون تنظیم امور وکلای مدافع طی فرمان (۱۵۴) مؤخر ۱۳/۷/۱۸ که درهمین شماره بداخل (۷) ماده جلب نظرمی نماید، مطالبی روی اندازه حق الزحمه وکیل مدافع به ترتیبی مدنظر گرفته شده که درآن اهمیت صورت دعوی ازنگاه ساده گی و مغلق بودن مطرح است، چنانچه صورت دعوی که درآن جراث و مناسخه نباشد ، حق الزحمه آن بانظرداشت تغییر در سیستم پولیسی کشور سه لک افغانی (سه صد افغانی) و در غیر آن مبلغ چهار لک افغانی واگر مناسخه باشد مبلغ پنج لک (۵۰۰) افغانی بوده وکلای مدافع مکلف به رعایت این حکم و درحال تخلف جواز آنها گرفته می شود، علاوه امتیاز وکالت ازاوشان سلب و در صورتیکه جوازوکالت را از وزارت عدیله نگرفته باشند، محاکم صورت دعوی ودفع دعوی آنها رانمی پذیرد .

۷- تعدیلات در قانون وکلای مدافع ۱۴۲۰ هـ، ق:

در سال ۱۳۸۲ به فرمان شماره (۱۰۸) ریاست دولت انتقالی اسلامی افغانستان منتشره شماره (۸۲۳) ماه حوت ۱۳۸۲ تعدیلاتی در مواد نهم، یازدهم،دوازدهم ، سیزدهم ، و بیست و ششم قانون تنظیم وکلای مدافع به این شرح صورت گرفته که :

- جوازنامه وکلای مدافع در بدلت مبلغ (۵۰) افغانی بدسترس درخواست کننده واجد شرایط گذاشته می شود .
- جواز نامه مزین به نشان دولتی و از طرف شعبه مربوط وزارت مالیه تهیه ودارای شماره مسلسل میباشد .

قیمت فورمه معلومات مقدماتی به منظور اعطای جوازنامه مبلغ (۳۰) افغانی میباشد.

همچنان جزء ۳ ماده (۱۱) اعطای مبلغ (۱۰۰۰) افغانی دربدل حق لامتیاز . جزء ۳ ماده (۱۲) اعطای مبلغ ۷۰۰ افغانی دربدل حق الامتیاز وجزء ۲ ماده ۱۳ اعطای مبلغ (۵۰۰) افغانی را دربدل حق الامتیاز تعیین نموده است. درتعدیل ماده ۲۶ وکیل مدافع مکلف گردیده تا درتجدید جواز درجه اول به مبلغ (۵۰۰) افغانی ، درجه دوم مبلغ (۳۵۰) افغانی و درجه سوم مبلغ (۲۵۰) افغانی بپردازد .

فرمان شماره (۲۶) مؤخر ۱۳۸۴/۳/۱۹ ریاست جمهوری اسلامی افغانستان که به شماره (۸۵۴) مؤخر ۲۵ جوزای ۱۳۸۴ جریده رسمی به نشر رسیده ماده پنجم قانون وکلای مدافع را اینطور تعديل کرده است :

درمواردیکه دفاع از حقوق خویشاوندان (پدر، پدرکلان تا درجه سوم ، اولاد صلبی، مادر، مادرکلان ، برادر، برادرزاده ، خواهر، خواهرزاده ، زوج ، زوجه ، عمه ، خاله، کاکا ، ماما واولادهای صلبی ایشان تا درجه دوم ، خسر، خسربره ، خشویا شرکا مطرح باشد ، درین صورت وکیل مدافع مکلف به اخذ جوازوکالت نمی باشد .

۲- شخص میتواند عندالضرورت سایر اشخاص را که امین و مورد اعتماد وی بوده، مصالح مؤکل را کاملاً رعایت کرده بتواند، بحیث وکیل مدافع تعیین نماید.

۳- وکیل مدافع در تمام احوال مندرج این قانون توسط وثیقه شرعی تعیین میگردد . که این امر سهولت های را در کار تنظیم امور مربوط به وکلای مدافع بار آورده اما باری هم فقره (۳) ماده پنجم قانون وکلای مدافع بفرمان شماره (۱۱) تاریخی ۱۳۸۴/۹/۲۷ که به شماره (۸۷۴) مؤخر ۵ دلو ۱۳۸۴ جریده رسمی به نشر رسیده است به این مفاد تعديل شد که :

وکیل مدافع در قضایای مدنی و بخش حق العبدی قضایای جزائی توسط وثیقه شرعی تعیین میگردد.

در قضایای جزائی ، اشخاص مظنون ، متهم یا ممثل قانونی طفل ، میتوانند وکیل مدافع را توسط وثیقه شرعی یا فورمه منضمه این فرمان در دفاتر پولیس ، خارنوالی و محکم ، تعیین نمایند .

ب: وکالت دفاع و پیوند آن با سایر قوانین :

موضوع دفاع در برابر دعاوی جزائی و حقوقی علاوه بر قوانین خاص آن در سایر قوانین نیز تاثیر گذار میباشد که آنرا ذیلاً به بررسی می گیریم .

۱- قانون اصول محاکمات تجاری منتشره شماره (۱) مؤرخ ۱۶ حوت ۱۳۴۳ جریده

رسمی:

در ماده ۱۶ قانون اصول محاکمات تجاری است که: هریک از اعضای محاکم اگر در دعوی بحیث وصی ویا وکیل، مادرپسر، دختر، نواسه ویا وصی ویا وکیل یکی از طرفین باشند، از رسیدگی به دعوی رد میگردند.

در فصل پنجم این قانون تحت عنوان وکلای طرفین، طی مواد ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۲ و ۳۳ وکالت دعوی تصریح شده است.

به شخص حایز اهلیت درین قانون حق اقامه دعوی ویا انتخاب وکیل در محاکم داده شده است.

صلاحیت وکیل با ترتیب وکالت خط اعمال و در تمام مراحل دعوی نافذ پنداشته شده و شامل دو سیه مربوط به دعوی بوده. و در صورت عزل وکیل توسط مؤکل یا استعفای وکیل، طرفین سه روز قبل از تدویر جلسه، موضوع را به محکمه مربوط ابلاغ و محکمه، مؤکل را واردار میسازد تا در مدت معینه، خود یا وکیل جدید وی به تعقیب دعوی در محکمه حاضر گردد.

درین قانون آمده است: وکالت خط های که در خارج افغانستان ترتیب می یابد، وابسته به تصدیق نمایندگی های سیاسی یا قونسلگری های افغانی و تائید وزارت خارجه افغانستان میباشد.

در ماده ۱۸۲ این قانون می خوانیم: در دعاوی که ذریعه وکیل اقامه میگردد، ابلاغ به وکیل کرده میشود.

ماده ۹۶ قانون متذکره حکمی دارد به این مفاد که: طرفین دعوی ویا وکلای شان مکلف اند صورت ادعا و دفاع خود را در دونسخه به محکمه تقدیم نمایند.

۲- قانون جزا افغانستان منتشره شماره (۳۴۷) مؤرخ ۱۵ میزان ۱۳۵۵ جریده

رسمی:

قانون جزا در زمرة سایر قوانین، نقش وکیل مدافع را توضیح و درین مورد احکامی دارد چنانچه در جزء (۴) ماده دوازدهم منجمله موظفین خدمات عامه ازو وکیل مدافع نیز نام برده است.

ونیز در جزء (۷) ماده یکصدوسیزدهم در جمله جزاهای تبعی تصریح داشته همینکه شخص به حبس دوام یا حبس طویل بیش ازده سال محکوم گردد ، از حقوق وامتیازات ، وصایت ، قیومیت ووكالت در معاملات ودعاوی محروم میگردد .

همچنان درفصل هفدهم این قانون که از خیانت در امانت بحث گردیده فقره (۱) ماده چهارصد وشصت وششم آن مشعر است :

۱- شخصی که مال منقول غیرنژد اوامانت گذاشته شده باشد، یا به هر نحو دیگریکه مال مذکور به او سپرده شده باشد، آنرا به سؤنیت برای خود یا منفعت شخص دیگر استعمال یا مخالف قانون و مقررات بخلاف غرضی که به او سپرده شده در آن به سؤنیت تصرف نماید، حسب احوال به حبس متوسط یا جزای نقدی که ازدوازده هزار افغانی کمتر و از شصت هزار افغانی بیشتر نباشد محکوم میگردد .

در فقره (۲) همین ماده که در آن ازآمده است :

هرگاه جرم مندرج فقره فوق توسط یکی از اشخاص آتی درمورد مالی که بمقتضای وظیفه بوی سپرده شده ارتکاب گردد مرتكب به حبس متوسط که از دو سال بیشتر نباشد، محکوم میگردد که در شماره (۲) این فقره ازوکیل مدافع ، دلال یا صراف نام برده شده است .

۳- قانون مدنی افغانستان منتشره شماره (۳۰۳) مؤرخ ۱۵ جدی سال ۱۳۵۵ :

قانون مدنی در کتاب دوم خود تحت عنوان عقود معینه در فصل سوم وکالت را به قسمت های احکام عمومی ، احکام وکالت ، وکالت برای خرید ، وکالت برای فروش ، وکیل به دعوی وانتهای وکالت از ماده ۱۵۶۳ تا ۱۶۰۸ تنظیم نموده و در ماده (۱۵۹۹) آن آمده است :

وکالت بدعوى برای اثبات دین، عین وسایر حقوقی که تصریح آن در وکیل گرفتن لازم است صحیح میباشد ، وکالت بدعوى دروغیقه رسمی درج میگردد .

در ماده ۱۶۰۰ این قانون آمده است :

وکیل بدعوى صلاحیت صلح وکیل به صلح خصومت را بدون اجازه خاص مؤکل ندارد. اقرار وکیل بدعوى در حالی که صلاحیت اقرار بوی رامؤکل تفویض نموده باشد نزد محکمه صحیح بوده، مگراینکه مؤکل مطابق احکام قانون اصول محاکمات مدنی از آن منع شده باشد .

وکالت بدعوى درین قانون مستلزم وکالت به قبض نبوده، مگراینکه در عقد وکالت، وکالت به قبض مستلزم وکالت بدعوى وانمود نشده باشد.

همچنان تصریح شده که وکیل بدعوی نمیتواند مدعی بها را به مدعی علیه بخشش و یا از آن ابرا نماید.

این قانون درباره انتهای وکالت آورده است:

- در حالت اتمام عملی که وکالت در آن صورت گرفته.

- در حالت انتهای مدت معینه وکالت.

- در حالت وفات وکیل یامؤکل.

- در حالت زوال اهلیت وکیل یامؤکل، وکالت خاتمه می یابد.

۴- قانون اصول محاکمات مدنی منتشره شماره (۷۲۲) مؤرخ ۲۱ اسد ۱۳۶۹ هـ:

مواد چهل و پنجم ، چهل و نهم ، پنجاه هم و پنجاوششم که فصل سوم را احتوا و جریان رسیدگی قضایای مدنی به محاکم را دربرمیگیرد از ممثل قانونی نام برده و نقش آنرا با حقوق و واجایی که حین تدویر جلسات بخاطر بررسی دعاوی مدنی دارد،وضاحت داده است.

همچنان در مواد (۱۵۹)، (۱۶۳)، (۱۶۸)، (۱۶۴)، (۱۷۴) از تعیین خارنوال مدنی منحیث وکیل غایب توسط محکمه واینکه وکیل غایب، صلاحیت اقرار ، ابراء ، اصلاح ، قناعت و سایر اقداماتی که به ضرر غایب تمام می شود، ندارد و روی عدم داشتن صلاحیت قناعت، مطالبی آورده است.

در مواد ۲۰۷ و ۲۰۸ این قانون قضاط و کارمندان اداری محاکم از اشتغال به وکالت دفاع منع گردیده اند اما در دعاوی خود واشخاص مندرج ماده ۲۰۷ که زوج ، زوجه ، پدر، پدر کلان ، مادر، مادر کلان ، پسر و دختر آنها میباشد، میتوانند وکالت نمایند.

در ماده (۳۹۱) این قانون با توجه به اهمیت حضور وکیل مدافع در جلسات رسیدگی قضیه آورده است:

محکمه عدم حضور غیر موجه خارنوال یا وکیل مدافع را در جلسه رسیدگی ، به خارنوال مافوق یا انجمن وکلای مدافع اطلاع میدهد و هرگاه وکیل مدافع بعد از جلب تا ده روز به جلسه قضائی حاضر نگردد محکمه موضوع عدم حضور اورا سبب تعطیل در رسیدگی وانمود و به انجمن هیئات وکلای مدافع ابلاغ می نماید.

۵- قانون اجرآت جزایی موقت منتشره شماره ۸۲۰) مؤخر ۶ حوت ۱۳۸۲ جریده

رسمی :

این قانون که بداخل (۱۵) فصل و (۹۸) ماده به تصویب مجلس وزرا و توشیح مقام ریاست دولت انتقالی اسلامی افغانستان رسیده و تازمان وضع قانون اجرآت جزایی توسط شورای ملی، نافذ میباشد . در فقره (۷) ماده پنجم آن پولیس ، خارنوال و محکمه مکلف گردیده اند ، معلومات واضح راحین گرفتاری و قبل از استنطاق راجع به حق سکوت و حق تعیین وکیل دفاع در تمام مراحل حضور در هنگام تفتیش ، مقررات شناسائی مجرمین از طریق صف کشیدن ، معاینات توسط اهل خبره و محاکمه برای مظنون و متهم ارایه نمایند .

در جزء (۳) فقره (۱) ماده یازدهم این قانون زیرعنوان امتناع قاضی آمده است :

در صورتیکه قاضی به صفت وکیل دفاع شخص متهم، ایفاده وظیفه نموده باشد.

در فصل دوم تحت عنوان احکام عمومی ، برای مظنون و متهم در فقره های (۱) (۲) و (۳) ماده هجدهم، مساعدت های حقوقی برای مظنون و متهم توسط اشخاص مسلکی و وکلای دفاع دارای تحصیلات از پوهنهای شرعیات و حقوق تجویز گردیده است .

در اجزای ۱، ۲ و ۳ فقره (۱) ماده نزدهم برای مظنون و متهمی که توان مالی گرفتن وکیل دفاع را ندارد، تحت شرایط معینی در نظر گرفته شده است .

۱- خارنوال تحقیق یا محکمه مربوط ، به درخواست مظنون و متهم از میان لست وکلای قانونی ، وکیل دفاع تعیین می نماید که حق الزحمه آن از بودجه دولت تمویل و متهم حق دارد شخصاً از خود دفاع نموده و از قبول وکیل دفاع ابا ورزد .

در ماده سی و هشت زیرعنوان حضور وکیل دفاع فقره های (۱)، (۲) و (۳) همین ماده، حق وکیل دفاع به حضور یابی در مراحل استنطاق ، تلاشی ، مقابله شناسائی مجرمین و اینکه خارنوال پولیس عدلی وکیل دفاع را در همه مراحل تحقیق و تفتیش مطلع نمایند، تسجيل یافته است . واين مکلفیت صرف در صورتی میتواند ساقط شود، که احساس ضرورت عاجل در جرم مشهود یا خوف از بین رفتن دلایل الزام متصور باشد . ماده (۴۰) نیز در همین مسیر روان بوده فقره (۱) آن مامور ضبط قضائی و خارنوال ابتدائیه را مکلف ساخته تامظنون ، وکیل دفاع و مجنی عليه را از فعالیت های که انجام میدهند، آگاه نمایند .

بروائق ماده (۴۱) در صورت عدم تشییت محل سکونت مجنی عليه به وکیل دفاع وی، از جانب پولیس یا خارنوال ابلاغ و تصمیم اتخاذ شده، درباره تعیین وکیل دفاع برای مظنون

غایب نیز توسط پولیس یا خارنوال صورت گرفته، وکالت شخص مظنون را بعده می گیرد، چنانچه طبق ماده چهل وششم این قانون محکمه به متهم مفقود، وکیل مدافع تعیین می نماید.

مطابق مواد ۴۳، ۵۶، ۷۴ و ۷۵ این قانون، متهم وکیل مدافع وی حق دارند تا به اسناد شامل دوسيه دسترسی داشته باشند و متکی به ماده پنجاويكم وکیل مدافع میتوانند لست شهود واهل خبره را با توضیح دلایل شهادت و معاینات به محکمه ارایه کند.

حضور متهم وکیل مدافع راحین رسیدگی قضیه در مرحله قضائی ماده پنجاه و سوم قانون از جمله حقوق وکیل مدافع دانسته است. هکذا حق سوال از متهم واهل خبره نیز توسط وکیل مدافع از جمله همین حقوق میباشد.

همچنان در مواد ۸۲، ۸۳ به خارنوال، محکوم علیه یا وکیل مدافع وی، حق تجدید نظر، و بر از نظر به تجدید نظر اعطای شده است.

ماده نود وششم این قانون موضوع مشکل تعداد وکلای مدافع را بررسی و آمده است که متهم یا مظنون میتوانند به اشخاص تحصیل یافته که به قضایای حقوقی عالم باشند مراجعه نمایند و به همین منظور رئیس هر محکمه لست اشخاص واحد شرایط را که از طرف ادارات قضایای دولت به محکم مرافعه معرفی میشوند ترتیب می نماید.

۶- قانون رسیدگی به تخلفات اطفال منتشره شماره (۸۴۶) مؤرخ ۳ حمل ۱۳۸۴

جريده رسمي :

این قانون که بانتظر داشت ارزشهاي ماده (۵۴) قانون اساسی و بارعايت کنوانسیون های بین المللی مرتبط به حمایه حقوق بشر خاصتاً منافع اطفال جهت رسیدگی به جرایم اطفال مختلف از قانون ، اطفال معروض به خطر و نیازمند به مراقبت ، حفاظت و تامین حقوق آنها در جریان تحقیق و محکمه در (۸) فصل و (۶۶) ماده وضع شده ، مشخص نمودن مسؤولیت والدین ، سرپرست یا وکیل قانونی واستماع بیانات و نظریات اطفال در اثنای تحقیق و محکمه، توسط خود یا ممثل قانونی شان ، هدف این قانون را تشکیل میدهد چنانچه حین تشریح اصطلاحات جزء (۷) ماده چهارم آن در زمرة ممثل قانونی ازوکیل یا سرپرست قانونی طفل نیز نام برده شده و مطابق فقره (۲) ماده یازدهم میتواند بلا فاصله بعد از دستگیری طفل ، رهایی وی را به قید

ضمانت تقاضا وهمچنان متکی به فقره (۲) ماده چهاردهم، وکیل مدافع طفل، در هر زمان از حکم توقيف قبل از محاکمه، به محکمه حق شکایت را دارا می باشد.

ماده بیست و دوم این قانون به طفل حق داده است تا در کلیه مراحل تحقیق و محاکمه، وکیل مدافع بخود تعیین و حتی در صورت عدم توانایی والدین، محکمه اختصاصی اطفال برای طفل به مصرف دولت وکیل مدافع را استخدام می نماید که این وکیل مدافع متکی به فقره (۱) ماده سی و چهارم حق اشتراک را در کلیه مراحل اجرآت قانونی که توسط خارنوال یا محکمه صورت می گیرد دارا و در جلسات محاکمه نیز حضور بهم میرساند.

در مرحله استیناف طلبی هرگاه محکمه متن فیصله و دلایل آنرا در ختم جلسه محاکمه در حضور طفل متهم و یا وکیل قانونی وی قرائت نموده باشند، مطابق ماده چهل و سوم این قانون حق مرافعه خواهی را به او شان داده است.

طفل مظنون یا متهم مانند سایر متهمین و مظنونین بانتظرداشت اینکه وکلای مدافع در کشور به تعداد کافی وجود ندارد. میتواند از اشخاص تحصیل یافته و عالم به قضایای حقوقی، منحیث وکیل مدافع استفاده نماید، چنانچه مطابق بماده شصت و پنجم این قانون، روسای محاکم لست اشخاص واجد شرایط را که در مرکز از طرف وزارت عدله و در ولایات از جانب ادارات قضایای دولت به محاکم استیناف معرفی می شوند، ترتیب می نمایند.

۷- قانون تشکیل و صلاحیت قضائی:

قانون تشکیل و صلاحیت قضائی منتشره شماره (۸۵۱) مؤرخ ۱۳۸۴/۲/۳۱ جریده رسمی در ماده یازدهم آن حق داشتن وکیل مدافع مسجل گردیده و آمده است که :

هر شخص میتواند برای دفع اتهام به مجرد گرفتاری و یا اثبات حق خود وکیل مدافع تعیین کند. در قضایای جنائی برای اشخاص بی بضاعت طبق سند تقنیونی مربوط وکیل مدافع تعیین می شود. که ماده مذکور نه تنها حاکی از حق گرفتن وکیل در قضایای جزائی و مدنی میباشد، بلکه وکیل مدافع متهمین و مظنونین بی بضاعت نیز در آن پیشگویی شده است.

۸- قانون محاکم عسکری منتشره شماره (۸۶۶) مؤخر ۳۰ عقرب ۱۳۸۴ جریده رسمی :

این قانون در (۷) فصل و (۱۸) ماده وضع وسیستم محاکماتی عسکری اردوی ملی افغانستان در آن تنظیم یافته، در فقره (۳) ماده هشتم آن ازوکیل مدافع نظامی بحثی داشته و در آن آمده است ، وکلای مدافع نظامی وظیفه دفاع از متهم را در پیشگاه محاکم نظامی پیش می برند . افسران اردوی ملی یا ملکی های واجد شرایطی میباشند، که اوصاف شانرا راجسترنموده و به ایفای همچو وظیفه در محاکم نظامی ابتدائیه واستیناف منظور می گردند .

رئیس حقوق ستردرستیز پرسه تعییمی و تقرر افسران واجد شرایط اردوی ملی را بصفت وکلای مدافع در محاکم عسکری تنظیم و فراهم می نماید و تصدیق نامه های ثبیت مسلک را به افسران نظامی و ملکی ها، منحیث وکیل مدافع توزیع می کند .

برکناری وکیل مدافع نظامی در حالی صورت می گیرد که وظایف محوله را صادقانه انجام ندهد و آنهم از صلاحیت رئیس حقوق ستردرستیز میباشد .

وکیل مدافع نظامی بدون استیدان رئیس حقوق ستردرستیز مورد مجازات قرار نگرفته، واجد شرایطی میباشد که در محاکم ملکی افغانستان پیشینی گردیده است .

۹- قانون اجرآت جزائی محاکم عسکری منتشره شماره (۸۷۶) مؤخر ۲۰ دلواره ۱۳۸۴ جریده رسمی :

این قانون که بداخل (۷) فصل و (۶۱) ماده وضع گردیده در مورد حقوق متهم و حضور وکیل مدافع ، احکامی دارد که مرتبط به موضوع وکالت دفاع قابل بحث و بررسی می باشد . مظنون و متهم منسوب به قوای مسلح در اثای کشف ، تحقیق و محاکمه دارای حق میباشند که بموجب آن موظفین مربوط مکلف اند به آگاهی وی برسانند، چنانچه ماده چهاردهم قانون اجرآت جزائی عسکری این حقوق را توضیح و داشتن وکیل مدافع رامیتوان در زمرة همین حقوق دانست، زیرا فقره (۱) ماده بیست و سوم این قانون، حضور وکیل مدافع را برای مظنون یا متهم در کلیه مراحل استنطاق و محاکمه پیشینی و حق دارد تا در جریان دعوی استناد و مدارک مربوط به قضیه را جمع آوری و بررسی نموده سوالات لازم راجهت حصول معلومات و روشن شدن قضیه ارایه وجواب حاصل نماید .

ونیز حق دارد همانند حقوقی که برای یک وکیل دفاع در اسناد تقنینی مربوط به اجرآت جزائی ملکی تجویز شده حین تلاشی ، استنطاق از شهود و معاینات اهل خبره حضورداشته باشد و فقره (۴) این ماده خارنوال موظف رامکلف نموده تا (۷۲) ساعت قبل از آغاز تحقیقات، وکیل مدافع و متهم را به استثنای حالاتی که احتمال از بین رفتن مدارک الزام وجود دارد، به اطلاع وی برساند .

همچنان خارنوال عسکری در خلال حداکثرالی مدت (۱۲۰) روز از تاریخ گرفتاری صورت دعوی راترتیب و به محکمه ابتدائیه عسکری راجع و محکمه آنرا به متهم و وکیل مدافع وی ارایه نموده وکیل مدافع ، در خلال مدت ده روز دفاعیه خود را به محکمه تقدیم میدارد .

همانطورکه قاضی در محکم ملکی نمی تواند در قضایای که به صفت مامور ضبط قضائی ، مستنطق ، خارنوال ، وکیل مدافع یا اهل خبره اشتراک نموده در جرایم عسکری نیز به رسیدگی قضیه پرداخته نمی تواند در قانون اجرآت جزائی محکم عسکری نیز، همین حکم ماده بیست و نهم قانون صراحت تام داشته با موجودیت چنین حالتی متهم ، وکیل مدافع و خارنوال متکی به ماده سی ام این قانون ، میتوانند رد قاضی یا رئیس محکمه را از مرجع ذیصلاح تقاضا نمایند .

در جلسات قضائی طبق ماده سی و هشتم این قانون ، وکیل مدافع حق اشتراک را داشته، امامکلف به رعایت نظم جلسه میباشد .

در حالت استیناف خواهی هم درخواست توسط محکوم علیه یا وکیل مدافع وی امضا وارایه می شود چنانچه ماده چهل و نهم قانون برآن مشعر است .

ماده پنجاه و هشتم این قانون شرایطی را برای وکیل مدافع تجویزداشته که عبارت از دسترسی به معلومات حقوقی عسکری، ملکی ، داشتن سند یا جواز مسلکی از اداره ذیصلاح ، شایسته گی و کفایت در پیشبرد وظایف مربوط و تصدیق آن توسط رئیس حقوق ستادرستیز میباشد .

ادامه دارد..

مروی بر روند انتخابات

قسمت اول

« قانونیار محمد رفیع عمری

مقدمه :

در زمان های قدیم رژیم های دکتاتوری در ممالک مختلف جهان حکمرانی داشتند که تمام قدرت قوہ سه گانه عصر امروز (قوہ اجرائیه ، قوہ مقننه و قوہ قضائیه) در وجود یک نفر زمام دار نهفته بود و اوامر و فرمانیں او حیثیت قانون را به خود می گرفت و بالای مردم هر عملی را که دلشان می خواست عملی می کردند و از قانونآزادی و انتخابات نام برده نمی شد. ناگفته نماند که با وصف نظام های استبدادی، دکتاتوران دراکثر جوامع مشوره ها وشورا ها به اشکال مختلف ابتدائی موجود بود که از طریق مشوره و تبادل نظر به حل فصل موضوعات عمدی وحیاتی جامعه شان به اقتضای زمان بصورت رسمی وغیر رسمی می پرداختنداما با بروز تحولات سیاسی وایجاد ریفورم های اصلاحی دراکثر کشورها نظام های حکومتی مردم سalar و دموکراتیک برپایه گزینش نمایندگان ومسئولین وواگذاری اعمال قدرت وحاکمیت به آنان توسط مردم استوار گردید و معمولترین شیوه گزینش زمامداران ومسئولین در این گونه نظام ها، «انتخابات» است، به طوریکه از این موضوع به عنوان مهمترین رکن نظام های مردم سalar یاد میشود.

امروزان انتخابات یکی از موثرترین شیوه های موجود جهت تسهیل گردش نخبگان، رهبری جامعه توسط افراد که با اقبال بیشتر جامعه مواجه اند، حذف امکان دکتاتوری واستبداد در طبقه حاکم وهمچنین ارتقای حس تعیین سرنوشت در جامعه می باشد چرا که انتخابات به معنی فنون گزینش وشیوه های مختلفی تعیین نمایندگان ومسئولین، متداول ترین ابزار برای دخالت اراده شهروندان در شکل گیری نهاد های سیاسی و تعیین متصدیان اعمال اقتدار

سیاسی است و اهمیت انتخابات به حدی است است که امروز در علوم سیاسی رشته نسبتاً مستقلی با این عنوان به وجود آمده و محققان و اندیشمندان برجسته به عنوان متخصص انتخابات در این حوزه می‌اندیشند و قلم می‌زنند.

خلاصه اینکه در عصر حاضر انتخابات از جمله مظاهر دموکراسی تلقی شده و با تطبیق درست آن عدالت اجتماعی تامین و عنان قدرت‌های مطلقه وی حد و حصر فرمان روایان و قدرتمندان محدود گردانیده می‌شود.

واژه‌های کلیدی:

انتخابات، رای دهنده گان کاندیدان، اوراق رای دهی حوزه‌های انتخابی، نظام‌های انتخاباتی و احزاب سیاسی.

مبحث اول:

کلیات

تعریف لغوی انتخابات:

جريان عمومی برگزیدن نمایندگان مجلس شورا، انجمن شهر و دیگران اجمن‌ها را وعده ها انتخابی را را گویند.

انتخاب ۱- برگزیدن چیزی ۲- برگزیدن کسی برای کاری ۳- برگزیدن نماینده برای مجلس (شورا - سنا) انجمن شهر حزب و انجمن‌های دیگر.

تعریف اصطلاحی انتخابات:

انتخابات جمع انتخاب، از ریشه عربی فعل (نخب) به معنای برگزیدن اختیار کردن دست چین کردن و... است و معادل اروپای آن election نیز به فعل لاتین eliger به معنای جدا کردن سوا کردن برگزیدن و دست چین کردن باز می‌گردد. در کاربرد رائج آن به معنای روش یا شیوه‌ای است برای برگزیدن یا دست چین کردن تعداد معینی از افراد از میان شمار کثیری از کسانی که برای تصدی یک منصب یا مقام خود را نامزد کرده‌اند. در کل انتخابات، مجموعه‌ی عملیاتی است که در جهت گزینش فرمانروایان یا تعیین ناظرانی برای مهار قدرت تدبیر شده است.

به عباره دیگر انتخابات درواقع امتحان بزرگی برای رقابت سالم افراد و گروه ها تا عاقلانه ترین و سودمند ترین برنامه ها و سیاست ها را تهیه کند و با نفوذ بیشتر در قلوب مردم آرای بیشتر را بدست آورد و به قدرت برسند.

تایخچه انتخابات:

انتخابات به معنی فن گزینش پدیده جدید و نو پاست زیرا در گذشته زمام داران و حاکمان قابل آنتخابات نبودند بلکه به

مردم تحمیل می شدند وقدرت بصورت ارثی و وراثتی منتقل می گردید وزمام داری یک امر طبیعی برای عده خاص بودند.

برای اولین بار انتخابات به شکل وشیوه نوین آن در (بریتانیا) آشکارشد و کم کم این روند رو به تکامل نهاد و پس از آن علاوه برشد کیفی گسترش کمی به سایر کشور ها نیز پیدا نمود و به شکل منظم وارد بخش حقوقی کشورهای دیگر گردید.

اما استقرار حقوقی و سیاسی انتخابات در شکل نهائی آن در قرن هفدهم و هجدهم با پذیرش نظریه نمایند سalarی و ایجاد رژیم های نماینده ای و متعاقب ظهور نظریه ای حاکمیت ملی انجام پذیرفت در ابتدا حق رأی منحصر به شمار محدودی از اعیان بود که دارای امتیازات از جمله پرداخت مالیات و داشتن عنایین خاص بودند ولی بعد ها حق رأی تعمیم یافت. حق رأی در انگلستان در سال ۱۹۱۸ و در فرانسه در سال ۱۹۴۵ با پذیرش حق رأی زنان مستقر شد در امریکا پذیرش حق رأی سابقه بیشتر از چند دهه دارد حق رأی از دست آورد ها و آثار دموکراسی است

با توجه به گفته های فوق انتخابات یک روند تدریجی و تکاملی را پیموده و امروز به عنوان یک از مولفه های مهم مشارکت سیاسی نقش مهمی را در تعیین نمایندگان وزمام داران و مشروعیت نظام سیاسی بازی می کند.

قابل ذکر است اعلیحضرت امان الله خان بعد از غلبه بر استعمارگران و کسب استقلال سیاسی کشور در سال ۱۲۹۸ هـ مطابق ۱۹۱۹ میلادی در جمله رiform های اکشاف کلتوری و اقتصادی وارد مرحله نوین حیات سیاسی و اجتماعی گردید و اقدام به اندیشه های نوین دموکراسی ملیت خواهی و روشن فکری مردم افغانستان پرداخت و اقدام به احصار

نمایندگان ووکلای ملیت نمود و مسوده قانون اساسی درلویه جرگه ۸۷۲ نفری وکلای سال ۱۳۰۱ هـ ش تحت بحث قرار گرفت و بعد از غور همه جانبه مورد تایید ملت قرار گرفت و آنرا یک گام نافع و سود مند در حیات سیاسی و اجتماعی مردم افغانستان تلقی نمود به همین ترتیب قانون اساسی سال ۱۳۴۳ و بدنبال قانون انتخابات دوره دوازدهم شورای ملی سال ۱۳۴۴ بستر مناسبی را برای برگزاری یک انتخابات نسبتاً ازاد و دموکراتیک فراهم ساخت.

طبق آن قوانین هر افغان واجد شرایط انتخاب کردن و انتخاب شدن حق داشت تا با اراده آزاد و فارغ از هرگونه تحمل واجبار وارد پروسه انتخابات گردد طبق این قانون اساسی قوه مقننه متشکل از دو مجلس ولسی جرگه و مشرانو جرگه بود اعضای ولسی جرگه تمام انتخابی بودند لیکن در مشرانو جرگه یک ثلث اعضا بر مبنای یک نفر از هر ولایت مستقیماً از جانب مردم انتخاب می شدند یک ثلث دیگر به گونه غیر مستقیم توسط جرگه های ولایات تعیین می گردید و ملت آنرا پادشاه منصوب می نمود کار انتخابات در ۲۶ اگست از مشرانو جرگه آغاز یافت در نهضه سپتember انتخابات ولسی جرگه برای تعیین ۲۱۶ نفر نماینده شروع شد و در ۲۴ سپتember خاتمه پیدا کرد.

به گفته بسیاری از کارشناسان این انتخابات آزاد ترین و منصفانه ترین انتخابات در تاریخ کشور ما بود پیش از رأی گیری برای کاندیدان فرصت داده شد تا در بین مردم به تبلیغات پپردازند که در افغانستان یک اقدام بی سابقه بود تبلیغات در این انتخابات نقشی مهمی را ایفاء نمود و کاندیدان از آن به پیمانه وسیع بهتر بهره برندند.

هرچند این تبلیغات در اطراف ولایات بخارا نفوذ بزرگان اقوام و قبایل تاثیر قابل توجه وارد کرده نتوانست ولی در شهر های پرنفووس از قبیل کابل هرات کندهار و مزار شریف نقش تبلیغات بسیار مؤثر بود در جریان همین انتخابات بود که برای اولین بار در تاریخ افغانستان چهار زن هریک رقیه حبیب و اناهیتا از کابل خدیجه احراری از هرات و معصومه عصمتی از قندهار در عضویت ولسی جرگه انتخاب شده وارد پارلمان گردیدند.

همچنان قانون اساسی سال ۱۳۸۲ یک قدم نیک و یک دست آورد بزرگ برای اتباع کشور در راستای استفاده از حقوق سیاسی شان میباشد طبق صراحت مواد مندرج این قانون «اتباع افغانستان حق انتخاب و انتخاب شدن را دارا می باشند. و همچنان شخصی به ریاست جمهوری کاندید میشود واجد شرایط ذیل می باشند:

-۱- تبعه افغانستان مسلمان و متولد از والدین افغان بوده و تابعیت کشور دیگری را نداشته باشد.

-۲- در روز کاندید شدن سن وی از چهل سال کمتر نباشد.

-۳- از طرف محکمه به ارتکاب جرایم ضد بشری جنایت و یا حرمان از حقوق مدنی محکوم نشده باشد.

-۴- هیچ شخص نمی‌تواند بیش از دو دوره به حیث رئیس جمهور انتخاب گردد و حکم مندرج این ماده در مورد معاونین رئیس جمهور نیز تطبیق می‌شود. قابل یاد آوری است که در تمام پست‌های انتخابی برابر قوانین و مقررات و شرایط پیش‌بینی شده همه اتباع واجد شرایط در کشور بدون نظرداشت هیچ نوع تبعیض و تعصب میتوانند اشتراک ورزند.
هدف اساسی انتخابات:

هدف اصلی انتخابات سیاسی انتخاب نمایندگان مردم می‌باشد که به آن دموکراسی نمایندگی می‌گویند، «کسانیکه انتخاب می‌شوند بیش از انتخابات تعیین می‌شوند و آنان را کاندیدان می‌نامند» «تصمیم یک شخص برای انتخاب کاندید مورد نظر اش رأی گفته می‌شود.

هدف از انتخابات شیوه گزینش و انتخاب نمایندگان است که به وسیله آن اتباع یک کشور در تشکیل نهادهای سیاسی و تعیین متصدیان اعمال قدرت سیاسی سهیم می‌گردند. هر تبعه واجد شرایط کشور با استفاده از حق رأی خود در انتخابات رئیس جمهوری و نمایندگان پارلمان یا شورای ملی (قوه مقننه) بصورت مستقیم یا غیر مستقیم در تعیین سرنوشت سیاسی ملی شریک می‌شوند.

بناءً هدف از انتخابات کاربرد طرز و شیوه ای است که توسط قانون تنظیم و به وسیله آن نمایندگان واقعی مردم انتخاب می‌گردد و انتخابات واقعی عبارت از انتخاباتی است که حکومت و یا قدرت سیاسی حاکم را تغییر بدهد نه اینکه اقتدار و قدرت انتخابات را تغییر بدهد. و در انتخابات که همه اقسام وساکنان واجد شرایط یک سرزمین اشتراک نمایند فضای مصون و عاری از هر نوع قید شرط برای واجدین شرایط مهیا گردد بدون شک دموکراسی به وجود می‌آید و دموکراسی حکومتی است که در آن ملت‌ها حاکمیت را بطور غیر مستقیم توسط نمایندگان منتخب خود اعمال واجرا می‌کند.

انواع انتخابات:

۱-انتخابات ریاست جمهوری:

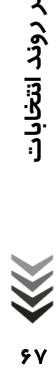
طبق حکم قانون اساسی رئیس جمهور از طرف مردم به شکل مستقیم انتخاب می گردد.
تمام رأی دهنده‌گان یا اشخاص واجد شرایط رأی دهی حق دارند و می توانند در انتخابات ریاست جمهوری شرکت ورزند.

مردم کشور رأی خود را به شکل آزاد و سری به صندوق های رأی ریخته و بطور مستقیم در این پروسه سهم می گیرند همه واجدین شرایط حق رأی و شرکت در انتخابات ریاست جمهوری را دارا می باشد و از این حق خود بطور مستقیم و بلا واسطه استفاده می نمایند.»
رئیس جمهور با کسب اکثریت بیش از پنجاه فیصد آرای رأی دهنده‌گان از طریق رأی عمومی آزاد سری و مستقیم انتخاب می گردد

۲-انتخاب اعضای شورای ملی:

طبق احکام قانون اساسی شورای ملی مرکب از دو مجلس ولی‌سی جرگه و مشرانون جرگه می باشد، شورای ملی در ضمن آنکه عالی‌ترین ارگان تقنیکی کشور است مظہر اراده مردم دانسته شده که از ملت نماینده گی می کند. اعضای ولی‌سی جرگه توسط مردم با برگزاری انتخابات عمومی، آزاد، سری و مستقیم انتخاب می گردند، دو ثلث اعضای ولی‌سی جرگه که از میان اعضای شورا های ولایات و شورا های ولسوالی انتخاب می شوند و یک ثلث آن انتصابی است که از طرف رئیس جمهور انتخاب می گردد. مردم کشور با انتخاب اعضای ولی‌سی جرگه و اعضای انتخابی مشرانو جرگه بصورت غیرمستقیم دراداره امور کشور سهیم می شوند. آنها نماینده‌گان شایسته خود را انتخاب می نمایند تا قوانین را با نظرداشت خواست و آرزوی های آن ها ترتیب و تصویب نمایند.

۳-انتخابات نماینده‌گان شورا های محلی و ولایتی:

در سطح ولایات و لسوالی ها و قریه ها نیز نماینده‌گان در شورا های ولایات و لسوالی ها و قریه از طریق انتخابات آزاد عمومی سری و مستقیم به خاطر تمثیل اراده رأی دهنده‌گان از طرف

مردم انتخاب می شوند. به همین گونه شاروال ها واعضای مجالس شاروالی نیز از طرف مردم انتخاب می گردند.

۴-انتخاب شاروال ها:

برای هر شهر یک شاروال انتخاب میشود شاروال از طریق انتخابات آزاد عمومی سری و مستقیم با کسب اکثریت بیش پنجاه فیصد آرای دهنده گان همان شهر برای مدت چهارسال انتخاب می گردد.

۵-انتخاب مجالس شاروالی:

شاروالی ایکه از طرف ریاست عمومی مستقل اداره محلی مشخص گردیده دارای مجلسی می باشد که اعضای آن از طریق انتخابات آزاد عمومی سری و مستقیم توسط باشندگان واجد شرایط رأی دهی شاروالی مربوط برای مدت چهارسال انتخاب می شود.

محبث دوم:

نظام های انتخاباتی:

شیوه روش یا سیستمی که بتواند تمایلات افکار و گرایش‌های رأی دهنده‌گان را منعکس سازد بنام نظام انتخاباتی یاد میگردد نظام های انتخاباتی روش های خاص را سازماندهی و تطبیق می نماید تا نمایندگان پارلمان طور انتخاباب شوند که بتوانند-

مثل واقعی آراء ونظریات مردم خود باشند پارلمان آینه تمام نمائی تجلی آرمان های مردم باشد و مردم جامعه خود را درآن شریک بدانند و به نحوی ازانحا افکار وتمایلات خود را درانها مشاهده نمایند.

با نظرداشت این واقعیت که احزاب سیاسی درحال حاضر دراجرای انتخابات وکسب نمایندگان درپارلمان جای خاص خود را دارند نسبت به افراد که بشکل مستقل خود راکاندید می نمایند از مزیت های برخوردارند زیرا رأی دادن به نماینده که از یک حزب سیاسی خاص نمایندگی می کند رأی به شخصی نی بلکه به برنامه وی است.

دکتر ابوالفضل قاضی دررابطه به نظام های انتخاباتی میگوید:

«مقصود از نظام های انتخاباتی اتخاذ شیوه است که نتایج آن درآخر دست به بهترین وجه منعکس کننده گرایش های شهروندان رأی دهنده باشد، یعنی ترتیب اعضای پارلمان

کم و بیش الگوی از ترکیب افکار احزاب و گروه‌های سیاسی تدارک نماید و مالاً تصویر صادقی از جامعه ارائه کند

نظام‌های انتخابات درجهان معاصر عمدتاً بدونوع اکثریتی و تناسبی تقسیم میکنند که اکثریت کشورها از این دونوع پیروی میکنند ولی به هر حال خارج از این دونظام بوده نمیتواند.

اول - نظام اکثریتی:

نظام اکثریتی سیستمی است که در آن شخص کандید در حوزه‌های انتخاباتی اکثریت آراء را بدست آورده چه این اکثریت ساده یا نسبی باشد یا اینکه اکثریت مطلق این امر در قانون انتخابات تسجيل می‌گردد.

بانظرداشت این نکته که کل ساحه کشور به تناسب تعداد نفوس تناسباً به حوزه‌های انتخاباتی تقسیم می‌گردد.

مطابق احکام قانون انتخابات اشخاص که خود را کандید می‌نمایند، در صورت کسب آراء اکثریت رأی دهنده‌گان برندۀ شناخته می‌شوند. چه این آراء به شکل گزینش یا انتخاب فردی صورت گیرید یا اینکه آراء بشکل دسته جمعی یا رأی دادن به لست مرتبه انجام یابد طوریکه اگر در حوزه معین حق انتخاب یک تن به نمایندگی در پارلمان داده شده باشد یا اینکه انتخابات یک نام یا تگ گزینی و انتخابات لستی یا چند نام تقسیم می‌شود.

انتخابات اکثریتی خود میتواند شیوه‌های گونا گونی را در برابرگیرد. این روش‌ها عبارت اند از انتخابات تکنام یا فهرستی و انتخابات یک مرحله‌ای یا دو مرحله‌ای.

الف - انتخابات تکنام و فهرستی:

تفاوت میان انتخابات تکنام و فهرستی نتنها با توجه به ملاک شمارکرسی‌ها و نمایندگان یک حوزه انتخاباتی بلکه به ویژه دروسعت آنها حوزه می‌باشد انتخابات تکنام هنگامی است که در یک حوزه ای انتخابیه ورق رأی تنها حاوی یک نام است و رأی دهنده در آن حوزه فقط به انتخاب یک نماینده می‌پردازد در این صورت به شمار نمایندگان و کرسی‌های مجلس حوزه‌های انتخاباتی خواهیم داشت بنا بر این این شیوه در حوزه‌های انتخاباتی کوچک و دارای تنها یک کرسی اجراء می‌شود.

در انتخابات مجلس قانون قانونگذاری بی شک هر حوزه انتخاباتی بخشی کوچکی از سر زمین کشور را دربرمی گیرد ولی برای انتخابات ریاست جمهوری حوزه انتخاباتی سراسر کشور است.

در فرانسه انتخابات تکنام برای مدت مدیدی در دوره ای جمهوری سوم (۱۸۷۰-۱۹۴۰) و در جمهوری پنجم (از سال ۱۹۵۸ تاکنون) برای انتخاب نمایندگان مجلس ملی استفاده می شود در این دوره ها حوزه انتخاباتی نیز یک ناحیه arrondissement بوده است.

ولی انتخابات فهرست یا چند نام هنگامی است که در یک حوزه انتخابیه ورق رأی حاوی چند نام یا یک فهرست است و رأی دهنده باید دو یا چند نماینده را برگزیند بنا بر این این گونه انتخابات در حوزه های انتخاباتی بزرگتر و وسیع تر از انتخاب تگنام (جزیره انتخابات ریاست جمهوری برگزار می شود).

ب - انتخابات یک مرحله ای و دو مرحله ای:

در نظام انتخاباتی اکثریتی تمایز اصلی در شمار مراحل انتخابات است در این شیوه انتخابات ممکن است یک مرحله ای (با اکثریت ساده یا نسبی) یا دو مرحله ای (با اکثریتی ویژه) باشد.

۱- انتخابات یک مرحله ای:

در این انتخابات که ممکن است همه شامل انتخابات تکنام و هم انتخابات فهرستی گردد. نامزد یا فهرستی که بهترین آراء با اکثریت نسبی آراء را به دست بیاورد به نمایندگی برگزیده می شود و صاحب کرسی یا کرسی های خالی می گردد (First post the post). بنا بر این در این روش، تنها به یک مرحله نیاز داریم زیرا که در همان مرحله ای نخست یک نامزد یا یک فهرست انتخاب می شود.

انتخابات اکثریتی تکنام یک مرحله ای در چهل و هفت کشور جهان از جمله کشورهای انگلوساکسون همانند بریتانیا (برای انتخابات مجلس عوام و پارلمان اروپا به موجب قانون مصوب ۱۶ فبروری ۱۹۷۸) ایالات متحده (برای انتخابات مجلس سنای اغلب ایالات شمالی کشور اخیر، کشور های همسود (مشترک المنافع) همانند کانا دا آسترلیا زیلاند جدید در شمار از کشورهای حوزه ای کاراییب در امریکای لاتین از جمله در بلیز، درقاره آسیا در زبان هند میانمار، مالزی نیپال در بسیاری از کشورهای کوچک اقیانوس آرام و در پانزده کشور افریقائی که بیشتر مستعمره بریتانیا بوده اند.

۲-انتخابات دوم مرحله ای:

در این انتخابات نامزد یا فهرست در مرحله نخست انتخاب میشود که اکثریت مطلق رأی ریخته شده (یعنی نصف به اضافه آرای رأی دهنده‌گان) در صندوق‌ها را بدست آورده باشد اگر هیچ نامزدی چنین اکثریتی را بدست نیاورد معمولاً دریک هفته بعد انتخابات دوباره‌ای برگزار میشود و در مرحله دوم نامزد که بیشترین آرا (اکثریت ساده یا نسبتی) را بدست آورد انتخاب خواهد شد .

بنا بر این در اینجا قاعده باز متفاوت از انتخابات یک مرحله‌ای است در این روش همه نامزد‌های مرحله نخست در مرحله دوم حضور ندارند نامزد‌های اخیر میتوانند به میل خود ضمن درخواست از رأی دهنده‌گان خود به دادن رأی به نامزد دیگر از انتخابات کناره گیری کنند .

یا اینکه به دلیل نیاوردن حداقل رأی لازم و قانونی برای حضور در مرحله دوم مجبور به کناره گیری شوند .

گفتنی است که نظام اکثریت ویژه یا انتخابات دوم مرحله‌ای برای بالاتر بردن مشروعيت نمایندگان اندیشه‌شیده شده است .

دوم - نظام انتخاباتی تناسبی:

نظام انتخاباتی تناسبی سیستمی است که مطابق آن احزاب و گروه‌های سیاسی به تناسب آراء مکتبه در حوزه‌های وسعت‌گشور مستحق دریافت کرسی نمایندگی در پارلمان میشوند این سیستم زمینه را مساعد می‌سازد تا آراء ریخته شده به صندوق همه محاسبه شود و به تناسب این آراء کرسی‌های پارلمان عادلانه توزیع گردد .

در این سیستم تمام احزاب اعم از احزاب بزرگ و کوچک به نسبت آرایی که در لیست‌های ارائه شده حاصل می‌نمایند صاحب کرسی پارلمان می‌گردند در این صورت احزاب کوچک که دریک حوزه یا چند حوزه قادر به کسب آراء نمایندگان نمی‌شوند با جمع تمام آراء حاصله در سطح کشور می‌توانند کرسی یا کرسی‌ها را بخود اختصاص دهند .

تمام رقبای سیاسی به تناسب نیروی خود در پارلمان نمی‌اند داشته و پارلمان ممثل آراء، افکار و نظریات سیاسی مختلف خواهد بود این روش در رژیم‌های که دارای احزاب متعدد سیاسی می‌باشند با ارائه لست، کاندید مدنظر احزاب در حوزه‌های انتخاباتی تطبیق می‌گردد .

سوم - سیستم انتخاباتی رأی واحد:

از نظر میکانیکی سیستم انتخاباتی رای واحد غیر قابل انتقال بسیار ساده و بسیط می باشد. هر آی دهنده یک رأی به یک کاندید می دهد و کاندیدان که بیشتر آراء گرفته باشند در یک حوزه انتخاباتی یک تعداد کرسی های را تصاحب می نمایند.

ولیکن از نظر استراتئیک رأی واحد غیر قابل انتقال یک سیستم به شدت پیچده به شمار می رود هیچ سیستم انتخاباتی دیگر بیشتر از این موانع سد انکشاف احزاب سیاسی در پارلمان یا در زمینه ای توانائی آنها در حمایت رأی دهنده نگردیده است.

به استثنای سیستم انتخاباتی رأی واحد غیر قابل انتقال سایر سیستم ها برای انتخاب نمایندگان اطاق های پارلمان گروپ های کاندیدان را قادر می سازد تا آرای خود را جمع آوری نموده تا اینکه حمایت از یکی از کاندیدان بتوانند گروپ را در کل کمک نمایند این موضوع در قسمت سیستم های انتخاباتی تناسبی صدق می کند (که در اکثر کشورهای دموکرات مورد استفاده قرار می گیرد) در سیستم های انتخاباتی انتقال آراء (بطور مثال در استرالیا و ایرلند) و سیستم انتخاباتی بلوک به کاندیدان اجازه داده می شود تا به چندین کاندید رأی دهند (بطور مثال در چندین کشور عربی) رأی دهی مشترک طوری است که یک ائتلاف توقع دارد تا یک میزان نمایندگی با در نظر داشت اندازه حمایت از حوزه ای انتخاباتی حاصل نمایند و حمایت کلی سایر اعضای ائتلاف را مستفید می نمایند چون رأی دهی مشترک در سیستم انتخاباتی رأی واحد غیر قابل انتقال وجود نمی باشد هر نوع تمایل به عمل مشترک نیز در بین کاندیدان ولی جرگه به موفقیت نایل نمی گردد. مطابق به سیستم انتخاباتی رأی واحد غیر قابل انتقال، یک ائتلاف یا حزب زمانی میتواند حمایت مردم را حاصل نماید که سه شرط آتی را برآورده ساخته باشد:

۱- میزان حمایت را بطور درست پیش‌بینی کرده بتواند.

۲- بادر نظر داشت میزان فوق الذکر تعداد درست کاندیدان را نامزد نمایند.

۳- ب- رأی دهنده‌گان را تشویق نمایند تا آرای خود را بطور مساویانه به کاندید ان تقسیم نمایند.

محبت سوم:

انتخابات در قانون اساسی و قوانین عادی:

در عصر حاضر انتخابات از جمله مظاهر دموکراسی تلقی شده و با تطبیق درست آن عدالت اجتماعی تأمین و عنان قدرت های مطلقه و ب حد حصر فرمانروایان و قدرتمندان محدود

گردانیده میشود این امر انتخابات دموکراسی را به مفهوم سیاسی در پهلوی هم قرارداده که هرگاه از دموکراسی حرف به میان آید بایست انتخابات عملی شده باشد و زمانی که فرمانروایان و نمایندگان پارلمان از طریق انتخابات تعیین می شوند خود نشانده این امر است که دموکراسی تطبیق می شود. برطبق صراحت قانون اساسی افغانستان مصوب سال ۱۳۸۲ « اتباع افغانستان حق انتخاب کردن و انتخاب شدن را دارا می باشند

رئیس جمهور با اکثریت بیش از پنجاه فيصد آرای رای دهنده از طریق رأی گیری آزاد ، عمومی ، سری و مستقیم انتخاب می گردد. اعضای ولسی جرگه توسط مردم از طریق انتخابات آزاد ، عمومی، سری و مستقیم انتخاب میشوند.» « رأی دهنده ان و کاندیدان در انتخابات با اراده آزاد اشتراک می نمایند، اعمال هر نوع محدودیت مستقیم یا غیر مستقیم بالای دهنده ان و کاندیدان به ارتباط لسان ، مذهب ، قوم ، جنس ، قبیله ، سمت ، سکونت ، موقف اجتماعی و موقف وظیفوی ممنوع می باشد ». ۱-رأی چیست؟

رأی ورق چاپ شده است که حاوی اسمی نامزدی یک مقام و یا یک جمله ای پیشنهادی است که از رأی دهنده انتظار می رود آنرا قبول یا رد کند. رأی عبارت از اعمالی تشریفاتی و حقوقی است که بالوسیله آن شهروندان با نظرداشت رعایت شرایط خاص که در قانون پیشگیری گردیده نمایندگان مورد نظر خود را انتخاب می نمایند. در واقع رأی دهنده ان باگزینش افراد مطلوب خود در اداره امور سیاسی جامعه اشتراک می ورزید پس رأی یک عمل حقوقی است وهم یک عمل سیاسی که ایجاب طی تشریفات و شکلیات خاصی را می نماید اینکه رأی دادن حق است یا تکلیف یا وجیبه دانشمندان اختلاف نظر دارند قبول این اصل که رأی یک اصل اجتماعی است یا یک مکلفیت سبب به وجود آمدن دونظام فکری می گردد که در اثرات خود از همیگر متفاوت است قبول این مطلب که رأی حق است فرد دراستفاده از این حق مخیر قرارداده می شود، ولی اگر قبول کنیم که رأی تکلیف است الزامی را به حامل آن خلق می نماید .

۲-تاریخچه رأی دهی:

رأی گیری یکی از ویژه گی های اساسی دموکراسی از قرن ششم قبل از میلاد بوده است وقتیکه دموکراسی از طریق دموکراسی یونانی به جهان معرفی شد با یان وجود در دموکراسی آتن رأی گیری به عنوان غیر دموکراتیک ترین شیوه در میان دیگر روش های موجود برای

انتخاب مقامات رسمی در آنجا به شمار می رفت واستفاده از آن رواج کمی چرا که این باور در میان مردم بود که انتخابات ها باعث انتخاب شدن افراد ثروتمند و بیشتر شناخته شده هستند و شهر و ندان معمولی در این شیوه شناسی نخواهند داشت دیدگاهی که برای مردم آن زمان آتن بیشتر دموکراتیک به نظر می رسید این بود که تمام مردم در مجمع که برای عمومی بازوآزاد است جمع شوند و در آنجا از طریق قرعه مقامات رسمی انتخاب شوند که برای دوره ای بکار و خدمت برای شهر و کشور پردازند یکی از اولین انتخابات های ثبت شده در آتن یک رأی گیری اکثریتی بود که هیچ کس میلی به برنده شدن در آن نداشت در این روند که (نفی بلد) خوانده می شد رأی دهنده کان به شهر و ندان که بیشتر از همه می خواستند به مدت ده سال از آتن طرد و تبعید شوند رأی می دادند بیشتر انتخابات ها در دوره اولیه دموکراسی ها به شیوه های اکثریت برگزار می شدند با میزان تغییر و تفاوت در ساز و کارهای جزئی اما در این میان استثنائی وجود دارد و آن نیز در قرن سیزدهم است که برای انتخاب شورای عالی خود از شیوه ای استفاده کرد که ما امروز آنرا با نام شیوه ای تایید می شناسیم و به نوع شیوه انباست آراء می باشد.

۳- طرز رأی دهی :

زمان و مکان مشخص برگزاری انتخابات قبل اعلان و انتخابات در تمام ساحه کشور همزمان آغاز می باید، جهت اجرای رأی گیری کمیسیون های انتخاباتی در مرکز، ولایات و حوزه های انتخاباتی تعیین و شروع به فعالیت می نمایند در این کمیسیون باید اشخاص با تجربه، بی طرف و غیر حزبی شامل ساخته شوند اجرای کار دقیق از طرف این کمیسیون ها ضامن رعایت انتخابات سالم وغیره جانب دارانه خواهد بود.

رأی دادن در حوزه های انتخاباتی تحت مراقبت حوزه های انتخاباتی، تحت مراقبت هیات نظارت انتخاباتی اجرا وسعی می گردد تا به خاطر جلوگیری از رأی دادن یک شخص در پیش از یک حوزه انتخابات در یک ساعت و تاریخ معین در سرتاسر کشور آغاز یايد، اجرای این امر با نظرداشت امکان وسائل مدرن ارتباطات و مواصلات سهیل گردیده است. هرگاه در حوزه های معین نسبت کم بودن تعداد متصدیان رأی گیری یا نرسیدن مواد وسائل مورد نیاز به وقت معین یا هجوم بیشتر، رأی دهنده کان نتوانند انتخابات در ساعت معین آغاز و به انجام برسا نند، استثناءً مدت، تمدید شده میتواند تا اشخاص واحد شرایط بتواند از حق رأی خود استفاده نمایند.

مطلوبی که در این رابطه ذکر آن مهم است، تعیین حوزه انتخاباتی با نظرداشت یا تناسب یا تعداد واجدین حق رأی است. اگر این تناسب رعایت نشود طبیعت است که هجوم رأی دهنده‌گان بیشتر و بعضًا قادر برآن نمی‌شوند با استفاده از وقت لازم رأی خود را به صندوق ببریزند.

دیگر مهم اینکه مشکل اشخاص معزور پیر، ضعیف، و ناتوان و معلول و معیوب نیز باید در نظر گرفته شود هم در وقت وهم در تعیین حوزه برای رأی دهی، محل وجای مناسب از طرف هیات نظارت به مشوره کاندیدان و احزاب سیاسی آماده شده صناديق که در آن ورق رأی دهی انداخته می‌شود با علامات مشخص هرگاندید که فتوی وی نیز در آن نصب می‌گردد بعد از مهر، امضاء و نشانی شده در اطاق مخصوص رأی دهی گذاشته می‌شود. برای شخص واجد شرایط رأی دهی بعد از ملاحظات لست رأی دهنده‌گان و تائید هیات نظارت. کارت سفید رأی، داده شده و به اطاق مخصوص که در آن صناديق رأی مربوط به کاندیدان گذاشته شده، رهنمائی می‌گردد تا رأی خودرا به شکل سری و مخفی در صندوق کاندید مورد نظر بیندازد. در اطاق مخصوص رأی دهی هیچ کس بدون رأی دهنده موجود نمی‌باشد تا هم سریت رأی وهم آزادی شخص رأی دهنده رعایت شده باشد.

موضوع مهم در مردم طرز رأی گیری اینست که با در نظرداشت ویژگی سری بودن رأی باید طوری زمینه مساعد ساخته شود که اشخاص ثالث به شمول مؤلفین و متقدیان امور رأی گیری قادر به دیدن و دانستن خانه پری فورم یا ورق رأی از طرف رأی دهنده و انداختن آن به صندوق نباشند.

علاوه‌تاً به خاطر جلوگیری از تکرار رأی دهی انگشت دست راست راست رأی دهنده با لون مخصوص، ملون ساخته می‌شود. این لون همانگونه که گفته شد باید مخصوص باشد، طوری که آثار آن حداقل در طول همان روز از انگشت پاک نشود، تا جلو رأی دادن تکرار اشخاص گرفته شده بتواند.

۴- انواع رأی :

رأی انواع مختلف دارد در این بحث صرف از دونوع معمول آن بحث می‌نمایم.

الف - رأی علنی :

یک از اصول دیگر قبول شده در انتخابات سری بودن یا رأی مخفی است، رأی مخفی از دست آوردهای جدید در ساحه انتخابات است، زیرا صاحب نظرانی مانند «منتسکیو» از علنی

بودن رأی طرفداری می کردند. همچنان انقلابیون نیز طرفداری از اصل علنی بودن رأی می کردند «روپیسپر» انقلابی تزوی فرانسه در سال ۱۷۸۹ و انقلابیون اکتبر ۱۹۱۷ روسیه از اصل رأی علنی پیروی می نمودند و آن را به نفع مردم می دانستند و این عملیه را توسط دست بالا کردن اجرا می نمودند اما در حال حاضر رأی مخفی در انواع مختلف انتخابات معمول و مروج بوده جز در موارد استثنائی از رأی علنی استفاده صورت نمیگیرد.

ب - رأی مخفی:

سری بودن رأی ضامن عملی شدن انتخابات آزاد است. زیرا اگر رأی به شکل علنی ابراز شود، امکان آن وجود دارد که رأی دهنده تحت تاثیر احساسات و عواطف یا فشار های مشخص سیاسی نتواند آزادانه کسی را که می خواهد برایش رأی دهند.

هرگاه چنین جرأت نماید این احتمال نیز وجود دارد که خطر مقابله وانتقام جوئی های مخالفان قرار گیرید و بالنتیجه درست بودن انتخابات مورد سوال قرار گیرد.

«انتخاب کننده بعد از آنکه ورق رأی دهی را تسلیم شد، به محل مخصوص و محظمه داخل میشود که در آن صناديق اخذ رأی گذاشته شده است در این محل هر انتخاب کننده به هنگام رأی دادن تنها گذاشته میشود

بعد از اینکه رأی دهنده ورق رأی دهی خود را گرفت و قبل از آنکه به محل رأی دهی داخل شود هیات نظارت برانگشت کوچک دست راست او به منظور جلوگیری از رأی دادن تکراری با محلول ملون علامه گذاری میکند.

شرایط رأی دهنده‌گان:

یکی از اصول قبول شده انتخابات در حال حاضر همگانی بودن یا حق رأی عمومی است. حق رأی عمومی عبارت از انتخاباتی است که مطابق آن همه شهروندان بدون نظرداشت هر نوع تعییض و محدودیت های مالی داشتن ملکیت زراعی، جنسیت تعلقیت نژادی، داشتن سواد وغیره حق رأی و شرکت در انتخابات را داشته باشد.

باید متذکر شد که همگانی بودن رأی انتخابات به این مفهوم نخواهد بود که دولت حق نداشته باشد هیچ نوع شرطی را بگذارد. بلکه دولت حق دارد شرایط لازم را در قانون تسجيل نماید این نوع شرایط در قانون ذکر شده و هدف آن تأمین مصلحت امیت عامله می باشد این شرایط یا محدودیت ها در کشورهای مختلف گوناگون و متنوع بوده که مهمترین آن عبارت است از.

۱- داشتن تابعیت -۲- اکمال سن بلوغ در قانون ۳- داشتن صحت عقل ۴- عدم محکومیت
به معازات ۵- محرومیت بعضی از گروپ های خاص.

الف- داشتن تابعیت :

مقصد از تابعیت داشتن سند حقوقی است که بتوان تابعیت یا شهروندی یک فرد را تثبیت نماید. زیرا هر کس حق دارد تابعیت یک کشور مشخص را داشته باشد.

بنابراین انتخابات معمولاً چنین شرطی موجود می باشد که به اساس آن یک از شرایط اشخاص که می خواهد رأی بدهنند داشتن سند تابع است. تابعیت از چند طریق کسب شده میتواند، در قوانین معمولاً ذکر می گردد که شخصی از حق رأی استفاده کرده میتواند که تابعیت کشور مربوط را قانوناً کسب کرده باشد در رابطه به کسانی که مهاجر میشوند و بعد تابعیت کشوری دیگری را کسب می نمایند نیز قانون ذکر می نماید که بعد از گذشت معیاد مشخصی حق رأی را میداشته باشد، ذکر مدت مشخص بخاطر آن است که افراد تازه وارد بامحیط جدید آشنائی کامل حاصل کرده فرهنگ آنجا را درک نموده و به کشور که جدیداً تابعیت آن را حاصل می نماید وفادار و علاقمند گردیده است .

۲- اکمال سن معین قانونی :

یکی از شرایط دیگر که در تمام کشور های جهان عام ذکر شده و قبول شده اکمال سن معین قانونی برای رأی دهنده ایان است. زیرا شخص واجد حق رأی می گردد که دارای اهلیت کامل حقوقی باشد، اکمال سن معین رشد که در قوانین کشورهای مختلف، متفاوت است از جمله شرایط اهلیت حقوقی دانسته میشود. معمولاً این سن در تمام کشورهای جهان از (۱۶- ۲۳) سال تعیین گردیده که در واقع سن رشد سیاسی به اندازه سن مدنی است. در عده کشورها این روش نیز یکسان و یک اندازه قبول شده است. از جانبه هم سن رشد سیاسی نظر به کشورهای متفاوت است زیرا در جوامع که طرفدار تغییر نظام و تحول می باشند سن رشد سیاسی را کمتر تعیین نموده اند تا از احساسات پرشور جوانان بهره مند شوند.

تحولات مورد نظر را جامعه عمل بپوشانند ولی در جوامع که طرفدار گراییش های شتاب آلود نیستند و چنین حرکت ها را مغایر مصالح کشور می دانند و معتقد اند که چنین اعمال کشور را دچار مشکلات می سازد در پهلوی نوگرایی مصلحت جامعه را نیز مدنظر می گیرند .

۳-داشتن صحت عقل:

داشتن اهلیت کامل حقوقی صرف با اکمال سن معین رشد قانونی حاصل نمیشود بلکه لازمه دیگر آن صحت عقل است. شخصی که از صحت عقل و روان برخوردار نباشد، قدرت تمیز و تشخیص نیک از بد و منافع و مصالح کشور را از مضار آن ندارد بخاطر آن که جلو شرکت اتباع در انتخابات گرفته نشود و حق رأی شهروندان بدون دلیل ضایع نگردد شرط گذاشته شده که مجنون یا سفیه از طرف محکمه ذیصلاح محجور پنداشته شده باشد.

۴-عدم محکومیت به مجازات:

محکومیت شخص در جرایم خاص یا محکومیت به سلب آزادی مدت زیادی که حد آن در قانون معین و مشخص گردیده سبب حرمان شخص از حق رأی می‌گردد.

این محرومیت ناشی از تطبیق مجازات تبعی یا تکمیلی است طوریکه در قبل تذکر یافت در بعضی از کشورها مدت سلب آزادی ملاک عمل قرارداده شده واز عده ای کیفیت حرم ارتکابی بطور مثال در کشورهای مانند آلمان فدارل، آسترلیا، کانادا فلند، زیلاند جدید و ایرلند محکومیت شخص به جرایم مربوط به فساد و تقلبات انتخاباتی سبب سلب حق رأی فرد می‌گردد. در کشورهای فرانسه و لکزامبورک ارتکاب جرم در مسایل تجاری که شامل ورشکستگی می‌شود، مانع استفاده از حق رأی می‌گردد، در کشور بلژیک جرایم سوء رفتار در اداره مانع این امرمی‌گردد. قابل ذکر میداند که دارنده چنین ممانعت نباید به حدی وسیع ساخته شود که مانع رأی دادن اشخاص می‌گردد.

محرومیت بعضی از گروههای خاص - عده از افراد جامعه نظر به اجرای وظیفه مشخص یا به قشر خاص که مردود جامعه واقع شده یا بنا بر داشتن نظریات افراطی خاص از دادن حق رأی محروم میشوند، این ممانعت معمولاً بخاطر حفظ منافع و مصالح عامه در نظر گرفته میشود نه جهت منافع خاص سیاسی به گونه مثال بعضًا نظامیان به خاطر تطبیق دسپلین خاص نظامی و حفظ نظم خاص و رعایت سلسله مراتب از حق رأی محروم می‌گردد این امر بخاطر آن است که از یکطرف احتمال آن می‌رود تا نظامیان با استفاده از مدرک نظامی خود زیرستان را جبراً وادر سازند تا به فرد یا افراد معین رأی بدهند و به این وسیله آزادی حق رأی را مخدوش سازند از جانب دیگر دخیل ساختن نظامیان در امور سیاسی بی اطاعتی را باز آورده انطباط و دسپلین نظامی را از میان می‌برد.

د افغانستان د قاضیانو لپاره

د لارښود کتاب خخه ژباده

« ح. ابوالتقى

لومړۍ : خپرکې

دمدارکو د راغونډولو اجراءات

لومړۍ مبحث: قضایي ضبط

لومړۍ : د قضایي ضبط تعريف:

حکومت جرمونو په اړوند دوه مهمی دندی په غاړه لري ، لومړۍ د جرمونو دېښیدو مخنيوی په توله کې دامنیت او سوکالیتا د تامین له لارې ترڅود جرمونو دارتکاب مخه ونیول شي ، داونده د اغذاري ضبط په نامه یادېږي د جرمونو دېښیدو په مخنيوی کې وقایوی رول ترسره کوي ، لکه د پولیسو ګزمه اوږدا هغه اجراءات چې د افراد دېژنندی په موخه صورت مومی او یا د پولیسو په واسطه د اشخاصو درول.

له دی سره سره بیاهم ، جرمونو دېښیدو په صورت کې حکومت بله دنده هم سرته رسوی چې عبارت ده د جرمونو له کشف ، د مرتكبینو له تعقیب ، دمدارکو ، دلایلو او شهود وله راغونډولو او هغه اجراءاتو ځنی چې له جوم خخه د جزایي دعوی دقيق غوبښونکي دی . دادنده د قضایي ضبط په نامه یادېږي .

عدلی پولیس خبلی دندی د خارنوال په لارښوونه او دستورسرته رسوی ، دنوموری اساسی دنده لکه خرنګه چې د جزایي اجراءات د موقت قانون به نهمه ويشهمه ماده کې راغلي دی د جرمونو کشف داثباتیه وسايلو راغونډول او د مظنونينو تعقیب دی .

دوهم : دقضائي ضبط ماموريونه مکلفيتونه :

۱- درپوتو او شکایتونه تسلیمول:

دقضائي ضبط ماموريين مکلف دى چي مجرمونوبوري ارونند رپوتيونه او شکایتونه تسلیم شى .
رپوپت مقاماتوتە د جرمونو دېپنيدۇ پە اپوند د معلوماتو لە ورکولو خخە عبارت دى چى دھرشخص
لە لورى وي ، كە پە ليكلى بىنه نىغە درپوپت ورکۈونكى پە ذريعە صورت و مومى او يا لە پستى
او تلگرام خخە پە كېتىه اخىستلواو يا داچى پە جرىدو او يانورو خېرنىز و وسیلو كى خپورشى . كله
كله پە شفاهى بىنه اويا دتيلفون پە ذريعە هم صورت موندلای شى . رپوپت درکۈونكى شخصى چى
رپوپت دەھە پە واسطە صورت مومى ، امكان لرى معلوم شخص وى يانامعلوم . كە خە هم شکایت
عبارةت لە هەۋە رپوپت خخە دى چى مجرم لە لارى د زيانمن شخص لە اپخە ورلاندى كېرى او اكشە
پەچەلە به جرم كى مجنى عليه وي . يعنى هەۋە شخص چى جرم بىرى صورت موندلى دى .

همدارنگە دقاضىي ضبط مامور مکلف دى كوم مەھال رپوپت ورته تسلیملىرى هەۋە به ليكلى توگە
ثبت كېرى ترخو لە يوي خوا دەھفو معلوماتو ساتە شوي وي .

اولە بلى خوا دەھە شخص شهرت چى رپوپت بى ورلاندى كېرى دى ، معلوم شى .

۲- له خارنوالي خخە پوليس تە د رپوپت سپارل :

كله كله رپوپت نى پە نىغە درپوپت ورکۈونكى لكە لورى خارنوالي تە ورلاندى كېرى چى لە
اجرايىرى لحاظ دارنگە رپوپت ، دعريضى پە نامە پېژنەل كېرى . نومورى عريضى د خارنوالي
دعريضو بە دفتركى قىد كېرى ، خارنوالى صلاحىت لرى پە هەۋە صورت كى چى دنومورپوراپورنو
موضوع ، جرمونە ، نە تشکىلول هەۋە تر حفظ لاندى و نىسى ، هەۋە رپونونه چى لە ادارى لحاظ حفظ
كېرى ، دادارى شکایتونۇ تۈرەنامە لاندى حفظ كېرى .

همدارنگە خارنوالي كولاي شى رپوپت تە و سپارى ترخو دەھە پە اپوند بىت اوپلتەنە گروپىر نە
صورت و مومى . دقاضىي ضبط مامور دى رپوتيونو پە اپوند هماڭسى اجراتت عملى كۆي كوم
چى پە هەۋە رپوتيونو كى چى مستقىما ورته تسلیملىرى ، سرتە رسوى . بىا خېل محضر خارنوالي تە
استوي ترخو دەھە پە اپوند هماڭسى اجراتت چى ورلاندى بى يادونە و شوه ، ترلاس لاندى و نى يول
شى .

۳- دجرمونو كشف:

د جازابى اجرات تو د موقۇت قانۇن نەھە و يىشتىمى مادى دقاضىي ضبط مامور مکلف كېرى دى ترخو
جرمونە او دەھفوئى موتکىبىن كشف كېرى ، نومورى مادە دارنگە صراحت لرى : (عدلى پوليس

د عدالت د تامينولو به خاطر مکلف دی چې جرمونه کشف، شواهد او اثباتیه د لایل را ټول او مظنونین تعقیب کړي) .

د دی مادی احکام د قضایي ضبط مامور مکلفیت به جرم باندی د ده له خبریدو خخه و راندی ، استواکوی . نونوموری مکلف دی چې بحث او پلتني ګروپونکی ته اقدام و کړی ترڅو بسکاره شی چې په رښیا سره جرم پیښ شوی دی ، پرته له دی چې نوموری په هغه خبروی . په دی حالت کی دی نه منتظركېږي ترڅوکوم شخص ورته مجرم له پیښیدو خخه روپت واستوی . که چېږي یې دنچل بحث او پلتني ګروپونکی به واسطه مجرم پیښیدل کشف کړل باید مجرم د مرتكبینو د پیژندنی په موخه خپل بحث او پلتني ګروپونکو ته ادامه ورکړي .

د قضایي ضبط مامور د دی دندی د ترسره کولو له پاره له دوه ګروپه خلکو خخه مرسته او همکاری غواړي . د پتو د مخفې) پولیس ګروپ او د لارښونکو ګروپ چې له عامو و ګرو خخه وي ، خو پولیس هفوی د خپلو مکلفیتونو د سرته رسولو به موخه استخداموی او اکثره مجرم اشخاص هفوی نه پیژنۍ ، به د اسی حال کې چې د پتو پو لیو ګروپ هغه کسان دی چې مجرمین کله کله هفوی پیژندای شي . لارښونکی د ټولنی د پلاپلوب طبقو منځ ته ننو خې ، له دی لاری د جرمونو د پیښیدو به اړوند ، په هفو پریښیدو باندی داتفاق ، دارتکاب د وسایل او د هغه د مرتكبینو اشخاصو په هکله معلومات ترلاسه کوي . کله کله پولیس د لارښونکو افرادو خخه یومکلفوی ترڅو په یو ډله کې شامل شي چې د جرمی اعمالویه ارتکاب لاس پوري کوي ، ترڅو و کولاي شي د دی ډلي خبرونه په لاس راوري او هغه جرمونه جري مرتكب کېږي ، پولیس تری خبر او آگاه کړي . دا حالت اکثره د نشه بې توکیو د جرمونو په کشف کې که د هغه استعمال وي یاسوداګری ، صورت مومي .

عمومي خایونو ته نوتل :

قانون جوروونکی د جرمونو د کشف په موخه د قضایي ضبط مامورته حق ورکړي دی چې به تاکلیو حالتونو کې عمومي خایونو ته ننو خې ، لکه هماغسي چې د جزایي اجراتو دموقت قانون اووه ډيرشمہ ماده پری صراحة لري . دا موارد په لاندی چاروکی رالنډیږي .

الف : عمومي خایونه چې د افراد و په ملکیت کې وي ، د ټولو و ګروبرمخ پرانیستی وي ، کولاي شي هفو ته تګ راتګ و کړي ، بلکه چایخونې ، رستورانو نه ، تیاترونې او سینماګانی .

ب : خانگری صنعتی او سوداگریز خایونه چې تر خاصولو ایحولاندی اداره کېږي . د قضایي ضبط مامور کولای شي دی خایونو ته دهغوى دخاصو لوایحو له تطبيق خخه دپیاوړتیا او استحکام په موخه نتوخې خو د دی خایونو او دهغودافرادو دتلاشی کولو حق نه لري .

دعومى نقلیه وسایط دسایطو تلاشی :

عمومى نقلیه وسایط او تکسى موتیرى دعومى خایونو په خیر حکم لري ، په دی معنا چې دقضایي ضبط مامورین حق لري هغه په عمومى واتیونو کې دترافیک قانون لکه تطبيق خخه د تحقیق په موخه و دروي (د متوقف کړي .^۱ خودقضایي ضبط مامورین حق نه لري شخصی موتروته نتوخې ، یاهغه تلاشی کړي ، مګر په هغه صورت کې چې خالی وي او په عمومى وات کې بی خاوندې ولیدل شي او یا دا چې د حال غوبښته په دی دلالت وکړي چې خاوندې هغه پری اینې دی . په دی حالت کې دقضایي ضبط ماموردنده دهغه مدرک په لاس راول دی چې موخه بې د جرم کشف ته رسیدل وي .^۲

۳- کشفي اطلاعات او د معلوماتو راغوندول:

دقضایي ضبط مامورین او مرستیالان (همکاران) بي د معلوماتو په راغوندېولو مکلف دی چې هغه د کشفي اطلاعاتو په نامه يادوي . دا عملیه د پوبنتۍ او دېښښی په اړوند د معلوماتو دغوبښتلوا له لارې ، دهغى دېښښدو دسېبونو او دا چې د مجني عليه او نورو ترمنځ کوم خصومت او دېښښی شتون درلود چې برهغه دتیری لامل اویا دغل باucht شوی وي ، صورت موندلی دی ، همدارنګه دېښښی دعینې شاهدانو پلتنه ، هغه کسان چې دېښښی په اړوند معلوماتو ولري او یاهغه کسان چې جسد دقتل په جرمونو کې وېژندلای شي ، په هغه صورت کې چې د جسد هویت نامعلوم وي ، شاملېږي .

قضا دقضایي ضبط مامورینو ته اجازه ورکړي ده ترڅو دخپلوك شفی اطلاعاتو دمنبع له ذکر خخه خان و زغوری په هغه صورت کې چې نوموری منبع سری او پټه وي یا دا چې وبره ولري چې دهغى په ذکرسره په ونه شي کولای به راتلونکی کې له هغى خخه دیوی معلوماتی منبع په

^۱- دصرد تمیز محکمی حکم د ۱۹۷۵ کال دنوبېر په دېرشمہ صادرشوی ۲۶۵ م کال ونقض داحکامو توګه ، ص ۷۷۸، گته ۱۷۱

^۲- دصرد تمیز محکمہ ، د ۱۹۶۰ د کال دا پریل خلورمہ د یوولسم کال د نقض داحکامو توګه

خیرگیه و اخلي^۳. له شک پرته خرگنده ده چې د قضائي ضبط مامور کشفی اطلاعات پويوازی توګه سرته نه شي رسولي بلکه په دی هکله له خپلو همکارانو او مرستيالانو خخه مرسته غواړي .

د تحقیق او محاكمی په بهير کی د کشفی اطلاعاتو د راټولونی ادامه :

د قضائي ضبط مامور د کشفی اطلاعاتو هلى خلی خارنوالي ته د دوسيي به سپارلواو دهغی به تحقیق نه متوقف کېږي ، بلکه د قضائي ضبط مامور کولاۍ شي د ابتدائي تحقیق په بهير کی خبلو هڅوته د معلوماتو او کشفی اطلاعاتو د راټولونی په موخته ادامه ورکړي^۴ که خه هم دوسيه د دعوي له اقامي وروسته د خارنوالي په واسطه محکمي ته وړاندی شوي هم وي . کشفی اطلاعات باید دهغه جرم په اړوند صورت ومومى چې بالفعل پیښ شوي دي .

نه دهغه جرم په هکله چې تراوسه بي لپینیدلوصورت نه دی موندلی^۵ . دی اطلاعاتو باید په جدي توګه صورت موندلی وي ، له هغې په ته ، هم بي اطلاعات اوهم بي آثار له مينځه خي . له

---

^۳ - د مصروفه د تمهيز محکمی حکم کړي دی چې هغه اجرات چې مبيعې مشخصه نه وي نيمکړي او ناقص اجرات نه ګټل کېږي او د قضائي ضبط مامور چې د همکاري او مرستي په غرض له هفوڅخه استفاده کړي ده ، باید هغه کشف نه کړي . او هیڅکله د قضائي ضبط مامور به واسطه د کشفی اطلاعاتو د مطبع نه ذکر کول ترا اعتراض لاندی راتلای نه شي . ۱۹۷۳ د جنوری دلومړي نېټي نقض ۲۴ م کال دنقض داحکامو توګه ص ۲۷ ، ګټه ۷

^۴ - د مصروفه د تمهيز محکمہ د ۱۹۵۹ د جنوری پنځمه دلسم کال دنقض داحکامو توګه ، ص ۵ ، ګټه ۲ (د خارنوالي په واسطه د تحقیقاتو سره رسول په دی معنا نه دی چې د قضائي ضبط مامور دخپلو دندو له سرته رسوسلو خخه متوقف کړي ، محکمہ کولاۍ شي په خيل حکم کې برټولو هفو شيانو چې به دی محضرونو کې راغلې دی استناد وکړي هغه مهال چې د دعوي له باڼوله سره یوځای دې بحث او تحقیق په بهير کې د قضائي غونډلې منځي ته وړاندی شوي وي . پريکړه شویده چې برهغه خه چې په حکم کې وارد شویدی چې له نشه بي توکيو سره د مبارزې ريس کولاۍ شي خپلو کشفی اطلاعاتو ته د تورنو د تلاشي داجازې له لاس ته راړولو وروسته ادامه ورکړي ، چې په پایله کې تورنان (متهمن) ترتعقب لاندی ونيول شي او داستګښتی خایونه بي تشخيص شي ترڅو د مقدماتي اجراتو په خير دا اجازه ليک واقع شي او دهفي د نيوني (دستګيري) فرصت ترلاسه شي . دا به دی معنا نه ده چې په کشفی اطلاعاتو کې داجازې له صادرېدو وړاندی جدی ولې (جديت) شتون نه درلود ۱۹۶۱ کال دا پرېل ۲۴۵ می نقض ، د دولسم کال ونقض داحکامو توګه ، ص ۴۹۵ ګټه ۹۱

^۵ - د ۱۹۶۲ د کال د جنوری دلومړي نقض ، د ديارلس کال دنقض داحکامو توګه ، ص ۲۰ ګټه ۵ به دی نقض کې محکمی فيصله کړي ده چې د تلاشي داجازې صادرول د تحقیق دا جراحتو د ټوړز له عبارت خخه ګټل کېږي چې صادرول بي دقاونون له منځي جوازنه لري مګر په هغه صورت کې چې جرم (جنایت يا جنجه بالفعل واقع شوي وي او د ارتکاب نسبت بي په غالب ګومان هماګه شخص ته ورکړل شوي ده چې په حق کې د تلاشي اجازه صادر شویده . د تلاشي داجازې صادرول دهغه جرم دضبط په خاصل چې په راټلونکې کې پېښېږي ، جواز نلري که خه هم دهغه د واقع کیدو دلایل او مدارک هم شتون ولري پردي بنسټ خرنګه هغه حکم چې په اړوندې اعتراض صورت موندلی دی د دعوي واقعه بي دارنګه بيان کړي ده چې د خارنوالي په واسطه دې لېټي داجازې صادرولو پرمهال ، تورن دهیڅ دول جرم مرتکب شوي نه ئ ، بلکه نوموري اجازې د پوليس د ریوبت پراساس پردي بنسټ چې تورن له خپل ملګری سره یوه اندازه نشه بي توکی له بنارڅخه بهيرته لېږ دوي ، صورت

جدی والي خخه موخه دا ده چې دقضائي ضبط مامور تروروستي بریده دقیقو او محیحومعلوماتو ته د رسیدلو به خاطرڅلی هلي خلی وکړي . که چیری خرګنده شوه چې لاس ته راغلی معلومات نيمگري اوناقص دی اوکیدونی وه چې په زیاترهلو خلوسره خوراقيق کشفي اطلاعات په لاس راتلل، نو په دی صورت کي کشفي اطلاعاتو له جدي والي پرته صورت موندلی دی .^۱

پرمدارکو قضائي خارنه :

مدارک په عمومي بنه او له هغى جملی دکشفي اطلاعاتو راغونبول دخارنوالي او اپوندي محکمی نظارت تابع دی . نوکه چیری قضائي مقامونه ، دقضائي ضبط مامور دخپلو اطلاعاتو په راغونبولو کي تایید کړي کشفي اطلاعات صحيح او قانوني دي، قاضي کولاي شي دخپل حکم به جوړښت کي تري ګټه واخلي .

ديادوني ورده چې داپوندي محکمی نظارت دکشفي اطلاعاتو په جدي والي او دهغه په ارزونه کي ، په مطلقه بنه نه دي ، بلکي که چيرى دفاعي دمحکمي ته دکشفي اطلاعاتو دنه جدي والي په هکله وراندي شوه مامه باید دی دفاعي ته اهمیت ورکړي او پاملرنه ورته وکړي ، خکه داپول دفاعي دجوهری اوساسی دفاعيوله جملی خخه ګنډل کېږي ، چې محکمه بې یايد خواب وواي دهغه سببونو دعلتونو دنه بیان په صورت کي چې دحکم له پاره اړین دي ، د محکمی حکم ناقص دي ، محکمی ته نه بساي د دفاعي په خواب کي یوازی په دی پريکړه وکړي چې پخپله یې دکشفي اطلاعاتو جدي والي ارزولي دي ، بلکي باید دکشفي اطلاعاتو دقولو عناصرو په اړوند چې دتونن په واسط تراعتراض لاندی نیول شوي دي ، خپل نظر خرګند کړي .

موندلی دي . بتاپردي ، د اعتراض وړ حکم چې تورن بې محکوم کړي دی پرته له دی چې بیان کړي چې آیا نشه بې توکي له ده او یا له ملګري خخه بې دېلتني د اجازې له صادریدو خخه وراندي په لاس راغلی دي او یا له هغى وروستي ، یونا قص حکم او دقانون په تطبيق کي دخطا په نیتځه کي صادرشوی دي .

^۱- په دی اړوند پريکړه شويده پردي چې خونګه چې محکمی د تلاشي اجازه په کشفي اطلاعاتو کي د جدي والي ده شتون پرینسبت باطله کړي ده ، بشکاري چې پولیس چې دهغى صادرولو امریکي غوبښتی دی که چيرى بې دتونن په اړوند صحیح حقیقت پالپه ترسره کولای دهغه اصلی نوم بې پېژاندہ ، او د تجاهل کولو به صورت کي ، پخپله دليل پردي دی چې به خبلو کشفي اطلاعاتو کي تفصیر کړي دي او دا پخپله د دی لامل کېږي ترڅو هغه امرچې غوبښتې بې کړیده باطل شی او په نیتځه کي هغه دليل چې دهغه دتفیذ په موخه بې ترى استفاده کړي ده له منځه ولاړشي . نو تلاشي اجازه یوازی په نامه کي د اشتباه به خاطر باطله شوي نه ده ، بلکي دايو استبطاط دی چې صلاحیت بې اړونده محکمه لري . ۱۹۷۸ د کال د نومبر ۲۶ می نقض د نهه ويشم کال دنقض داحکامو تولګه ص ۸۳۰، ۱۷۰ .

سفر وزیر عدليه به ولايت هلمند

به تاسی از حکم فقره (۸) ماده اول فرمان شماره (۴۵) مقام ریاست جمهوری اسلامی افغانستان، خارنپوه حبیب الله "غالب" وزیر عدليه د.ج.ا.ا در رأس یک هیأت مشتمل از عبدالغیاث "الیاسی" رئیس تفتیش داخلی، محمد صدیق "صدیقی" رئیس عمومی مرکز اصلاح و تربیت اطفال و عبدالقيوم "غفوری" سکرتر مقام آن وزارت به ادامه سفر های قبلی شان غرض بازدید و بررسی واحد های مربوط جهت رفع نیازمندی ها و مشکلات کلی بعد از ظهر روز دوشنبه ۱۳۹۱/۱۱/۹ عازم ولايت هلمند گردیدند.

ابتدا وزیر عدليه و هيئت همراه شان در محفل تهداب گذاري ساختمان رياست عدليه ولايت هلمند اشتراك نموده و سنگ تهداب آن رياست را گذاشتند. قرار است اين ساختمان به كمك مالي موسسه (PRT) انگلستان و به هزينه ۵۵۰۰۰۰ دالر امريکائي ساخته شود.

بعداً وزير عدليه دولت جمهوري اسلامي افغانستان مرکز اصلاح و تربيت اطفال آن ولايت را كه جديداً اumar گردیده افتتاح نمود. اين مرکز به مساحت ۵۷۷۰ متر مربع و به هزينه ۹۱۷۰۰۰ دالر امريکائي به كمك مالي موسسه (PRT) انگلستان ساخته شده است. در محفلی كه به همين مناسبت در مرکز اصلاح و تربيت اطفال آن ولايت داير گريده بود محمد نعيم بلوج والي ولايت هلمند، نعمت الله غفارى نايپ دوم شوراي ملي، مسئولين ادارات دولتي و غير دولتي و جمعى از متنفذين، ملامامان و موسفيدان آن ولايت اشتراك نموده بودند.

ابتدا محمد نعيم بلوج والي آن ولايت تشريف آوري هيأت را خير مقدم گفته و آرزو نمود كه تشريف آوري ايشان باعث پيشرفت، ترقى، صلح و ثبات بيشرت در آن ولايت گردد. متعاقباً وزير عدليه طي سخنان عالمانه شان هدف از سفرشان به آن ولايت را بيان داشته سهم گيري فعال مردم با دولت را در راستاي تحقق اهداف و پلان هاي دولت ضروري و مؤثر دانسته و تاكيد نمودند تا مردم با مسامعى مشترك با دولت در محو فساد اداري، تشويق و ترغيب نسل جوان اعم از ذكور و اناث در جهت فraigيري علم و دانش، تربيه اولاد سالم، تحكيم و تسريع روند صلح و تأمین امنيت در كشور توجه جدي مبذول بدارند. در ادامه آقاي غفارى و خانم كاترينا نماينده تيم (PRT) كشور انگلستان در هلمند بال扭ه در رابطه به موضوع صحبت نمودند.

در اخير والي ولايت هلمند تحايفي را كه در نظر گرفته بودند به وزير عدليه و هيئت همراه شان اهدا نمودند.

منبع : امریت مطبوعات

تدویر کنفرانس پالیسی و استراتیژی پنج سال آینده وزارت عدیه

ریاست پالیسی، پلان و ارتباط خارجه وزارت عدیه دولت جمهوری اسلامی افغانستان روز یکشنبه ۲۹ دلو ۱۳۹۱ کنفرانس سه روزه ای را تحت عنوان (کنفرانس پالیسی و استراتیژی پنج سال آینده وزارت عدیه) در هتل انترکانتیننتال کابل برگزار نمود.

درین کنفرانس څارنپوه حبیب الله غالب وزیر عدیه دولت جمهوری اسلامی افغانستان، معینان، روسری ادارات مرکزی و ریاست های عدیه ولایات و جمعی از مهمنان داخلی و خارجی اشتراک نموده بودند.

ابتدا څارنپوه حبیب الله غالب وزیر عدیه در رابطه به موضوع صحبت نموده فرمود: حاکمیت قانون و دسترسی به عدالت شاخص اساسی و مهم در جهت انکشاف و توسعه متوازن اجتماعی، فرهنگی، تامین امنیت و صلح پایدار در یک جامعه میباشد.

وی افزود: با وجود دست آورد های اخیر در بخش های عدی و قضایی هنوز هم عدالت در سراسر کشور به صورت متوازن تامین نگردیده و به نیازمندی های مردم رسیده گی صورت نگرفته است.

وی همچنان اضافه نمود که ستراتیژی وزارت عدله اهداف عمدۀ بخش عدلی را شناسایی و برای بهبود عدالت و حاکمیت قانون برنامه های جامعی را طراحی نموده است که شامل موضوعات اصلاح قوانین و موثریت روند قانونگذاری، دسترسی به عدالت، آگاهی حقوقی عامه، انکشاف ساختاری ارتقای ظرفیت و خدمات حقوق بشر میباشد و این استراتیژی اهداف پنج سال آینده وزارت عدله را تعیین مینماید و تطبیق آن در آینده نشان دهنده یک نظام عدلی با کیفیت برای همه افراد جامعه خواهد بود.

بعداً مالتی کرشنر رئیس پروژه حاکمیت قانون موسسه جی آی زید صحبت نموده فرمود: یکی از برنامه های کاری ما آگاهی دهی حقوقی عامه بوده و میخواهیم در بخش ایجاد پالیسی و استراتیژی وزارت عدله را کمک نماییم ما امروز میخواهیم تمام چالش های عدلی را درین کنفرانس بررسی نموده و جهت رفع آن از دانش و تجارب همکاران استفاده نماییم.

این کنفرانس به مدت سه روز ادامه یافت که درین مدت استراتیژی و پالیسی پنج سال آینده وزارت عدله با روسای ادارات مرکزی و ریاست های عدله و لایات شریک ساخته شد تا مشکلات و نواقص موجود در آن برطرف گردیده و یک استراتیژی جامع و کامل برای پنج سال آینده آن وزارت تهیه گردد.

این کنفرانس به کمک مالی موسسه جی آی زید آلمان دایر گردیده بود.

منبع: امریت مطبوعات